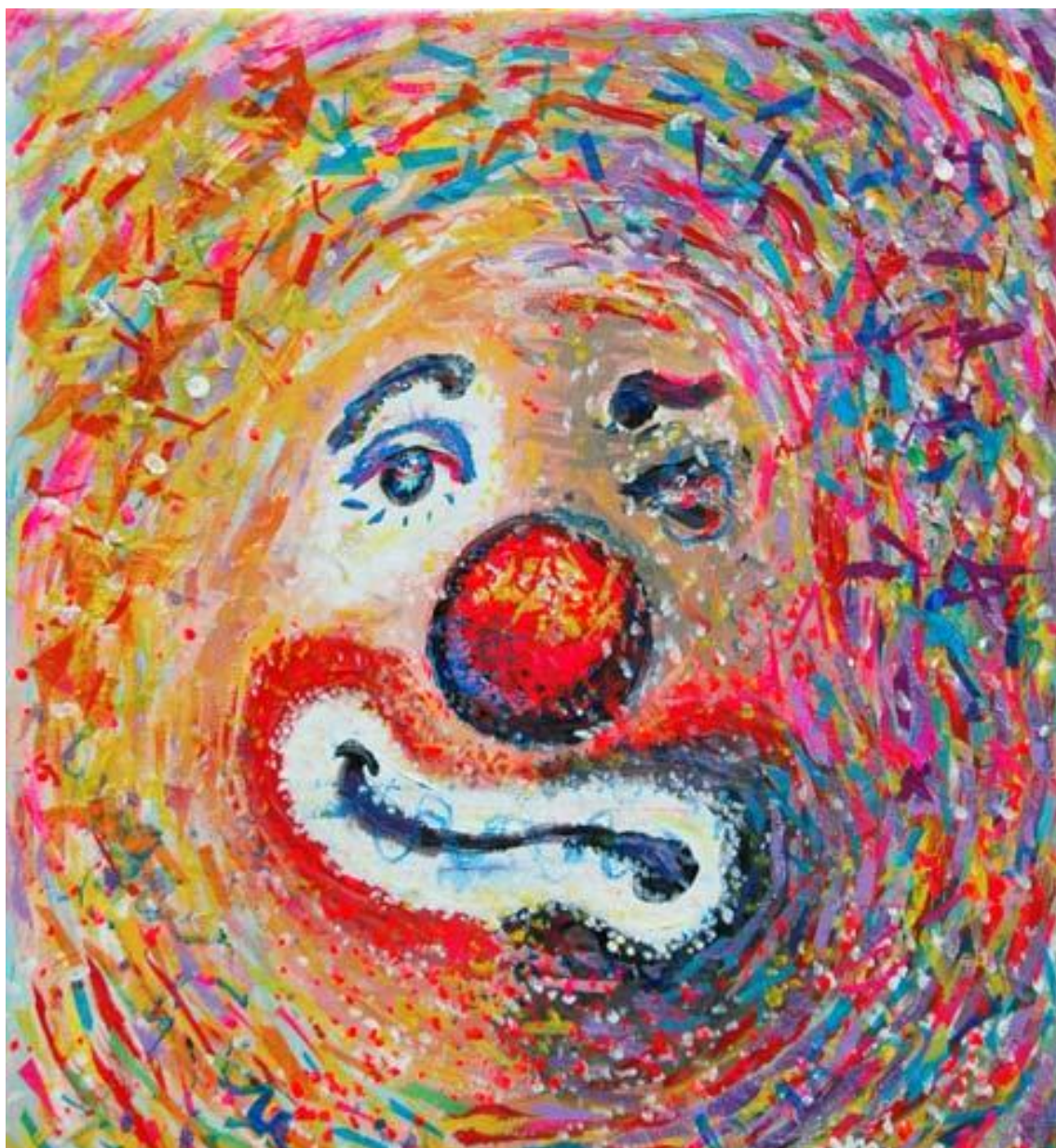

ONDERZOEKSRAPPORT
NAAR WEERBAARHEID
IN DE KLAS.

“DAAR WAAR HET SPEELT”

Marinda van der Leest & Maartje Kuper
Christelijke Hogeschool Windesheim
Maatschappelijk werk & Dienstverlening
Mei 2009

“Daar waar het speelt”
Onderzoeksrapport naar weerbaarheid in de klas.

Zwolle, Mei 2009

Marinda van der Leest & Maartje Kuper

Christelijke Hogeschool Windesheim
Begeleidster: Karin Klaver

In opdracht van
Stichting welzijnswerk Hoogeveen (SWW)
Begeleidster: Frederike Lunenberg

Samenvatting

“Daar waar het speelt.”

Onderzoeksrapport naar weerbaarheid in de klas

Sociale vaardigheidstrainingen en weerbaarheidstrainingen. Waarin verschillen ze van elkaar en zijn ze te verenigen tot één training? En wat is daarvoor nodig? Vanuit Stichting Welzijnswerk Hoogeveen (SWW) is onderzoek gedaan naar de elementen die thuishoren in een effectieve klassikale weerbaarheidstraining (combinatie van een sociale vaardigheidstraining en een weerbaarheidstraining) voor de klassen zeven en acht van het regulier basisonderwijs.

De instelling heeft aangegeven dat de sociale vaardigheidstraining te ver voert voor kinderen die genoeg sociale vaardigheden tot hun beschikking hebben en dat de weerbaarheidstraining daarentegen door trainers ervaren wordt als zijnde te oppervlakkig voor de kinderen die zich niet weerbaar genoeg opstellen en meer nodig hebben. Uitgangspunt van een vernieuwde klassikale training is een preventief aanbod dat zich richt op alle kinderen.

Er is gebruik gemaakt van literatuuronderzoek en veldonderzoek om een antwoord te vinden op de onderzoeksvraag. Trainers binnen het SWW zijn geïnterviewd en enquêtes zijn verstuurd naar 34 scholen in de regio Hoogeveen. Er is binnen het onderzoek aandacht uitgegaan naar sociaal gedrag, de effectiviteit van trainingen, de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen en de voor- en nadelen van de sociale vaardigheidstraining en weerbaarheidstraining, zoals deze nu worden aangeboden door de instelling. Onderzoeksresultaten tonen aan dat ouders en leerkrachten te weinig betrokken worden bij de training, terwijl onderzoek uitwijst dat betrokkenheid van ouders en leerkrachten van essentieel belang is voor de effectiviteit van een dergelijke training. Verder komen thema's, programmaonderdelen, het al dan niet scheiden van jongens en meisjes binnen een training, geïndiceerde versus niet geïndiceerde kinderen binnen een training, de balans tussen verbale en fysieke oefeningen, herhaling van oefeningen t.a.v. generalisatie, kennisoverdracht en culturen aan bod. Conclusies en aanbevelingen zijn gericht op zowel de instelling als de trainers.

Voor de instelling is het van belang dat:

- Het netwerk (ouders en leerkrachten) meer betrokken wordt bij de training.
- Het programma een duidelijke systematiek moet hebben met ruimte voor maatwerk.
- Doelen en uitgangspunten van de training helder gecommuniceerd worden naar scholen.
- Er een goede balans tussen fysieke en verbale oefeningen bestaat.
- Ruimte is voor herhaling.
- Vervolgonderzoek wordt gedaan in de richting van het betrekken van ouders bij de training.
- Aangesloten wordt bij de dagelijkse leefwereld van kinderen.

Voor trainers is het van belang:

- Zich bij te scholen.
- Kennis te delen.
- Zich te verdiepen in actuele thema's.

Inhoudsopgave

<u>Inleiding</u>	7
1. <u>Achtergrond en probleemstelling</u>	8
Inleiding	8
1.1. Achtergrond	8
1.2. Probleemstelling	9
1.2.1. Wie heeft het probleem?	9
1.3. Vraagstelling	9
1.3.1. Elementen t.a.v. de vraagstelling	10
1.3.2. Weerbaarheid t.a.v. de vraagstelling	10
1.4. Doelstelling	11
2. <u>Sociaal gedrag</u>	12
Inleiding	12
2.1. Sociale vaardigheden	12
2.1.1. Sociale vaardigheidstraining	13
2.2. Weerbaarheid	14
2.2.1. Weerbaarheidstraining	15
2.3. Probleemgedrag	15
3. <u>(Effectieve) klassikale training</u>	17
Inleiding	17
3.1. Definitie van effectiviteit	17
3.2. Bewezen effectieve programma's	17
3.3. Voorwaarden voor mogelijk effectieve (klassikale) sociale weerbaarheidstrainingen	18
3.4. De trainers: de (jeugd)maatschappelijk werker en de jongerenwerker	20
3.4.1. Het jongerenwerk en haar taken	20
3.4.2. Het maatschappelijk werk en haar taken	22
3.4.3. Het jeugdmaatschappelijk werk	22
4. <u>Sociaal-emotionele ontwikkeling en problemen</u>	24
Inleiding	24
4.1. De sociaal-emotionele ontwikkeling	24
4.2. De sociaal emotionele-ontwikkeling van kinderen in groep 7 en 8 uit het reguliere basisonderwijs	24
4.3. Leren op school	25
4.4. Het bevorderen van de ontwikkeling van sociaal gedrag	25
4.5. Sociale problematiek in het basisonderwijs	25
4.5.1. Interculturele sociale vaardigheden op de basisschool	26
4.5.2. Echtscheiding	27
4.5.3. Kinderen met ADHD	28
4.5.4. Kindermishandeling	28
4.5.4.1. Seksueel misbruik	28
4.5.4.2. Fysieke mishandeling en verwaarlozing	29
5. <u>Methode van onderzoek</u>	31
Inleiding	31

5.1. Type onderzoek	31
5.2. Onderzoekspopulatie en dataverzamelmethode	31
5.3. Analysemethoden	32
6. Verwerking resultaten	33
Inleiding	33
6.1. Resultaten van het literatuuronderzoek	33
6.1.1. Sociaal gedrag	33
6.1.2 Effectiviteit van trainingen	34
6.1.3. Sociaal-emotionele ontwikkeling	35
6.2. Resultaten veldonderzoek	36
6.2.1 Interviewresultaten trainers	36
6.2.2 Enquêteresultaten scholen	43
7. Conclusies en aanbevelingen	50
Inleiding	50
7.1. Conclusies	50
7.2. Discussiepunten	53
7.3. Aanbevelingen	54
 Nawoord	 57
 Literatuurlijst	 58
 Bijlage 1: De afstudeerinstelling	
Bijlage 2: Sociale vaardigheden	
Bijlage 3: Marietje Kessels Project	
Bijlage 4: PAD	
Bijlage 5: Afgenomen interviews	
Bijlage 6: Introductiebrief bij enquête	
Bijlage 7: Opzet enquête	
Bijlage 8: Afgenomen enquêtes	

Axengedicht

*Ik ben de leeuw, een slimme baas.
'k Geef van de taak ieder zijn deel.
'k Wil geen protest of geblaa.
Doe nu maar snel wat ik beveel.*

*Ik ben de kameel, een beste knecht,
ik doe al wat jij mij beveelt.
Ik luister naar al wat jij zegt.
Ik weet echt niets wat mij verveelt.*

*Ik ben de bever en ik zorg
voor jou en jan en alleman.
Voor al je zorgen sta ik borg.
Ik verzorg iedereen zoveel ik kan.*

*Ik ben de poes en ik geniet
van al de streektjes die ik krijg,
van al de zorg die jij mij biedt.
Jij weet wel best tot wat ik neig.*

*Ik ben de pauw, dat zie je gauw.
Ik heb wel honderd mooie veren,
ik tooi me nu met groen en blauw.
Ik toon je steeds mijn beste kleren.*

*Ik ben de wasbeer. Ik waardeer
al 't goede en 't mooie dat ik zie.
En voor een diertje met een veer,
ja, daarvoor val ik op mijn knie.*

*Ik ben de havik en ik klauw
naar al wat slecht is en verkeerd,
wat ruw, oneerlijk is en flauw.
Zo heb je snel je les geleerd !*

*Ik ben de steenbok en 'k zeg neen !
Neen, dwing mij niet, want opgelet !
'k Stoot met mijn kop, 'k houd stijf mijn been.
Je vindt bij mij een sterk verzet.*

*Ik ben de uil met mijn geheim.
Doe tegen mij maar niet zo zot.
'k Heb alles dichtgeplakt met lijn.
Mijn kistje is heel goed op slot.*

*Ik ben de schildpad en 'k verdwijn
in 't holletje onder mijn schild.
Want ik heb pijn. Laat mij maar zijn
tot mijn verdriet wat is gestild.*

Gedicht waarbij gebruik gemaakt is van de axenroos, een werkinstrument om de verschillende interacties die zich tussen mensen voordoen in kaart te brengen. Met het woord 'ax' wordt de mogelijkheid bedoeld die ieder mens heeft om tot relationele actie over te gaan. Bron: werkboek kinderboekenweek 2008.

Inleiding

De dieren uit het voorgaande gedicht symboliseren relatiewijzen van mensen en worden gebruikt om kinderen hiermee bekend te maken. Relatiewijzen die ook ons als volwassenen niet onbekend zijn. We herkennen ze uit onze eigen schooltijd of zien het terug bij onze eigen kinderen en zijn of haar klasgenootjes. Misschien herkent u zich als lezer zelf wel in één van deze (in dit geval) dieren. Dit onderzoeksverslag richt zich op deze groep kinderen. Met andere woorden: een ‘gewoon’ kind uit een ‘gewone’ klas binnen het reguliere basisonderwijs. Een klas met kinderen die misschien een steuntje in de rug kunnen gebruiken op het gebied van sociale vaardigheden en weerbaarheid. Vanuit onze optiek kan ieder kind dit steuntje in de rug gebruiken. Eén op de vijf kinderen in Nederland, in de leeftijd van 1 tot 15 jaar, heeft psychosociale problemen (Vliek, Weide, Schutte, 2007). Dit onderzoek spitst zich toe op een klassikale training waarbij weerbaarheid en sociale vaardigheden verenigd zijn in één training voor de groepen 7 en 8 van de basisschool.

Er worden talloze sociale vaardigheidstrainingen en weerbaarheidstrainingen aangeboden op basisscholen. Allemaal richten ze zich in meer of mindere mate op de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. Maar wat maakt ze effectief? Wat hebben kinderen nodig op dit gebied? Om op deze en meer vragen een antwoord te kunnen geven hebben wij literatuuronderzoek verricht en via veldonderzoek schriftelijke enquêtes en mondeling interviews afgenomen.

Aanleiding voor dit onderzoek is de vraag vanuit Stichting Welzijnswerk Hoogeveen om hier onderzoek naar te doen in het kader van preventief beleid t.a.v. jeugd. Jeugdigen helpen om psychosociale problemen te voorkomen, past binnen de maatschappelijke ontwikkelingen die momenteel gaande zijn. Actief burgerschap en respect voor elkaar nemen een prominente plaats in, in navolging van de WMO. Hiervoor willen zij weten wat een dergelijke training moet bevatten, wil deze aan een klas, ofwel een niet geïndiceerde groep aangeboden worden. Het eindresultaat is een advies met betrekking tot die elementen die in de training aandacht zouden verdienen en verdere aanbevelingen die ter zake doen.

Het onderzoeksverslag is als volgt opgebouwd;

- ❖ In hoofdstuk 1 wordt de achtergrond en probleemstelling nader verklaard.
- ❖ In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op wat sociale vaardigheden zijn en welke trainingen hierop aansluiten. Ditzelfde wordt gedaan bij de definitie van weerbaarheid. Afsluitend wordt ingegaan op sociaal incompetent gedrag.
- ❖ In hoofdstuk 3 is het begrip effectiviteit gedefinieerd, zijn bewezen effectieve programma's besproken en is uitgelegd waar een (klassikale) training aan moet voldoen wil deze mogelijk effectief zijn. Het hoofdstuk wordt afgesloten met de positionering van het jeugdmaatschappelijk werk en jongerenwerk t.a.v. de training.
- ❖ In hoofdstuk 4 staat de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen van groep zeven en acht beschreven.
- ❖ In hoofdstuk 5 wordt de methode van onderzoek toegelicht.
- ❖ In Hoofdstuk 6 zijn de onderzoeksresultaten uitgewerkt.
- ❖ Hoofdstuk 7 bevat de conclusies van het onderzoek en zijn aanbevelingen gedaan aan de hand van de onderzoeksresultaten.

Wij hopen uw interesse gewekt te hebben en wensen u veel leesplezier toe!

Marinda van der Leest & Maartje Kuper

1. Achtergrond en probleemstelling

Inleiding

In dit hoofdstuk staat beschreven waaraan het onderzoek ten grondslag ligt en wordt het probleem verhelderd. Naar aanleiding hiervan is de vraagstelling tot stand gekomen en zijn deelvragen afgeleid uit deze hoofdvraag.

1.1 Achtergrond

De instelling waar wij onderzoek voor doen is Stichting Welzijnswerk Hoogeveen (SWW). In bijlage 1 is beschreven waar deze instelling voor staat.

Dit onderzoek beperkt zich tot het jongerenwerk en het jeugdmaatschappelijk werk en hoe deze zich verhouden met betrekking tot het aanbieden van sociale vaardigheidstrainingen en weerbaarheidstrainingen.

Het algemeen maatschappelijk werk is opgesplitst in verschillende afdelingen, waaronder het jeugdmaatschappelijk werk. Hieronder valt tevens het schoolmaatschappelijk werk. Schoolmaatschappelijk werkers bieden op basisscholen de sociale vaardigheidstraining “Mag ik meedoen?” aan. De school indiceert hiervoor kinderen. De instelling zelf biedt deze training ook aan zonder dat hier een school aan verbonden is. Ook geldt dat de kinderen geïndiceerd zijn. De training op school en intern (binnen de instelling) wordt aangeboden aan kinderen van 9 tot 12 jaar. Het jongerenwerk richt zich op het geven van weerbaarheidstrainingen aan de groepen 7 en 8 van de basisschool. Samen met de sociale vaardigheidstrainingen, die gegeven wordt aan de onderbouw van de basisschool, vallen de trainingen onder de noemer “sociale weerbaarheid, de overkoepelende term die door de instelling gehanteerd wordt.

Binnenkomende vragen bij de onderzoeksinstelling tonen aan, dat veel scholen, ouders en kinderen behoefte hebben aan trainingen op het gebied van sociale vaardigheden en fysieke weerbaarheid. De visie van SWW ten opzichte van het jeugdbeleid is gericht op het ontwikkelen van een algemeen programma in het kader van het preventief beleid, waarbij samenwerking met scholen en ouders een grote plaats innemen. Het algemene aanbod staat voor een programma dat voor alle kinderen geldt en daarmee dus indicatie en intake uitsluit. De doelstelling is gericht op een integraal aanbod waarbij het versterken van sociale vaardigheden en de weerbaarheid van kinderen centraal staat. Wij hopen dat dit onderzoek een bijdrage kan leveren aan dit streven.

Het preventieve aanbod sluit aan bij de uitgangspunten van het WMO beleid t.a.v. jeugd, waarbij prestatieveld 2 zich richt op preventieve ondersteuning van jeugdigen (Bunthof & Bijlsma, 2006). Dit met het oog op een outreachende aanpak waarbij getracht wordt te voorkomen dat ouders en kinderen moeilijk bereikbaar blijven. Ook het signaleren van problemen door instellingen als het onderwijs vallen onder dit prestatieveld.

1.2 Probleemstelling

De instelling wil dus tegemoet komen aan het preventief beleid en vraaggericht werken door te beantwoorden aan de binnenkomende vragen door het geven van trainingen aan basisschoolklassen. Om dit te kunnen bereiken vragen een aantal zaken meer aandacht.

De sociale vaardigheidstraining zoals aangeboden door de instelling (aan scholen), sluit niet volledig aan bij dat wat een klas nodig heeft. Het doel dat de sociale vaardigheidstraining voor ogen heeft is niet op ieder kind toepasbaar. De training sluit immers aan bij kinderen die een indicatie hebben ontvangen. In een klas varieert de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen vaak sterk. Daardoor lijkt de huidige training zijn doel voorbij te schieten wanneer deze klassikaal aangeboden wordt. Daarbij is de huidige training gericht op een groep van maximaal 12 kinderen en niet op klassen, die over het algemeen uit minimaal 20 kinderen bestaan.

De weerbaarheidstraining zoals aangeboden door de instelling aan scholen, sluit eveneens niet volledig aan bij dat wat de groep nodig heeft. Jongerenwerkers hebben onvoldoende handvatten binnen het reguliere programma zoals ze dat op dit moment aanbieden, om voldoende en de juiste aandacht te kunnen besteden aan zaken die verder voeren dan de (fysieke) weerbaarheidsoefeningen. Samengevat is de inhoud van de weerbaarheidstraining te oppervlakkig en worden mogelijkheden onvoldoende benut.

Over het algemeen kan verder gesteld worden dat het vermoeden bestaat dat de trainers (te) verschillende invullingen geven aan de training. Voor de instelling is het van belang is dat er eenduidigheid is over het programma en de neuzen dus dezelfde kant op staan. Natuurlijk vergt de training soms improvisatie en geef elke trainer zijn eigen draai aan de training, maar de organisatie wil dit zoveel mogelijk inperken door een sluitend programma om de kwaliteitszorg te bewaken.

Kortweg kan uit het bovenstaande geconcludeerd worden dat de sociale vaardigheidstraining te ver voert (diepgaand) voor kinderen die genoeg sociale vaardigheden tot hun beschikking hebben en dat de weerbaarheidstraining daarentegen door trainers ervaren wordt als zijnde te oppervlakkig voor de kinderen die zich niet weerbaar genoeg opstellen en meer nodig hebben. Daarbij ontbreekt het in beide programma's aan een sluitend aanbod.

1.2.1 Wie heeft het probleem?

In eerste instantie is het voornamelijk een probleem van de trainers. Zij hebben onvoldoende handvatten om de training in een klas vorm te kunnen geven. In de tweede plaats is het een probleem van de organisatie op zich. Zij willen een algemeen programma aanbieden aan scholen, maar dienen eerst een aantal zaken op te helderen.

1.3 Vraagstelling

De vraagstelling waar dit onderzoek zich op richt luidt als volgt:

“Uit welke elementen bestaat een effectieve klassikale weerbaarheidstraining (combinatie sociale vaardigheidstraining en weerbaarheidstraining) voor de kinderen uit de groepen 7 en 8 van het regulier basisonderwijs?”

Voor het beantwoorden van deze vraagstelling, maken wij gebruik van de volgende deelvragen (de cijfers achter de deelvragen hebben betrekking op de hoofdstukken waartoe zij behoren):

Via literatuuronderzoek zijn de volgende deelvragen beantwoord:

- *Wat zijn sociale vaardigheden? (2)*
- *Wat houdt een sociale vaardigheidstraining in? (2)*
- *Wat is weerbaarheid? (2)*
- *Wat houdt een weerbaarheidstraining in? (2)*
- *Wat is probleemgedrag? (2)*
- *Wat is de definitie van effectiviteit? (3)*
- *Aan welke voorwaarden moet een effectieve (klassikale) training voldoen? (3)*
- *Wat is een jongerenwerker en wat zijn haar taken? (3)*
- *Wat is een jeugdmaatschappelijk werker en wat zijn haar taken? (3)*
- *Wat is de norm omtrent het verloop van de sociaal- emotionele ontwikkeling van kinderen in het reguliere basisonderwijs? (4)*
- *Welke sociale problemen zijn kenmerkend voor kinderen uit de klassen 7 en 8 van het reguliere basisonderwijs? (4)*

Via veldonderzoek zijn de volgende deelvragen beantwoord:

- *Hoe wordt de klassikaal aangeboden training nu door de trainers vormgegeven? (6)*
- *Waarom moet volgens de trainers een klassikale weerbaarheidstraining voldoen? (6)*
- *Waarom moet volgens leerkrachten een klassikale weerbaarheidstraining voldoen? (6)*

De deelvragen uit het literatuuronderzoek zijn in dit onderzoeksverslag beantwoord door gebruik te maken van de literatuur die voorhanden was. De deelvragen met betrekking tot het veldonderzoek zijn middels enquêtes en interviews onder zowel de trainers als de leerkrachten (ofwel intern begeleiders van de basisschool) beantwoord.

1.3.1 Elementen t.a.v. de vraagstelling

In de van Dale (2005) is het woord element o.a. als werkkraft omschreven. Deze definitie fungeert als uitgangspunt voor ons onderzoek. Het woord element staat binnen dit onderzoek voor aspecten/topics die van invloed zijn op de effectiviteit van de training. Het kan te maken hebben met werkvormen in de ruimste zin van het woord en heeft betrekking op de inhoud van de training, maar kan ook betrekking hebben op personen, zoals het al dan niet betrekken van ouders bij een training en in hoeverre. Het is dus in principe allesomvattend.

1.3.2 Weerbaarheidstraining t.a.v. de vraagstelling

Weerbaarheidstraining staat in onze vraagstelling voor een training waarbij de weerbaarheidstraining en sociale vaardigheidstraining zo gecombineerd zijn dat ze gezamenlijk één programma vormen. Sociale weerbaarheidstraining zou wellicht een betere benaming zijn geweest voor deze samengestelde interventie, maar deze term wordt al gebruikt als overkoepelende term voor alle preventieve trainingen die aan kinderen en jongeren aangeboden worden vanuit de stichting. Een wijziging zou verwarring oproepen. Daarbij wordt in de volksmond (Hoogeveeners en nabije omgeving) het woord weerbaarheid te pas en te onpas gehanteerd om beide trainingen aan te duiden.

De stichting heeft ons gevraagd de term weerbaarheidstraining, zoals bedoeld in de vraagstelling, zo goed mogelijk te omschrijven in dit onderzoek en wellicht te heretiketteren met een nieuwe naam wanneer de onderzoeksresultaten hier aanleiding toe geven. In de aanbevelingen zal hier nadrukkelijk aandacht aan worden besteed.

Om verdere verwarring met betrekking tot het onderzoek te voorkomen, volgt hieronder een zo concreet mogelijke beschrijving van het begrip weerbaarheidstraining zoals bedoeld in de vraagstelling.

Het doel van de training, waar ook het onderzoek zich op richt, is het verbeteren van het sociaal functioneren en in het verlengde daarvan het zelfvertrouwen van basisschoolleerlingen verbeteren. Het sociale staat voor het rekening houden met de ander en het weerbare voor het op kunnen komen voor jezelf. Op basis hiervan staat het begrip weerbaarheidstraining voor een interventieprogramma voor kinderen uit groep 7 en 8 van de basisschool, waarbij opkomen voor jezelf en rekening houden met een ander de doelstelling is. Uitgangspunt van de training is dat het programma een integraal aanbod biedt, zodat het toegankelijk is voor alle kinderen en hiermee het preventieve aspect meer wordt benadrukt. De algemene klassikale training richt zich in die zin vooral op preventie van problemen, terwijl een training aangeboden op indicatie zich juist richt op kinderen met reeds bestaande sociale problemen. Het sluit training op indicatie dus niet uit, maar vult elkaar aan.

1.4 Doelstelling

Het uitgangspunt van dit onderzoek is het uitbrengen van een advies met betrekking tot elementen die thuishoren in een klassikale training aangeboden aan de groepen 7 en 8 van de basisschool. Een training die meer biedt dan alleen weerbaarheid en beter passend is dan een sociale vaardigheidstraining op indicatie. Het onderzoek richt zich hiermee op methodiekontwikkeling. Met dit onderzoek hopen we een bijdrage te kunnen leveren aan het bewerkstelligen van eenduidigheid onder de trainers, zodat de kwaliteit van de training bewaakt blijft. Daarbij zullen eventuele aanbevelingen worden gedaan in het kader van de nieuw op te zetten training.

2. Sociaal gedrag

Inleiding

In dit hoofdstuk zijn de begrippen sociale vaardigheden en sociale competentie gedefinieerd. Vervolgens is de sociale vaardigheidstraining over het algemeen besproken, de behandelingsconcepten waarop een sociale vaardigheidstraining zich baseert beschreven en is uiteengezet op welke niveaus een dergelijke training kan plaatsvinden. Hierna volgt een beschrijving van het begrip weerbaarheid en weerbaarheidstraining. Ook is het verschil aangeduid tussen deze training en een assertiviteitstraining. Ten slotte wordt in de laatste paragraaf sociaal incompetent gedrag inzichtelijk gemaakt.

2.1 Sociale vaardigheden

Sociale vaardigheden kunnen als volgt worden gedefinieerd (van Bilsen, e.a. 1996): *Sociale vaardigheden bestaan uit gedrag en cognities. Iemand is sociaal vaardig wanneer er een balans is tussen zijn eigen wensen en die van zijn omgeving. De ene keer doet een kind iets wat een ander van dat kind verlangt en een andere keer weet datzelfde kind zijn eigen omgeving zodanig te beïnvloeden dat er voldaan wordt aan zijn eigen wensen. Wanneer een kind niet sociaal vaardig is, ontbreekt deze balans van geven en nemen in de sociale interacties. Het ene kind doet alleen wat anderen van hem verwachten of verlangen en heeft nauwelijks eigen inbreng, terwijl het andere kind zijn omgeving continu naar zijn hand probeert te zetten en daarbij weinig rekening houdt met de wensen van anderen.*

Sociale vaardigheden maken onderdeel uit van de sociale competentie. Deze kent de volgende definitie: “*Sociale competentie is het vermogen om op een adequate manier sociaal en emotioneel te functioneren*” (Struiksma & Hoogenkamp, 2001, p.p. 5).

Met adequaat wordt bedoeld dat iemand in zijn handelen een balans vindt tussen handelen uit eigenbelang en handelen met het oog op de belangen van een ander. Een kind is sociaal competent als hij zowel rekening houdt met zijn eigen belangen als met die van een ander en dit doet volgens de waarden en normen die in zijn samenleving gelden. Onder de sociale competentie vallen naast sociale vaardigheden ook de houding en sociale kennis (Ten Dam, 1999). Een kind moet weten wat sociaal competent is in een bepaalde situatie; hij moet over de vaardigheden beschikken om die kennis toe te kunnen passen en hij moet dat ook daadwerkelijk willen doen.

Om beide begrippen goed te kunnen scheiden (binnen dit onderzoek), kan gezegd worden dat je sociale vaardigheden hebt en sociaal competent bent of wordt (Huyghen 2007).

Wanneer kinderen ongeveer de leeftijd van 8 jaar bereiken hebben, worden leeftijdsgenoten belangrijker voor een kind. Een kind wordt zich bewust van zijn positie in een groep en het besef van ik en de ander groeit. De sociale omgang met anderen komt op gang. Kinderen moeten leren om een koppeling te maken tussen eigen en andermans belangen. (Collot d'Escury-Konings, 1998). Ten aanzien van sociale vaardigheden gaat het bij basisschoolkinderen vooral om het ontwikkelen van het vermogen om op een passende wijze met anderen om te gaan in verschillende situaties in het leven van alledag. De sociale vaardigheden zijn hier dus ook op toegespitst. De sociale vaardigheden die van belang zijn, staan beschreven in bijlage 2 (Fijter, 2000).

2.1.1 Sociale vaardigheidstraining

Een sociale vaardigheidstraining vindt meestal plaats in groepsverband. De voordelen van groepsbehandeling zijn (Prins & Bosch, 1998) dat:

- 1) In een groep de mogelijkheden van kinderen duidelijker naar voren komen.
- 2) Een groepssituatie de mogelijkheid biedt ervaringen uit te wisselen en te herkennen (kind voelt zich niet alleen staan in zijn beperkingen). De steun die dit geeft, verhoogt de motivatie om zich de geleerde vaardigheden eigen te maken.
- 3) Kinderen in groepsverband te maken krijgen met een scala aan meningen, ideeën en oplossingen voor problemen.
- 4) Kinderen meer aannemen van een leeftijdsgenoot die in dezelfde omstandigheden verkeert, dan van een volwassene (feedback is overtuigender en dus effectiever).
- 5) Een groepstraining een breed scala aan modellen naar voren kan halen waardoor het kind de keuze heeft zich te identificeren met de meest prettige.

De sociale vaardigheidstraining kent drie behandelingsconcepten waartoe de meeste programma's zijn te herleiden (Collot d'Escury-Koenigs, Engelen-Snaterse, Mackaay-Cramer, 1995):

- De sociale vaardigheidsbenadering
Gepest, afgewezen worden etc. worden binnen deze benadering aangemerkt als het gevolg van een tekort aan specifieke sociale gedragingen. De sociale vaardigheidstraining is erop gericht dit tekort op te heffen door het kind positieve gedragingen te leren en negatief gedrag te verminderen. Belangrijkste aspecten binnen deze benadering zijn modeling- en operante conditioneringsprogramma's. Modeling staat voor voorbeeldgedrag en operante conditionering staat voor aangeleerd gedrag en vervolgens in stand gehouden gedrag door de gevolgen die aan dit gedrag gekoppeld zijn. Zo zullen gunstige gevolgen van gedrag eerder leiden tot het opnieuw vertonen van dat gedrag, vanwege de beloning die eraan vast hangt.
- De sociaal-cognitieve benadering
Deze benadering bestaat eruit dat kinderen op sociaal gebied over een algemeen vermogen beschikken om informatie te verwerken en problemen op te lossen. Perspectief nemen en problemen oplossen staan centraal. Perspectief nemen is gericht op het accuraat kunnen interpreteren van sociale situaties en de bedoelingen van anderen. Onderzoek heeft uitgewezen dat vooral agressieve kinderen baat hebben bij het leren zich in de gevoelens en gedachten van anderen te verplaatsen. Sociaal problemen oplossen wordt ook noodzakelijk geacht voor effectief sociaal functioneren.
- De zelfcontrole-benadering
Deze benadering is vooral gericht op kinderen die sociale problemen hebben als gevolg van negatieve emoties of gebrekkige impulsbeheersing. Leren om door zelfinstructies impulsief reageren te beheersen en emoties als sociale angst en woede te reguleren zijn bij deze benadering van belang.

Van Bilsen (1991) geeft aan dat er op drie manieren gewerkt kan worden aan het aanleren en/of verbeteren van sociale vaardigheden. Dit kan via training of therapeutische behandeling, via lessen op school en via systematische ondersteuning en stimuleren in de dagelijkse omgeving thuis en op school. De laatste methode betreft ouders en leerkrachten in het geheel door hen uit te nodigen om zoveel mogelijk situaties in de dagelijkse praktijk te benutten om sociale vaardigheden aan te leren en hierin te oefenen. Veel sociale vaardigheidstrainingen baseren zich op deze methode. Omdat alle drie de methoden gecombineerd worden, spreekt van Bilsen over multilokale of multimodale strategieën.

Overveld en Louwe (2005) hebben onderzoek gedaan naar de effectiviteit van multimodale programma's en kwamen tot de conclusie dat hiermee goede resultaten geboekt worden. Dit maakt dat het aanbieden van een training in combinatie met een begeleidingsprogramma voor ouders/verzorgers en leerkrachten een grotere kans van slagen heeft dan enkel en alleen het aanbieden van een training.

Een sociale vaardigheidstraining kan op verschillende niveaus worden ingezet. Overveld en Louwe (2005) maken in hun artikel over de effecten van programma's ter bevordering van de sociale competentie in het Nederlands primair onderwijs een indeling in drie interventieniveaus. Zij maken hierbij gebruik van het sociaal-emotionele vormingsmodel van Matser. In dit model wordt gepleit voor een systematische opbouw van interventies, om tot een optimale sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen te komen.

Het model bestaat uit twee preventieve interventieniveaus en één curatief interventieniveau:

- Preventief interventieniveau 1: Programma's die ontworpen zijn om de organisatie van klassen te verbeteren en op schoolniveau op elkaar af te stemmen.
- Preventief interventieniveau 2: Een algemene aanpak die wordt ingevoerd wanneer scholen ervaren dat de leerlingen voortdurend onvoldoende sociaal gedrag vertonen in verschillende omgangssituaties (bijv. scholen voor speciaal onderwijs voor kinderen en jongeren met ernstige gedragsproblemen). Het beïnvloeden van het gedragsrepertoire van de leerlingen in verschillende situaties staat centraal. Alle programma's, die plaatsvinden in een schoolklas en zich richten op alle leerlingen van de groep, vallen onder dit interventieniveau.
- Curatief interventieniveau: Programma's die gericht zijn op geïndiceerde groepen.

2.2 Weerbaarheid

Weerbaar zijn is op een passende wijze op kunnen komen voor jezelf. Dit wil zeggen het aangeven van grenzen en dit met respect duidelijk maken aan de ander. Ook werkt weerbaarheid preventief. Het voorkomt machtsmisbruik of geweldssituaties. De kans is groot dat het geweld stopt wanneer effectief gereageerd wordt. Het gevoel van eigenwaarde en zelfvertrouwen is van essentieel belang bij weerbaarheid. Hierdoor zal men beter voor zichzelf op kunnen komen en zonodig hulp gaan halen. Tijdens het opkomen voor jezelf komen ja- nee en twijfelgevoelens naar boven. Bewust worden van deze gevoelens is belangrijk om te kunnen merken of iemand de grenzen overschrijdt. Weerbaarheid heeft te maken met:

- zelfrespect, zelfacceptatie, zelfbeheersing en zelfvertrouwen;
 - een positief zelfbeeld, trots zijn op zichzelf;
 - wilskracht en doorzettingsvermogen;
 - assertiviteit, opkomen voor zichzelf;
 - inlevingsgevoel in anderen en tolerantie;
 - grenzen van anderen (h)erkennen en respecteren, gevoel voor grensoverschrijdingen;
 - verdediging tegen (seksueel) geweld en weerstand bieden aan negatieve vormen van groepsdruk.
- (Movisie, 2005)

2.2.1 Weerbaarheidstraining

De schrijvers Suzanne Cautaut, Veerle Dupont en Ilse Ideler (2001) spreken naast weerbaarheid, ook nog van assertiviteit. Veel mensen gaan er van uit dat een weerbaarheidstraining en een assertiviteitstraining hetzelfde zijn. De definities van deze trainingen zijn vaak erg vaag en worden vaak door elkaar gebruikt. De schrijvers maken het volgende onderscheid.

In een assertiviteitstraining wordt geleerd om voor jezelf op te komen. Belangrijke punten zijn: werken aan een positief zelfbeeld, eigenwaarde en respect. Er wordt meer zicht gegeven in de eigen mogelijkheden. Ook wordt er geleerd om de mentale en verbale vaardigheden te vergroten met als doel het aangeven van grenzen. Het uitgangspunt van waaruit de training gegeven wordt is een gelijkwaardige positie tussen mensen en de bereidheid tot wederzijds respect. Vooral het opkomen voor jezelf, in alledaagse situaties staat in een assertiviteitstraining centraal.

De weerbaarheidstraining gaat een stapje verder. De basis van waaruit de training start blijft hetzelfde: het leren van een positief zelfbeeld, eigenwaarde en respect. Ook hier wordt gewerkt aan zelfinzicht en het vergroten van mentale en verbale vaardigheden met als doel het kunnen opkomen voor jezelf. Het verschil tussen deze twee trainingen is nu dat er bij een weerbaarheidstraining rekening gehouden moet worden dat de basis van gelijkwaardigheid en de bereidheid tot wederzijds respect er dikwijls niet is. Dat mensen andere machtsposities innemen komt door individuele, maar vooral maatschappelijke verschillen. Soms wordt die macht misbruikt en gaan mensen, soms bewust, soms onbewust, over de grenzen van anderen heen. Weerbaarheid staat daarom eveneens voor de bereidheid en de mogelijkheid tot mentaal, verbaal en fysiek verzet wanneer de gelijkwaardigheid en het wederzijds respect door de ander niet nageleefd wordt. Dit omvat het kunnen inschatten van (bedreigende) situaties, het realistisch kunnen inschatten van de eigen beperkingen en mogelijkheden, het kunnen hanteren van emoties (angst/woede) en het kunnen bedenken en uitvoeren van efficiënte oplossingsstrategieën, rekening houdend met het geen hulp krijgen van anderen.

2.3 Probleemgedrag

Wanneer er gesproken wordt over probleemgedrag, dan gebeurt dat over het algemeen op basis van beoordelingen. Of een kind problematisch gedrag vertoont hangt af van het oordeel van mensen om het kind heen. Dit wil zeggen: *‘Het problematisch zijn van een bepaald gedrag is niet aan het gedrag zelf te wijten, maar aan het oordeel dat mensen over dat gedrag hebben’* (Hendriks, Verstegen 1980, p.p. 11). Dergelijke oordelen komen voort uit normen (opvattingen en verwachtingen) die iemand heeft. Echter kunnen normen van tijd tot tijd, van plaats naar plaats, en van persoon tot persoon verschillen. Hierdoor wordt het oordeel van problematisch gedrag tamelijk subjectief en kan dus altijd veranderen. Daarom zegt men: *‘Gedrag is probleemgedrag als het als zodanig door degene-die-zich-gedraagt of zijn omgeving wordt ervaren of beoordeeld’* (Hendriks, Verstegen 1980, p.p. 11). Als we dan kijken naar het kind op school dan betekent dit, dat de leerkracht en klasgenootjes van het kind, of het kind zelf, bepalen of het gedrag van dat kind problematisch is. Deze beoordelingen kunnen dus weer verschillen van klas tot klas en van leerkracht tot leerkracht (Dekker, van de Vegt, 1980).

Met in ons achterhoofd dat probleemgedrag af hangt van oordelen, hebben wij gekeken naar wat maatschappelijk gezien probleemgedrag inhoudt. Kortweg kunnen kinderen met sociale problemen verdeeld worden in drie groepen (Fijter, 2000). Hieronder volgt een opsomming:

- 1) Kinderen die teruggetrokken zijn, (faal)angstig, aan de kant blijven staan bij het spelen en/of worden gepest.
- 2) Kinderen die gedrag vertonen dat niet in overeenstemming is met de leeftijd. Deze kinderen vertonen gedrag dat in een eerder stadium van de ontwikkeling wel als geaccepteerd gedrag gekenmerkt werd. In principe kan het gedrag van deze groep kinderen onderverdeeld worden in gedrag dat agressief is (duwen, schelden, driftbuien) en teruggetrokken gedrag (weigeren met de leerkracht of ouders te praten, het niet nemen van de eigen verantwoordelijkheid);
- 3) Kinderen die vaak ruzie hebben, andere kinderen pesten, zichzelf overschreeuwen of bazig zijn.

3. Effectieve (klassikale) training

Inleiding

Dit hoofdstuk start met de definitie van het begrip effectiviteit. Daarna komen een aantal bewezen effectieve programma's aanbod. Vervolgens wordt beschreven wat een (klassikale) training mogelijk effectief maakt en volgt een verdieping van de meerwaarde van een klassikaal aangeboden training boven een training op indicatie en waar deze aan zou moeten voldoen. Dit hoofdstuk laat de uitkomsten hiervan zien. Tot slot hebben zijn de positie en de taken die de trainers (jeugdmaatschappelijk werkers/jongerenwerkers) binnen de instelling innemen beschreven.

3.1 Definitie van effectiviteit

De effectiviteit van een training is afhankelijk van dat wat het trainingsdoel is. Het gaat erom of de inspanningen en activiteiten daadwerkelijk een bijdrage leveren aan het beoogde doel. Niet alleen wat er wordt geleerd in de training, maar ook in hoeverre dit generaliseert over langere tijd en wie men iets probeert aan te leren, is bepalend voor de effectiviteit van de training (Collot d'Escury-Koenigs, Engelen-Snaterse, Mackaay-Cramer, 1995).

Het Nederlands Jeugdinstituut (NJI) geeft hierover aan dat binnen de hulpverlening het beste gebruik gemaakt kan worden van bewezen effectieve programma's. Bewezen effectieve programma's staan voor evidence based practice. Hiervan is in ieder geval in theorie bewezen dat het werkzaam is. Om dit te laten gelden, moet onderzoek beschikbaar zijn en de effecten aantoonbaar op ervaring/waarneming gegrond zijn. Soms is er echter geen bewezen programma voor handen. Dan wordt de ervaring van de professional aangesproken. Ervaringskennis is vooral gestoeld op practice based evidence. Hierbij wordt vooral een beroep gedaan op vernieuwing en improvisatie van het individu, in dit geval de trainer. Professionals in de jeugdhulpverlening maken gebruik van beide. Wel komt er steeds meer aandacht voor het evidence based werken. In aansluiting hierop beperken wij ons tot programma's waarvan de effectiviteit is bewezen.

3.2 Bewezen effectieve programma's

Om helder te krijgen welke elementen thuishoren in een effectieve weerbaarheidstraining, hebben wij in deze paragraaf preventieve programma's voor kinderen rondom sociale vaardigheden en weerbaarheidstrainingen nader onder de loep genomen. In eerste instantie is er gekeken naar de programma's die al aangeboden worden door de instelling waarvoor onderzoek wordt gedaan. Echter, alleen het Marietje Kessels Project is bewezen effectief gebleken bij nader onderzoek. De Rots en Water training is tot nu toe alleen in theorie effectief gebleken en de sociale vaardigheidstraining "Mag ik meedoen?" is op geen enkele wijze nader onderzocht, omdat het een samengestelde training betreft (bestaande uit verscheidene programma's).

Er is gebruik gemaakt van de databank van het Nederlands Jeugdinstituut, Effectieve Jeugdinterventies voor de weerbaarheidstraining: het Marietje Kessels Project. Regioplan Amsterdam heeft hiernaar onderzoek gedaan. Op hun site staat de gehele publicatie van het effectiviteitsonderzoek. Om inzicht te krijgen in de effectiviteit van een sociale vaardigheidstraining hebben we de PAD training uitgelicht. Ook hiervoor is de Databank Effectieve Jeugdinterventies geraadpleegd. Hiervoor heeft Movisie onderzoek gedaan.

In 2005 hebben Louwe en Overveld onderzoek verricht naar de effectiviteit van programma's voor sociale en emotionele competentie. Hieruit bleek dat zo'n 80% van de programma's gericht op kinderen in de basisschoolleeftijd geen onderzoeksgegevens kennen (Louwe en Overveld, 2007). De reden dat dit onderzoek zich richt op deze twee trainingen, is dat deze programma's wel effectief zijn bevonden en vallen onder programma's met een algemeen klassikaal aanbod van lessen. Hieronder volgt een korte samenvatting van het Marietje Kessels Project en de PAD training. Voor de volledige versie verwijzen wij u naar bijlage 3 en 4.

Het Marietje Kessels Project voldoet aan de uit onderzoek gebleken voorwaarden voor effectiviteit van preventieprogramma's (van Oosten en Hoïng, 2004; Van Empelen, 2005).

- De ideale lengte van een programma ligt tussen de acht en de twaalf bijeenkomsten.
- Meerdere korte bijeenkomsten kunnen meer effect hebben.
- Herhaling van het programma is zinvol om de vaardigheden eigen te maken.
- Gebruik van diverse verbale, mentale en fysieke methoden, technieken en werkvormen:
- De Preventiewerker beschikt over een opleiding op HBO niveau, een door de beroepsvereniging erkend certificaat docent weerbaarheid in het basisonderwijs en moet kennis hebben van de (on)mogelijkheden van allerlei zaken die belangrijk zijn voor het geven van de training (zie bijlage 3).
- Om de training te laten slagen is het van belang dat kinderen ofwel seksuele voorlichting hebben gehad of dat krijgen tijdens het project.

Het Programma Alternatieve Denkstrategieën (PAD) wordt gebruikt op scholen voor basisonderwijs, speciaal basisonderwijs en scholen binnen een REC (Regionaal Expertise Centrum). De lessen richten zich op de sociale competentie.

Hieronder volgt een opsomming van voorwaarden die van belang zijn voor het effectief zijn van de training:

- De PAD training besteedt veel aandacht aan de ontwikkeling van het begrippenkader van de leerlingen en probeert het gedrag door middel van taal te sturen, maar er wordt ook veel gebruik gemaakt van visuele en motorische ondersteuning.
- De PAD training richt zich op de dagelijkse schoolgang met daarbij de aangeboden kennis.
- In de PAD training wordt er een relatie gelegd tussen de sociaal-emotionele ontwikkeling en het pedagogische klimaat. De leraar wordt betrokken bij de training door middel van nascholing, gericht op het zelfstandig kunnen hanteren van de training en het zich aanpassen aan het ontwikkelingsniveau van de leerlingen.
- De PAD training oefent langdurig met specifieke situaties. Hierdoor kan het eigen gemaakt worden. De sociaal- emotionele ontwikkeling is een doorlopend proces.
- De nascholingscursus bevat het informeren van ouders, en waar mogelijk, de samenwerking met hen op te zoeken rondom het stimuleren van de sociaal- emotionele ontwikkeling van hun kind.
- De PAD training richt zich op sociale vaardigheden en op sociale cognities. Het probleemoplossende vermogen wordt getraind, waarbij zowel inzicht- als vaardigheidsaspecten aanbod komen. Verder wordt intensief gewerkt aan het vergroten van mogelijke gedragsalternatieven.

3.3 Voorwaarden voor mogelijk effectieve (klassikale) sociale vaardigheidstrainingen

Een sociale vaardigheidstraining dient aan een aantal voorwaarden te voldoen wil deze mogelijk effectief zijn. Om een idee te krijgen van wat deze voorwaarden zijn en inhouden is er een

onderzoek geraadpleegd van de Rijksuniversiteit Groningen. Het project bevat een onderzoek naar een leerling-populatie van cluster 4 en een evaluatie van de training "Omgaan met sociale grenzen" (Huyghen, 2007). Hierbij moet de kanttekening geplaatst worden dat het onderzoek heeft plaatsgevonden op een school voor speciaal voortgezet onderwijs.

Uit het literatuuronderzoek hebben wij de volgende voorwaarden kunnen afleiden:

- Vaak herhalen en oefenen van het nieuwe sociale gedrag (situaties uit het dagelijks leven). Kinderen moeten de gelegenheid krijgen om ook buiten de trainingsgroep in aanraking te komen met de nieuw aangeleerde sociale vaardigheden om ze ook echt eigen te kunnen maken en het gedrag te generaliseren in het dagelijks leven. Om dit te bereiken is vaak herhalen en oefenen van het nieuwe sociale gedrag een belangrijke voorwaarde (Schuurman, 1995). Generalisaties naar situaties in het dagelijks leven schijnen echter nauwelijks geïmplementeerd te zijn in de huidige sociale vaardigheidstrainingen die op dit moment aangeboden worden (Bijstra en Nienhuis, 2003). Ook worden betere effecten op lange termijn bereikt door herhaaldelijk oefenen van de sociale vaardigheden.
- Het sociale netwerk (school en thuis) betrekken in de behandeling. Een sociale vaardigheidstraining zou in de klas moeten plaatsvinden, wil de school optimaal betrokken worden bij de behandeling. De sociale vaardigheidstraining heeft op deze manier ook een preventieve werking voor de resterende klasgenoten doordat zij meer sociale vaardigheden aanleren dan ze tot nu toe hadden. Ook zouden ouders intensief bij de training betrokken moeten worden. Sociale vaardigheden van kinderen zouden na een training vooral toenemen wanneer de ouders ook nieuwe vaardigheden leren (Boendemaker, Van der Veldt & Booy, 2003; Overveld & Louwe, 2005). De gedachte hierachter is dat ouders hun kinderen dan kunnen helpen om hun nieuw geleerde vaardigheden te implementeren in hun gedrag. Ook andere onderzoeken (Konijn, Cavelaars & Boendemaker, 2003; Brezinka, 2002) concludeerden dat de meest effectieve programma's een oudervaarigheidstraining bevatten. Dit wordt ook onderkend in een recent gepubliceerd artikel van Jeugd en Co, een tijdschrift voor professionals in de jeugdsector. Hierin staat in een artikel over effectieve interventies tegen jeugddelinquentie beschreven dat, uit studie over interventies voor kinderen tot 12 jaar blijkt dat veel aandacht uit gaat naar de rol van ouders. Onderzoek wijst uit dat ouders trainen om op een positieve manier op te voeden, bijdraagt aan het verminderen van de gedragsproblemen bij hun kinderen. Het vergroten van de opvoedvaardigheden van ouders brengt bij jonge kinderen meer gedragsverandering teweeg dan het trainen van de jongeren zelf. Ook zou een sociale vaardigheidstrainingen voor kinderen een beter resultaat opleveren als ze gecombineerd zijn met een opvoedvaardigheidstraining voor ouders (Boendermaker, Ince, 2008).
- De training aanbieden aan een heterogene groep. Er is onderzoek gedaan naar sociale vaardigheidstrainingen aan kinderen die geïndiceerd zijn (homogene groep) en trainingen aan groepen kinderen die niet geïndiceerd zijn. Onder deze laatste valt bijvoorbeeld ook een klas (heterogene groep). Deze onderzoeken concludeerden dat trainingen in niet geïndiceerde groepen meer effect hebben dan trainingen die aan geïndiceerde kinderen worden gegeven. Cognitieve trainingen in een geïndiceerde groep zouden nauwelijks effect hebben of zelfs een tegengesteld effect hebben. Dit zou betekenen dat een training aan een groep kinderen met sociale gedragsproblemen zelfs zou kunnen leiden tot verslechtering van het gedrag. Inadequaat gedrag voert de boventoon. Deze conclusie wordt ondersteund door verschillende onderzoeken (Orobio de Castro, 2000; Carr, 2000; Berzinka 2002; Ang & Hughes, 2001). Dit wordt ook door van Oost (1989) geconstateerd. Om dit te onderbouwen draagt hij de volgende redenen aan:

- door het selecteren van kinderen (op grond van een speciale indicatie) en het vervolgens uit de groep halen van kinderen bestaat er het gevaar van stigmatisering;
- juist als het gaat om sociale vaardigheden lijkt de overdracht van geleerde ervaringen in een aparte groep naar de gewone dagelijkse klassensituatie nogal eens problematisch te verlopen;
- de modelwerking is juist binnen de sociale ontwikkeling van groot belang: men moet zich als het ware op kunnen trekken aan de goede c.q. sociaal handige leerlingen;
- dit soort programma's weten juist ook effecten te bereiken in de sfeer van verbetering van het klimaat.
- Gebruik maken van cognitieve gedragstherapeutische programma's.
Deze programma's leren zowel sociaal cognitieve als probleemoplossende vaardigheden aan. Cognitieve programma's zijn effectief gebleken, terwijl niet-cognitieve over het algemeen geen effect laten zien. Dit gegeven wordt ondersteund door verscheidene onderzoeken (Wilson, Gottfredson & Najaka, 2001; Konijn, Cavelaars & Boendemaker 2003; Boendemaker, Van der Veldt & Booy 2003).
- Het doen van effectonderzoek.
Het is van belang om een goed opgezet effectonderzoek naar de training te doen, opdat de training zo effectief mogelijk wordt ingezet.

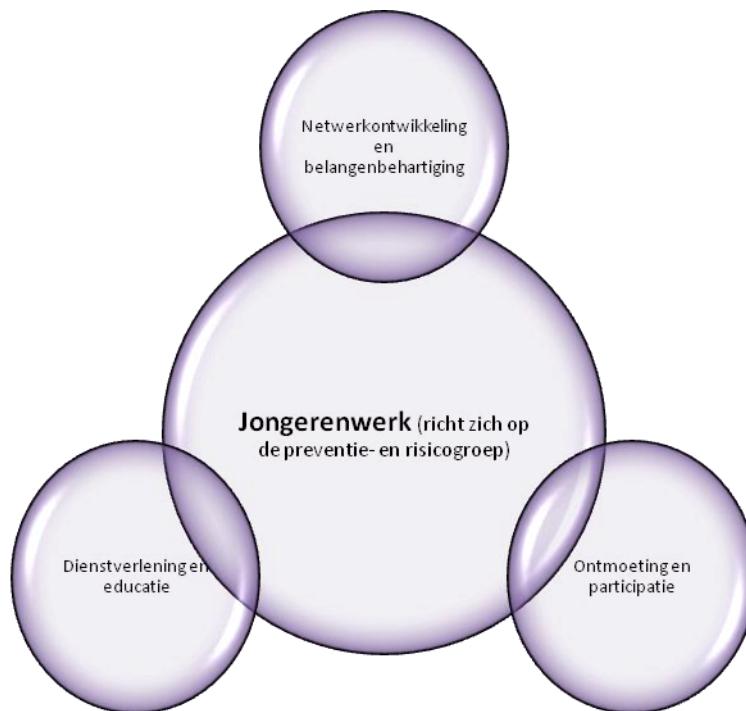
3.4 De trainers: de (jeugd)maatschappelijk werker en de jongerenwerker

Zoals in hoofdstuk 1 al beschreven is, wordt de training sociale vaardigheden op basisscholen door jeugdmaatschappelijk werkers verzorgd en de weerbaarheidstraining door jongerenwerkers gegeven. Deze paragraaf richt zich op de positie die de jeugdmaatschappelijk werkers en jongerenwerkers innemen en er wordt uiteengezet waaruit hun taken bestaan.

Schoolmaatschappelijk werkers verzorgen over het algemeen de sociale vaardigheidstrainingen op scholen, maar omdat deze deel uitmaken van het jeugdmaatschappelijk werk, beperken wij ons tot deze groep. Om zicht te krijgen op het jeugdmaatschappelijk werk en jongerenwerk, zal in deze paragraaf aandacht uitgaan naar waar de mogelijkheden en onmogelijkheden van deze agogische beroepsgroepen liggen en in hoeverre zij van betekenis kunnen zijn voor de invulling van de training.

3.4.1 Het jongerenwerk en haar taken

Er zijn verschillende definities van jongerenwerk te geven. Hans van Ewijk (2006, p.11) verstaat onder jongerenwerk het volgende: *“De niet op winst gerichte poging van volwassenen om jeugd in leeftijdsgebonden organisaties in de vrijetijdsector ontspanning te bieden, te vormen en te helpen.”* Hazekamp en Van der Zande (1992, p.11) definieerden het jongerenwerk als volgt: *“Jongerenwerk is een koepelbegrip van een scala aan activiteiten die een directe aansluiting beogen bij de leefwereld van jongeren die men wil bereiken.”* Volgens hen is het doel van jongerenwerk het bevorderen van persoonlijke ontwikkeling en maatschappelijke integratie van jongeren. Onderstaande figuur geeft een indruk van het takenpakket van de jongerenwerker.

Figuur 3.1: Taken jongerenwerker

Ontmoeting en participatie

Jongerenwerk organiseert ontmoetingen en participatie van jongeren. Een belangrijke functie ligt in het contact leggen met jongeren. Ook begeleidt de jongerenwerker relatief ongestructureerde activiteiten (open inloop of rond hangen bij een ontmoetingsplek) en gestructureerde activiteiten (sport, uitstapje). Participatie staat voor het meedoen van jongeren in het jongerenwerk, bijvoorbeeld door jongeren (mede)verantwoordelijk te maken voor het organiseren van activiteiten. Ook staat participatie voor het bouwen van bruggen tussen de jongeren en de samenleving.

Dienstverlening en educatie

De jongerenwerker probeert te bemiddelen tussen de jongeren en officiële instanties. Zij werken preventief door te voorkomen dat vragen uitgroeien tot problemen. Mochten zich toch problemen voordoen dan worden deze vroegtijdig aangepakt. De echte hulpverlening behoort echter niet tot de taak van de jongerenwerker. Actief verwijzen bij vragen of problemen behoort wel tot hun taken. Educatie gaat over activiteiten die gericht zijn op het vergroten van kennis en vaardigheden bij jongeren. Een kanttekening hierbij is dat het jongerenwerk weinig aanbod heeft in het geven van cursussen. De cursussen die zij wel geven zien er workshopachtig en kortlopend uit (kookclub, dansavond, culturele avond, cursus zelfverdediging, excursie naar een bedrijf). De educatieve functie van het jongerenwerk krijgt met name vorm in de samenwerking tussen het jongerenwerk en het onderwijs. (Ginkel, Veenbaas, Noorda, 2006)

Netwerkontwikkeling en belangenbehartiging

Tot slot heeft de jeugdwerker een taak in de netwerkontwikkeling en belangenbehartiging. Ten aanzien van het onderzoek is het niet relevant om hier nader op in te gaan.

3.4.2 Het maatschappelijk werk en haar taken

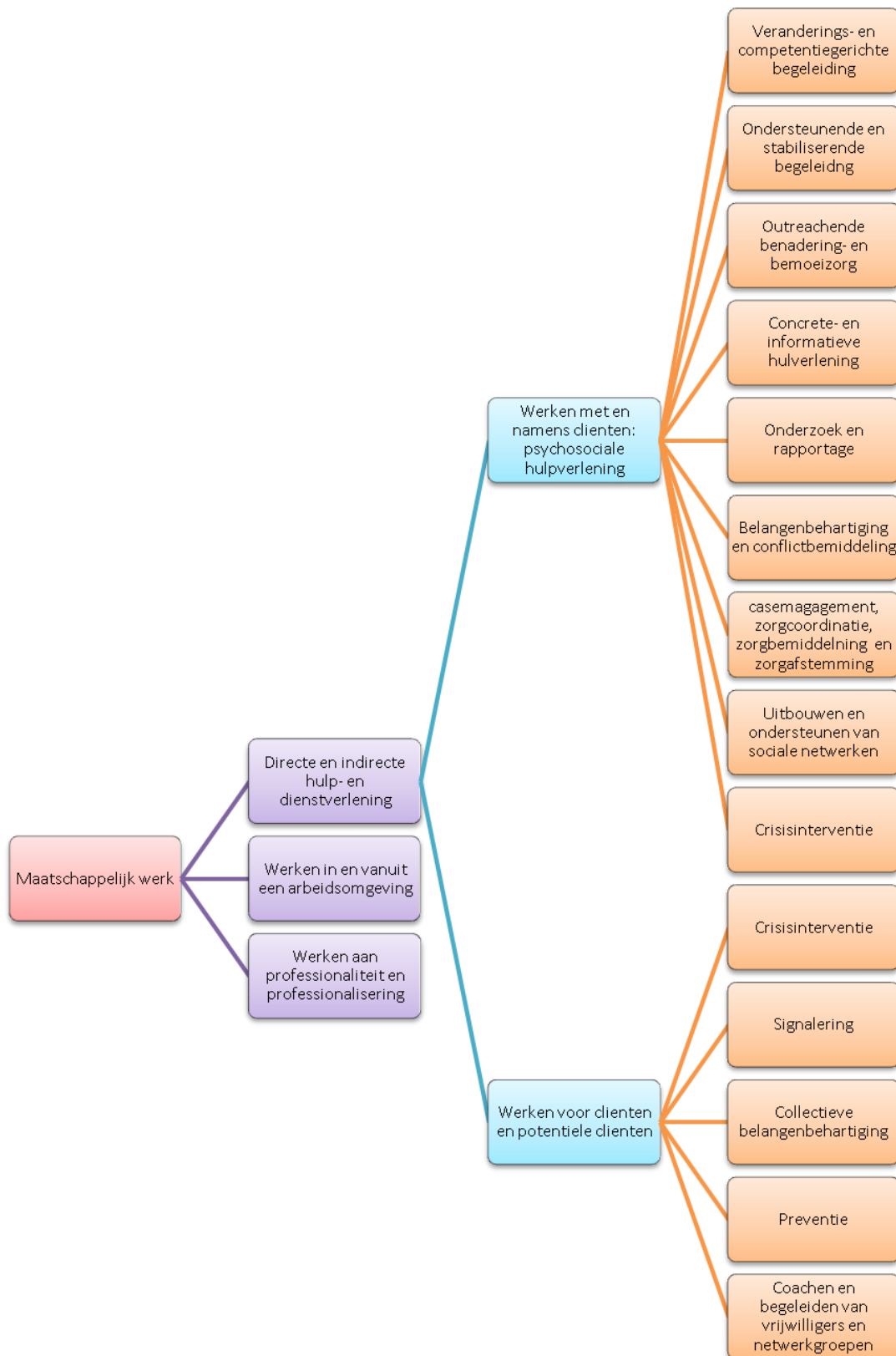
De missie van het maatschappelijk werk staat in het beroepsprofiel van de maatschappelijk werker als volgt beschreven (NVMW, 2008, p.10):

“Bevorderen dat mensen in onze samenleving tot hun recht komen, als mens en als burger. Maatschappelijk werkers streven ernaar dat mensen zich in wisselwerking met hun sociale omgeving zo goed mogelijk kunnen ontplooien naar hun eigen aard, behoeften en opvattingen, en dat ze rekening houden met anderen met wie zij samenleven.”

Figuur 3.2 geeft een indruk van het takenpakket van de maatschappelijk werker (Jagt, 2008). Dit onderzoek beperkt zich tot taakgebied 1: de directe en indirecte hulp- en dienstverlening. De taakgebieden werken in en vanuit een arbeidsomgeving, werken aan professionaliteit en professionalisering zijn buiten beschouwing gelaten, omdat deze niet ter zake doen met betrekking tot dit onderzoek. Het verzorgen van de training heeft raakvlakken met zowel het werken met en namens cliënten (psychosociale hulpverlening), als het werken voor cliënten en potentiële cliënten. Onder de psychosociale hulpverlening valt ook het groepswerk. De verandering- en competentie gerichte begeleiding kent groepsprogramma's waarbij men gericht is op het verwerven van specifieke competenties, zoals dit ook geldt voor het aanleren van sociale vaardigheden. Het werken voor cliënten en potentiële cliënten spreekt het preventieve uitgangspunt van de training meer aan. De training is immers ook gericht op het 'voorkomen van'. Daarnaast kent het maatschappelijk werk een signaleringstaak, waar binnen een training ook een beroep op wordt gedaan. Maatschappelijk werkers zetten verder preventieprogramma's op en kunnen ze eveneens zelf uitvoeren.

3.4.3 Het jeugdmaatschappelijk werk

In principe kent de jeugdmaatschappelijk werker dezelfde missie en taken als de algemeen maatschappelijk werker. De jeugdmaatschappelijk werker richt zich echter alleen op het begeleiden, informeren, adviseren en ondersteunen van kinderen/jongeren van 0- tot 23 jaar en hun ouders. Daarnaast bieden de jeugdmaatschappelijk werkers ondersteuning aan scholen in de vorm van schoolmaatschappelijk werk (SWW, 2009).

Figuur 3.2: taken maatschappelijk werker

4. Sociaal-emotionele ontwikkeling en problemen

Inleiding

Voordat er gekeken wordt naar welke elementen thuishoren is een weerbaarheidstraining, wordt eerst aandacht besteed aan de ontwikkelingspsychologie / sociaal- emotionele ontwikkeling van kinderen van negen tot en met twaalf jaar. Het is belangrijk te weten wat kinderen in die leeftijdscategorie gemiddeld moeten kunnen. Anders gezegd, wat mag er verwacht worden van kinderen van groep zeven en acht? Ten slotte wordt ingegaan op veel voorkomende sociale problemen die zich in een klas kunnen voordoen.

4.1 De sociaal-emotionele ontwikkeling

De sociale ontwikkeling gaat over het volwassen worden van een kind. Kinderen groeien op in een gezin, familie, buurt, stad en worden door alle mensen om hen heen beïnvloed. Een baby is nog in grote mate afhankelijk van de ouders en verzorgers en volledig op zichzelf gericht. Langzamerhand gaat het kind meer en meer interesse krijgen in de omgeving. Het zal zelfstandiger worden en uitgroeien tot een eigen individu (de Bil, de Bil, 2007).

De sociale ontwikkeling duurt totdat het kind als volwassene beschouwd kan worden. Hoewel iedere volwassene anders is, lijken zij in veel opzichten sterk op elkaar. Er is sprake van dezelfde taal, volwassenen hebben ongeveer dezelfde opvattingen over goed en kwaad en gevoelens worden op een gelijkwaardige manier getoond. De gemeenschappelijke kenmerken, die een kind allemaal moet leren en dat de sociale ontwikkeling genoemd wordt, valt eigenlijk samen met alle andere ontwikkelingen: de lichamelijke ontwikkeling en de taalontwikkeling. Het kan er niet los van worden gezien (Haverkamp e.a. 2000).

4.2 De sociaal emotionele-ontwikkeling van kinderen in groep 7 en 8 uit het reguliere basisonderwijs

Kinderen hebben in deze periode over het algemeen behoefte aan zelfstandigheid, privacy, een eigen mening en eigen verantwoordelijkheid. De toegenomen zelfstandigheid uit zich vaak in een kritische houding tegenover voorschriften en gedragingen van opvoeders en andere volwassenen, zoals leerkrachten.

Daarnaast is er een sterke behoefte aan conformering aan leeftijdgenoten of de etnische groep waartoe het kind behoort. Normen en gewoonten van de leeftijdsgroep of etnische groep worden hierdoor belangrijker. In relatie tot het ontwikkelen van een eigen, individuele mening kan dat spanningen voor het kind opleveren.

Andere vaardigheden die het kind in deze periode eigen maakt zijn:

- 1) Rekening houden met verschillen en overeenkomsten ten aanzien van waarden en normen tussen etnische groepen.
- 2) Het kunnen benoemen van uitingvormen van discriminatie en weten waardoor discriminatie kan ontstaan.
- 3) Zien hoe sekserollen ontstaan en worden aangeleerd.

Kinderen in de basisschoolperiode hebben een groeiend besef van hun eigen emoties. Ze kunnen emoties bij anderen herkennen en ze snappen dat een ander iets anders kan voelen dan zij. Ze ontwikkelen een “theory of mind”. Dit houdt in dat het kind weet heeft van en een opvatting heeft

over gevoelens, wensen en gedachten bij zichzelf en anderen. Kinderen aan het begin van groep acht weten aardig in te schatten wat het schoolniveau binnen het voortgezet onderwijs van hun medeleerlingen zal zijn. In de laatste groepen van de basisschool delen kinderen emoties met elkaar, zeker in meisjesvriendschappen. De groep wordt steeds belangrijker, vooral het oordeel ervan. Kinderen in groep zeven en acht, het begin van prepuberteit (de periode van kind naar puber), hechten steeds meer belang aan uiterlijk. Veel kinderen zijn al bezig met verkering en zijn al beginnende pubers. In groep acht kunnen er behoorlijke verschillen bestaan in lichamelijke en psychologische ontwikkeling. Sommige zijn al echte pubers met bijhorende lichamelijke ontwikkeling. Anderen kunnen nog echt kind zijn. Groep acht is een belangrijk jaar, omdat de overgang plaats vindt tussen basisschool en voortgezet onderwijs. Groep acht vormt meestal een overgangsjaar van kind naar puber (Haverkamp e.a. 2000).

4.3 Leren op school

Een basisschoolkind doorloopt de preoperationele fase (tot 7 jaar), de concreet operationele fase (7 t/m 11 jaar) en een begin van de formeel operationele fase (vanaf 11 jaar), zoals dit wordt geformuleerd in de theorie van Piaget. In de concreet operationele fase is het belangrijk om met concreet materiaal te werken, aangezien kinderen pas aan het einde van de basisschool in staat zijn tot abstract redeneren, zoals past bij het formeel operationele stadium. Ze leren om hypothetisch te denken en verschillende logische relaties te beredeneren. Ze kunnen conclusies trekken uit abstracte stellingen. Feitelijk leren ze in deze fase om te redeneren zoals dat in wetenschappelijk onderzoek gebeurt (de Bil, de Bil. 2007).

4.4 Het bevorderen van de ontwikkeling van sociaal gedrag

Vanuit de sociale leertheorie heeft onderzoek aangetoond dat belonen het meest effectief is bij het aanleren van positief sociaal gedrag. Dit wordt gedaan door een kind aan te moedigen en complimenten te geven bij goed en gewenst gedrag. Verder leren kinderen door het zogeheten model-leren. Wanneer de ouders of leerkrachten zelf positief sociaal gedrag laten zien, zullen kinderen dit overnemen. Ook de positieve relatie tussen de ouders en het kind bevordert het aanleren van adequaat sociaal gedrag. Belangrijk is dat de ouders en leerkrachten sociaal gedrag voordoen en het waarom uitleggen. Deze uitleg moet concreet zijn en aansluiten bij het ontwikkelingsniveau van het kind. Gedrag wat als negatief gelabeld kan worden, kan het beste genegeerd worden, want gedrag waar geen aandacht aan geschonken wordt, wordt immers niet beloond. Voor kinderen van groep zeven en acht is negeren niet altijd de juiste manier van corrigeren. Bij hen is echter belangrijk dat zij begrensd en bijgestuurd worden in het gedrag. Een goede manier hiervoor is: duidelijk, mild en met begrip (de Bil, de Bil. 2007).

4.5 Sociale problematiek in het basisonderwijs

Sociale problemen zijn van alle tijden, maar tegenwoordig worden bepaalde sociale problemen extra benadrukt. We horen het op het nieuws of we krijgen ermee te maken in de hulpverlening. Belangrijk is dat we een goed beeld krijgen van hoe de groepen 7 en 8 er uitzien. In deze paragraaf zullen wij een aantal recente cijfers met betrekking tot veelvoorkomende onderwerpen behandelen en bespreken welke consequenties (symptomen) deze met zich meebrengen. Hiermee hopen wij de aanwezigheid van deze onderwerpen binnen het onderzoek te verklaren ofwel te legitimeren. De vraag is of het ook een plek verdient binnen de ‘nieuw’ samen te stellen training.

Hieronder volgt puntsgewijs een uiteenzetting van de sociale problemen die we in deze paragraaf zullen bespreken:

- de interculturele sociale vaardigheden van kinderen op bijvoorbeeld de basisschool;
- het hoge percentage echt- en flitsscheidingen en gebroken relaties van ouders;
- ADHD;
- kindermishandeling (verwaarlozing, fysieke mishandeling, emotionele mishandeling, kindermisbruik).

4.5.1 Interculturele sociale vaardigheden op de basisschool

Nederland (en daarmee ook Hoogeveen) bestaat uit een multiculturele samenleving. Dat houdt in dat we met verschillende culturen te maken hebben. Ook schoolklassen zijn multicultureel en vormen een afspiegeling van deze samenleving. Belangrijk is dat dit onderzoek zich richt op het multiculturele aspect, omdat sociaal competent gedrag ook vanuit cultureel perspectief beschouwd kan worden. De culturele bril waardoor gekeken wordt, bepaald eveneens wat sociaal competent ofwel sociaal incompetent is. In deze paragraaf wordt hier nader op ingegaan. In relatie tot onze onderzoeksvraag worden alleen de voorwaarden besproken waar mogelijk rekening mee te houden t.a.v. allochtone leerlingen.

Allochtone kinderen worden vaak grootgebracht met twee culturen: thuis en daarbuiten. Gedrag dat in de ene samenleving als sociaal competent wordt beschouwd, kan in een andere samenleving sociaal incompetent zijn. Zo kan in een cultuur waar het belangrijk is om zich individueel te ontplooiën, belang gehecht worden aan het stellen van vragen en het kunnen geven van een mening. In een andere samenleving kan dit gedrag juist als brutaal en niet respectvol gezien worden (Collot d'Escury-Koenigs, Engelen-Snaterse, Mackaay-Cramer, 1995). Hieronder volgt een uiteenzetting van de dimensies waaruit mogelijk problemen voort kunnen komen t.a.v. de deelname van allochtone kinderen:

- **Individuele oriëntatie versus groepsoriëntatie:**
Een belangrijke vraag is of mensen hun denken, gevoelens en gedrag laten leiden door de groep of door individuele doelen. Wij verwachten in onze samenleving dat sociaal vaardige mensen actief handelen en in grote mate zelf structuur geven aan hun omgeving en dus zelf verantwoordelijkheid nemen voor hun daden. Allochtone kinderen verwachten echter dat hun omgeving structuur geeft (groepsgericht). De controle komt van buitenaf. Ze plaatsen daardoor de schuld ook sneller buiten zichzelf (verkeerde vrienden bijv.).
- **Directe versus een indirecte manier van omgaan met conflicten:**
In individualistische culturen is er sprake van een confronterende manier van omgaan met conflicten. In een collectivistische cultuur gaat men op een indirecte manier om met het hanteren van conflicten. Iemand openlijk bekritisieren is een aantasting van collectieve, normatieve regels en is uit den boze. Dit betekent dat beide partijen hun eer verliezen.
- **Directe versus een indirecte manier van expressie van emoties en gedachten:**
Nederland staat bekend om een directe communicatiestijl. De waardering bestaat uit het uiten van positieve en negatieve gedachten en gevoelens. Dit wordt beschouwd als sociaal vaardig gedrag. De indirecte communicatiestijl verwijst naar verbale boodschappen die de ware wensen en behoeften verhullend weergeven. Individualistische landen kennen een schuldcultuur. Men voelt zich schuldig wanneer zij zich niet aan regels houden. Collectivistische landen kennen een schaamtecultuur. Overtreden van regels tast de eer van

de groep aan. Belangrijk hierbij is dat kinderen zowel verbaal als non-verbaal hun emoties kunnen uiten. De betekenis van emoties verschilt namelijk per cultuur.

- **Gelijkwaardige versus hiërarchische relaties:**
In Nederland wordt een kind gezien als een individu met een eigen mening en keuzemogelijkheden. Daardoor is het de vraag in hoeverre zij ouders of een leerkracht beschouwen als autoriteit of als iemand aan wie ze kritische vragen mogen stellen. In collectivistisch georiënteerde landen wordt het sociale gedrag van het kind bepaald door gehoorzaamheid aan ouders en leerkrachten. Op school wordt er naar de leerkracht geluisterd en men mag zich niet kritisch opstellen. Bij het aanleren van sociale vaardigheden is het daarom van belang om de status en de rol te onderkennen die het kind aan de leerkracht of de ouders toekent.

Om een sociale vaardigheidstraining effectief te laten zijn voor allochtone kinderen is het van belang dat de trainer zich bewust is van de bovenstaande punten. Belangrijk is dat de sociale vaardigheidstraining tot doel heeft het kind te laten zien dat er meerdere manieren zijn om zich in sociale situaties te handhaven, welke eigenschappen deze manieren hebben en onder welke omstandigheden men ze kan aanwenden. Het kind moet de gelegenheid krijgen om meerdere rollen te gebruiken, zodat het vervolgens niet in de thuissituatie in de problemen komt. Van belang is ten slotte om niet de normen en waarden als uitgangspunt te nemen, maar de communicatieve vaardigheden van kinderen te vergroten en daarmee ook hun sociale redzaamheid in verschillende sociale situaties (Collot d'Escury-Koenigs, Engelen-Snaterse, Mackaay-Cramer, 1995).

4.5.2 Echtscheiding

Jaarlijks zijn er bijna 40.000 echt scheidingen met 35.000 kinderen en 70.000 verbrekingen van samenwoonrelaties met 28.000 kinderen. In totaal worden er dus 63.000 kinderen hierbij betrokken: 1200 kinderen per week, 170 kinderen per dag. Dus als er ook ongehuwd samenwonenden meegerekend wordt, is het aantal scheidingen veel hoger; naar schatting rond de 100.000 per jaar (Kerkhof, 2009).

Over een langere periode bekeken maakt in ons land één op de zes kinderen een echtscheiding mee. Veertig procent van de echtscheidingskinderen krijgt na verloop van tijd een stiefouder. Tachtig procent van de kinderen blijft na echtscheiding bij de moeder. Een kwart van alle echtscheidingskinderen heeft in de jaren na de scheiding geen contact meer met de vader. Van degenen die nog wel contact hebben, beoordeelt een derde de relatie met de vader slecht. Twee derde vindt de relatie met de vader redelijk of goed. Ruim zestig procent van de kinderen in een eenoudergezin beschouwt de relatie met hun moeder als goed. Dit is lager dan kinderen die in een twee-oudergezin opgroeien. Van hen beoordeelt tachtig procent de relatie met hun moeder als goed (CBS-Persdienst, 2001).

Mogelijke gevolgen van echtscheiding kunnen zijn:

- ze presteren aanzienlijk slechter op school;
- ze hebben meer gedragsproblemen;
- ze voelen zich psychisch en emotioneel minder goed;
- ze hebben een lager zelfbeeld;
- ze hebben meer problemen met sociale relaties (de Vos- van der Hoeven, 2009).

Uit onderzoek (Amato, Keith, 1991, 2001) is gebleken dat kinderen van gescheiden ouders twee keer zoveel kans hebben op gedrags- en emotionele problemen. De gevolgen verschillen heel erg per kind, maar je kunt wel zien dat er veel dezelfde symptomen naar boven komen.

4.5.3 Kinderen met ADHD

ADHD staat voor Attention Deficit Hyperactivity Disorder. In het Nederlands: Aandachts-Tekort-Stoornis met Hyperactiviteit. De symptomen van ADHD zijn hyperactiviteit, verminderd concentratievermogen en impulsiviteit. Ongeveer 5-10% van alle kinderen vertonen kenmerken van deze aandoening. Bij 3-4% van de kinderen onder de 12 jaar wordt de diagnose ADHD gesteld. In totaal zijn er ruim 44.000 kinderen waarvan het bij de leerkracht bekend is dat ze ADHD hebben. Dit bleek uit onderzoek van het TNS NIPO, in opdracht van de “Stichting O jee ADHD” (Foekema, 2004). Uit dit onderzoek kwam ook naar voren dat 81% van de leerkrachten de afgelopen 5 jaar in zijn of haar klas te maken heeft gehad met een ADHD-kind. ADHD komt meer voor bij jongens dan bij meisjes. Uit bevolkingsonderzoeken blijkt dat twee tot drie keer zoveel jongens als meisjes ADHD hebben. Het aantal jongens dat een behandeling krijgt, is zelfs vijf maal groter dan het aantal meisjes. De helft tot tweederde van de kinderen met ADHD houdt als volwassene symptomen. Dit blijkt uit cijfers van het Trimbos Instituut.

Binnen het klassenklimaat kan ADHD gevolgen hebben voor de volgende drie partijen:

- Het kind: Vanuit het perspectief van het kind zelf is de ADHD ook een last: ruim de helft van deze kinderen schamen zich wel eens voor het feit dat ze deze aandoening hebben en vinden het moeilijk dat andere kinderen van de aandoening op de hoogte zijn.
- De klas: Lang niet alle andere kinderen hebben er erg in dat er in de klas een leerling (of leerlingen) zit met ADHD. ADHD-kinderen lopen de kans op school in een sociaal isolement terecht te komen: ze krijgen weinig vriendjes of vriendinnetjes of de vriendschap is van korte duur. Kinderen met ADHD roepen door hun drukke, chaotische gedrag veel negatieve reacties op uit hun omgeving, waardoor ze veel minder dan andere kinderen in staat zijn een goed gevoel over zichzelf te ontwikkelen. Ze zijn vaak heel onzeker.
- De leerkracht: Heeft een leerkracht een ADHD-kind in zijn klas, dan is de kans groot dat de leraar vaak op zijn tenen zal lopen, iets wat de prestaties van de klas niet ten goede komt. De helft van de leraren vindt dan ook dat het reguliere onderwijs eigenlijk niet ingericht is op ADHD-kinderen (leerkrachten in het speciaal onderwijs beamen deze mening nog veel sterker).

Deze gevolgen zijn gebaseerd op onderzoek onder leerkrachten (Foekema, 2004).

4.5.4 Kindermishandeling

Onder kindermishandeling verstaat men verwaarlozing, fysieke mishandeling, psychologische/emotionele mishandeling en seksueel misbruik. In de volgende subparagrafen worden seksueel misbruik en fysieke mishandeling en verwaarlozing apart van elkaar behandeld.

4.5.4.1 Seksueel misbruik

Deze paragraaf richt zich op seksueel misbruik van kinderen. Seksueel misbruik staat voor incest, aanranding door een bekende of een vreemde, blootstelling aan onzedelijke handelingen, seksrituelen of betrokkenheid bij kinderpornografie (National Research Council, 1993). Seksueel

misbruik is een belangrijke risicofactor voor de ontwikkeling van psychopathologie in de kindertijd, de adolescentie en de volwassenheid (Glaser, 2002). Volgens cijfers uit 2003 (Puntnam) krijgen 12 tot 35 procent van de meisjes en 4 tot 9 procent van de jongens te maken met seksueel misbruik. Dat zou betekenen dat van de 10 meisjes 1 tot 3 a 4 meisjes te maken heeft of heeft gehad met seksueel misbruik. Van de jongens zou in dit geval ongeveer 1 op de 10 jongens te maken hebben of hebben gehad met deze vorm van misbruik.

De gevolgen van misbruik kunnen sterk variëren in ernst en kunnen geestelijk of lichamelijk van aard zijn. Misbruik is er in verschillende mate. De impact van het misbruik is voor elk kind anders. Waar de één geen symptomen heeft, vertoont de ander dit wel. Dit hangt af van het individu en de mate van opvang na het misbruik.

Mogelijke gevolgen van kindermisbruik:

- 1) Kinderen die zijn misbruikt, maar toch de kracht hebben zich te herstellen of die door ouders of de niet-misbruikende ouders goed zijn opgevangen, vertonen weinig tot geen symptomen. Wanneer het misbruik bekend wordt, blijkt uit onderzoek dat tussen de 21 en 49 procent van alle misbruikte kinderen geen opmerkelijk gedrag vertoont. Soms komen nadelige gevolgen pas later tot uiting.
- 2) Een belangrijk aspect is dat het basisgevoel van veiligheid is aangetast. Het gevolg hiervan is dat slachtoffers bang zijn voor situaties die lijken op de misbruiksituaties.
- 3) De kinderen vertonen somber gedrag en ontwikkelen zich sociaal gezien langzamer dan normaal.
- 4) Kinderen kunnen ook lichamelijke klachten en letsels over houden.
- 5) Kinderen vertonen soms seksueel gedrag dat niet past bij hun leeftijd.
- 6) Jongens worden vaak brutaal, agressief of overactief. Meisjes daarentegen worden bang, klappen dicht, raken depressief en apathisch, nemen niemand in vertrouwen en vertrouwen ook niet meer op zichzelf. Ze vinden zichzelf slecht, vies en voelen zich schuldig.
- 7) Wanneer het kind zeer ernstig is misbruikt, kan er een psychisch trauma ontstaan. Zij kunnen last hebben van nachtmerries, slaapproblemen, paniekaanvallen, problemen met lichaamsbeleving, geheugen- en persoonlijkheidsproblemen.
- 8) Bij seksueel misbruik binnen het gezin zijn er extra nadelige gevolgen als het kind of de jongere misbruikt wordt door de vader en als er sprake is van langdurige en ernstig verstoorde relaties in het gezin, lichamelijke mishandeling, emotionele verwaarlozing door de ouders of een crisis die in het gezin ontstaat nadat het misbruik is uitgekomen.

(Verhoef, 2009).

4.5.4.2 fysieke mishandeling en verwaarlozing

Per jaar worden er ruim 107.000 kinderen en jongeren van 0 tot 18 jaar blootgesteld aan kindermishandeling. Dit komt neer op 3 procent van alle jeugdigen tot 18 jaar. Tot deze cijfers worden alle gevallen van aanwijsbare en vermoedelijke schade gerekend. Wanneer alleen de zwaarste gevallen met aanwijsbare schade worden meegerekend, komt dit neer op een totaal van 37.000 gevallen (NJI, 2007).

Mogelijke gevolgen van fysieke mishandeling en verwaarlozing:

- 1) Kindermishandeling zorgt voor een zeer negatief zelfbeeld bij het kind.
- 2) Een betekenisvolle relatie aangaan met andere mensen wordt moeilijk door het terughoudende gedrag die deze slachtoffers aannemen. Ze stellen zich zeer wantrouwend op, waardoor het kind tevens geen goede relatie aan kan gaan met anderen.

- 3) Mishandeling heeft een bijzonder groot effect op de emotionele ontwikkeling van het kind. Het kind krijgt niet de kans zich optimaal en dus harmonieus te ontwikkelen.
- 4) Kindermishandeling kan als direct gevolg lichamelijk letsel, zoals botbreuken, hersenletsel en gehoorbeschadigingen hebben. In sommige gevallen (vooral bij jonge kinderen) zijn de verwondingen zó ernstig dat het kind aan de gevolgen ervan overlijdt of blijvend gehandicapt raakt.
- 5) Kindermishandeling kan ook een ontwikkelingsachterstand, zoals groeistoornissen of een vertraagde taalontwikkeling als gevolg hebben (de Vos van der Hoeven, z.j.).

5. Methode van onderzoek

Inleiding

Dit hoofdstuk bevat de gekozen opzet van onderzoek en de verantwoording voor deze keuze. Daarnaast wordt de onderzoekspopulatie, de wijze van dataverzameling en de analysemethode omschreven.

5.1 Type onderzoek

Het veldonderzoek kent twee typen onderzoek: het beschrijvend onderzoek en het exploratief onderzoek. Baarda en de Goede (2006) omschrijven beschrijvend onderzoek als onderzoek waar een 'hoeveel'-vraag of 'een in welke mate'-vraag aan ten grondslag ligt. Exploratief onderzoek wordt volgens hen gebruikt wanneer onderzoek wordt gedaan naar de tevredenheid van mensen. Dit onderzoek baseert zich op zowel relevante literatuur als op bronnen uit de praktijk, opdat een zo volledig mogelijk beeld geschetst wordt van die elementen die thuishoren in een effectieve training, zoals bedoeld in de vraagstelling.

Het onderzoek heeft een beschrijvend karakter, omdat onderzocht is wat de begrippen sociale vaardigheden en weerbaarheid inhouden, wat de voorwaarden voor effectieve programma's zijn en wat de sociaal-emotionele ontwikkeling inhoudt vanuit de doelgroep gezien. Daarbij heeft de onderzoeksvraag betrekking op in hoeverre leerkrachten en trainers bepaalde elementen waarderen vanuit hun deskundigheid gezien.

Vanuit een andere invalshoek bekeken is er aandacht voor de tevredenheid ofwel ontevredenheid van leerkrachten en trainers t.a.v. de huidige training. Op deze manier is getracht meer zicht te krijgen op die elementen die mogelijk zinvol zijn t.a.v. vernieuwing van de training(en). Daarmee kent het onderzoek ook een vorm van exploratief onderzoek.

Voor dit onderzoek wordt het surveyonderzoek als grondvorm gehanteerd. Een surveyonderzoek richt zich op meningen en vragen als in welke mate zaken zich voordoen (Baarda en de Goede, 2006). Het is van belang om een overzicht te krijgen van de meningen onder leerkrachten en trainers t.o.v. de huidige training en de factoren die hen aanspreken. Dit wordt van belang geacht, omdat onderzoek naar een klassikale training gedaan wordt die verzorgd zal worden door de huidige trainers. Beiden worden intensief betrokken.

5.2 Onderzoekspopulatie en dataverzamelingsmethode

Zoals reeds in dit hoofdstuk benoemd is de onderzoekspopulatie de leerkrachten/intern begeleiders van alle 34 basisscholen die binnen het regiogebied van Stichting Welzijnswerk Hoogeveen vallen. Dit is middels een enquête gedaan. Alle negen sociale vaardigheids- en weerbaarheidstrainers zijn benaderd voor een interview.

Omdat er een beroep wordt gedaan op de kennis, houding en opinies van trainers en leerkrachten, is gebruik gemaakt van mondelinge interviews onder de trainers en schriftelijke enquêtes onder leerkrachten. De insteek is een gestructureerd interview, waarbij onderwerpen en vragen vastliggen, maar ruimte is om hiervan af te wijken wanneer relevante antwoorden de revue passeren. De interviews zijn mondeling afgenomen, omdat de vragen ingewikkeld kunnen zijn en non-respons (naar ons idee) afdoet aan het onderzoek. Er wordt waarde gehecht aan de mening van

alle trainers. Zij zijn immers ervaringsdeskundig binnen dit onderzoeksgebied. De mondelinge interviews zijn vastgelegd met een spraakrecorder. Op deze manier is voorkomen dat informatie verkeerd wordt geïnterpreteerd, wat (mogelijk) ten koste gaat van de validiteit en de betrouwbaarheid van het onderzoek (Baarda & de Goede, 2006). Daar waar dit niet mogelijk was, omwille van technische redenen, is dit op schrift vastgelegd. Toen de vragen verwerkt waren, hebben alle trainers de gelegenheid gehad hun antwoord op de vragen goed te keuren. De scholen zijn schriftelijk benaderd. De respondenten konden vervolgens via een link met hun eigen respondentnummer inloggen op het netwerk van de SWW. Zij hebben de enquête op de computer in kunnen vullen en deze na het invullen via één druk op de knop terug kunnen sturen.

Er is voor het afnemen van de enquêtes en de mondelinge interviews geen gebruik gemaakt van een steekproef, omdat alle scholen en alle trainers zijn benaderd. Het heeft meerwaarde om alle scholen en trainers te benaderen. Daarbij is het haalbaar om dit te doen. T.a.v. de validiteit van het onderzoek kan gezegd worden dat in eerste instantie slechts vier van de basisscholen de enquête teruggezonden hebben. Getracht is dit te ondervangen door de scholen die niet gereageerd hebben, telefonisch opnieuw te benaderen en wanneer zij hier prijs op stelden, de introductiebrief nogmaals per mail te sturen. Uiteindelijk heeft dit vier extra respondenten opgeleverd, wat een totaal van acht respondenten maakte (zo'n 25% van de totale populatie). Verder heeft één van de trainers niet deel kunnen nemen aan de interviews, wegens persoonlijke omstandigheden.

Dit onderzoek is enerzijds kwalitatief van aard. Het onderzoek richt zich op belevingen en ervaringen die verzameld zijn via open interviews. Ook is gebruik gemaakt van bestaande documenten (Baarda & de Goede, 2006). Anderzijds kent het onderzoek ook een kwantitatieve kant, omdat via enquêtes informatie verzameld is om statistische bewerkingen te kunnen uitvoeren (Baarda, de Goede & Kalmijn 2000). Hier tegenover staat dat statistische gegevens niet de boventoon voeren, omdat de meningen van leerkrachten aangaande de trainingen en alles daaromheen van belang is. In dat opzicht is het onderzoek als kwalitatief te bestempelen. Aangezien gedachten over zaken een belangrijke plaats innemen binnen de enquête, is dit een voor dit onderzoek geschikte dataverzamelmethode. Omdat de enquêtes een kwalitatief uitgangspunt kennen, is de betrouwbaarheid van het onderzoek in vergelijking met een kwantitatief onderzoek slechts ten dele beïnvloed.

De deelvragen die met behulp van de mondeling afgenomen interviews zijn beantwoord:

- *Hoe worden de klassikaal aangeboden training nu door de trainers vormgegeven?*
- *Waarom moet volgens de trainers een klassikale weerbaarheidstraining voldoen?*

De deelvraag die met behulp van de schriftelijke enquêtes zijn beantwoord:

- *Waarom moet volgens leerkrachten een klassikale weerbaarheidstraining voldoen?*

5.3 Analysemethoden

De gevonden literatuur en afgenomen interviews zijn in een lopende tekst beschreven. De literatuur is uitgeschreven door gebruikmaking van de deelvragen. De gegevens uit de interviews zijn in relevante thema's opgedeeld. De enquêtes zijn verwerkt met behulp van diagrammen en grafieken.

6. Resultaten

Inleiding

Dit hoofdstuk bevat de belangrijkste onderzoeksresultaten die uit de literatuur, de interviews en de enquêtes naar voren zijn gekomen. De resultaten zijn opgedeeld in de resultaten van het literatuuronderzoek gevolgd door de resultaten van het praktijkonderzoek. Voor de beantwoording van de hoofdvraag zijn een aantal deelvragen opgesteld. Deze vragen zijn verwerkt in de resultaten.

6.1 Resultaten van het literatuuronderzoek

De deelvragen uit het literatuuronderzoek zijn verdeeld onder de onderwerpen die per hoofdstuk behandeld zijn; sociaal gedrag, effectiviteit van trainingen en de sociaal-emotionele ontwikkeling.

6.1.1 Sociaal gedrag

Wat zijn sociale vaardigheden?

In hoofdstuk 1 is een definitie gegeven van de begrippen ‘sociale vaardigheden en sociale competentie’. Sociale competentie is het vermogen om op een adequate manier sociaal en emotioneel te functioneren. Sociale vaardigheden maken hier naast houding en sociale kennis deel van uit. Een kind is sociaal vaardig wanneer er een balans is tussen zijn eigen wensen en die van zijn omgeving. Wanneer kinderen ongeveer 8 jaar oud zijn, wordt het besef van de ander groter. Ze moeten op een passende wijze met elkaar om leren gaan. De sociale vaardigheden die hierbij van belang zijn, staan beschreven in bijlage 2.

Wat houdt een sociale vaardigheidstraining in?

Een sociale vaardigheidstraining vindt meestal plaats in groepsverband. De training baseert zich op sociale vaardigheden, de sociaal cognitieve benadering en de zelfcognitieve benadering. De multimodale strategie, waarbij systematische ondersteuning en stimulans vanuit zowel thuis als school geboden wordt, maakt dat de training een grotere kans van slagen heeft.

Voordelen van trainingen in groepsverband zijn:

- Moeilijkheden in het contact met andere kinderen komt duidelijker naar voren.
- Er is ervaring en herkenning onder de kinderen waardoor ze zich niet alleen voelen en gemotiveerder zijn om lering te trekken uit de training
- Scala aan meningen.
- Meer mensen die ideeën en oplossingen voor problemen kunnen aandragen.
- Kinderen nemen meer aan van leeftijdsgenoten
- Kinderen zien verscheidene manieren om zich in sociale situaties te gedragen en hebben hierdoor een keuzemogelijkheid.

Wat is weerbaarheid?

Iemand is weerbaar wanneer hij of zij op passende wijze voor zichzelf op kan komen, grenzen aan kan geven en respect heeft voor de ander. Het gevoel van eigenwaarde en zelfvertrouwen is van essentieel belang bij weerbaarheid.

Wat houdt een weerbaarheidstraining in?

Een weerbaarheidstraining baseert zich op het aanleren van een positief zelfbeeld, eigenwaarde en respect. Het doel is dat iemand op passende wijze voor zichzelf op kan komen. Bij een weerbaarheidstraining wordt in eerste instantie gelijkwaardigheid en wederzijds respect als uitgangspunt genomen, maar wanneer dit er niet is (doordat mensen bijvoorbeeld over de grenzen

van anderen heen gaan) is er de mogelijkheid zich te verzetten. Ook bedreigende situaties, realistisch inschatten van de eigen beperkingen en mogelijkheden, het hanteren van emoties en het uitvoeren van effectieve oplossingen worden dus geoefend.

Wat is probleemgedrag?

De definitie van probleemgedrag wordt gelabeld door beoordelingen van mensen en is dus afhankelijk van normen en waarden. Kinderen met sociaal onvaardig gedrag kunnen verdeeld worden in drie groepen:

- Kinderen die teruggetrokken zijn.
- Kinderen die gedrag vertonen dat niet in overeenstemming is met de leeftijd.
- Kinderen die vaak ruzie hebben, andere kinderen pesten, zichzelf overschreeuwen of bazig zijn.

6.1.2 Effectiviteit van trainingen

Wat is de definitie van effectiviteit?

Iets wordt effectiever naarmate de inspanningen en activiteiten een grotere bijdrage leveren aan het doel dat men voor ogen heeft. De effectiviteit kan worden ondergebracht onder evidence based practice en practice based evidence. Voor het eerste geldt dat in dit geval het programma bewezen effectief is bevonden. De laatste is gebaseerd op ervaring van bijvoorbeeld de werker. De literatuur heeft uitgewezen dat in 2005 ongeveer 80 % van de programma's, gericht op kinderen in de basisschoolleeftijd, geen onderzoeksgegevens kennen. Ook is het belangrijk effectonderzoek naar trainingen te doen om de training zo effectief mogelijk te laten zijn.

Aan welke voorwaarden moet een effectieve (klassikale) training voldoen?

Om deze vraag te beantwoorden heeft het onderzoek zich toegespitst op twee zaken: onderzoek naar programma's die bewezen effectief zijn bevonden en theoretische onderbouwing naar waar een training aan moet voldoen wil deze mogelijk effectief zijn. Om een training zo effectief mogelijk te laten zijn is het van belang dat de sociale gedragingen vaak herhaald worden door te oefenen, het sociale netwerk (ouders en school) in de behandeling te betrekken, het programma aan te bieden aan niet geïndiceerde kinderen, een cognitieve gedragstherapeutische insteek te hanteren binnen het programma en effectonderzoek te doen naar de training. Alleen het Marietje Kessels Project is gebaseerd op evidence based practice (wetenschappelijk onderlegd). De trainingen Rots & Water en de sociale vaardigheidstraining kennen deze grondslag niet.

Uit onderzoek naar het Marietje Kessels Project kwam naar voren dat:

- De ideale lengte van een programma tussen de 8 en de 12 bijeenkomsten ligt.
- Meerdere korte bijeenkomsten meer effect kunnen hebben.
- Herhaling van het programma belangrijk is.
- Het gebruik van verbale, mentale en fysieke methoden van belang is.
- Kinderen vooraf aan of tijdens de training seksuele voorlichting hebben gehad.
- De trainer hbo onderlegd is, over een certificaat docent weerbaarheid in het basisonderwijs beschikt en kennis heeft van die zaken die van belang zijn voor de training.

Uit onderzoek naar de PAD training kwam naar voren dat:

- Naast verbale elementen veel gebruik wordt gemaakt van visuele en motorische ondersteuning.

- De school het uitgangspunt is (alledaagse situatie). De leerkracht wordt intensief bij de training betrokken en er is langdurig gelegenheid om te oefenen met situaties.
- Samenwerking met ouders gezocht wordt.
- Er gewerkt wordt met zowel sociale vaardigheden als sociale cognities.

Wat is een jongerenwerker en wat zijn haar taken?

Het jongerenwerk organiseert activiteiten die aansluiten bij de leefwereld van jongeren. Het doel van het jongerenwerk is het bevorderen van persoonlijke ontwikkeling en maatschappelijke integratie van jongeren. De functies van het jongerenwerk zijn ontmoeting en participatie, dienstverlening en educatie, netwerkontwikkeling en belangenbehartiging. Het educatieve betreft activiteiten die gericht zijn op het vergroten van kennis en vaardigheden bij jongeren. Dit krijgt vooral vorm in samenwerking met het onderwijs. De ‘echte’ hulpverlening behoort echter niet tot de taak van de jongerenwerker.

Wat is een jeugdmaatschappelijk werker en wat zijn haar taken?

Het maatschappelijk werk kent drie taakgebieden; directe en indirecte hulp- en dienstverlening, werken in en vanuit een arbeidsomgeving en werken aan professionaliteit en professionalisering. Het programma zou tot de directe en indirecte hulp- en dienstverlening behoren aangezien het werken met groepen, het aanleren van specifieke competenties en preventieprogramma's aanbieden hieraan ten grondslag liggen. In principe kent de jeugdmaatschappelijk werker dezelfde missie en taken als de algemeen maatschappelijk werker, alleen is de hulpverlening specifiek gericht op jeugd en hun ouders/verzorgers.

6.1.3 Sociaal-emotionele ontwikkeling

Wat is de norm omtrent het verloop van de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen in het reguliere basisonderwijs?

Sociaal-emotionele ontwikkeling betekent het volwassen worden van een kind. Dit wordt beïnvloed door mensen uit het sociale netwerk van het kind. Kinderen uit groep 7 en 8 hebben behoefte aan zelfstandigheid en eigen verantwoordelijkheid. Dit uit zich vaak in een kritische houding en soms opstandig gedrag. De leeftijdsgroep of etnische groep waartoe het kind behoort, is erg belangrijk. Tevens weten zij wat discriminatie inhoudt en hoe het kan ontstaan. Kinderen zien in hoe sekserollen ontstaan en worden aangeleerd. Verder hebben kinderen uit groep 7 en 8 een groeiend besef van hun eigen emoties. Ze ontwikkelen een “theory of mind”. Om sociaal gedrag aan te leren is het belangrijk om met concreet materiaal te werken om het zo duidelijk mogelijk te maken. Kinderen leren om hypothetisch te denken en verschillende logische relaties te beredeneren. Ze kunnen conclusies trekken uit abstracte stellingen. Belangrijk is om het kind positief te benaderen om het gewenste gedrag te bevorderen. Negatief gedrag moet genegeerd of begrensd en bijgestuurd worden.

Welke sociale problemen zijn kenmerkend voor kinderen uit de klassen 7 en 8 van het reguliere basisonderwijs?

In de groepen 7 en 8 zien we dat er een aantal factoren zijn die voorkomen in deze klassen. Een trainer kan in aanraking komen met ADHD-kinderen, kinderen uit diverse culturen, kinderen uit gebroken gezinnen en kinderen die slachtoffer zijn of zijn geweest van kindermishandeling.

- Om een sociale vaardigheidstraining effectief te laten zijn voor allochtone kinderen is het van belang dat de trainer bewust is van de verschillen in met name de collectivistische culturen en westerse culturen. Belangrijk is dat de training tot doel heeft het kind te laten

zien dat er meerdere manieren zijn om zich in een sociale situatie te handhaven, welke eigenschappen deze manieren hebben en onder welke omstandigheden het kind ze kan aanwenden. Belangrijk is niet de normen en waarden als uitgangspunt te nemen, maar de communicatieve vaardigheden te vergroten.

- In ons land maakt één op de zes kinderen een echtscheiding mee. De gevolgen van de echtscheiding zijn op emotioneel gebied erg groot.
- Bij 3-4% van de kinderen onder de 12 jaar wordt de diagnose ADHD gesteld. De kans is dus groot dat in één schoolklas één of meer kinderen met ADHD zit. Kinderen met ADHD kunnen een stoorzender zijn voor het kind zelf, voor de klas en voor de docent.
- Van de 10 meisjes heeft 1 tot 3 à 4 meisjes te maken of heeft te maken gehad met seksueel misbruik. Van de jongens zou in dit geval ongeveer 1 op de 10 jongens te maken hebben of hebben gehad met deze vorm van misbruik. Per jaar zijn meer dan 100.000 kinderen getuige van huiselijk geweld. Van deze kinderen raakt 40% tot 60% getraumatiseerd doordat zij getuige zijn van de mishandeling tussen hun ouders. Naar schatting is tussen de 30% en 40% van deze kinderen zelf ook slachtoffer, omdat zij ook mishandeld worden. De lichamelijke, psychische en sociale gevolgen van kindermishandeling zijn ernstig voor de ontwikkeling van het kind.

Literatuur wijst uit dat sociale problemen als echtscheiding, kindermisbruik en ADHD waarmee kinderen te maken kunnen krijgen met enige regelmaat in een klas kunnen voorkomen. Het onderzoek naar de effectiviteit van het Marietje Kessels Project onderschrijft dit door aan te geven dat er kennis nodig is van de oorzaken en verschillende vormen van machtsmisbruik.

6.2 Resultaten van het veldonderzoek

In deze paragraaf worden eerst de interviews in een lopende tekst beschreven. Daarna worden de enquêtes per vraag behandeld, waarbij gebruik is gemaakt van grafieken en tabellen.

6.2.1 Interviewresultaten trainers

Ons streven was alle negen trainers te interviewen (vier sociale vaardigheidstrainers en vijf weerbaarheidstrainers). Hiervan heeft één sociale vaardigheidstrainer helaas verstek moeten laten gaan wegens persoonlijke omstandigheden. De resultaten zijn per thema uitgewerkt. Per onderwerp zijn de resultaten van zowel de weerbaarheidstrainers als de sociale vaardigheidstrainers onafhankelijk van elkaar uitgeschreven. Dit is gedaan omdat de weerbaarheidstrainers en sociale vaardigheidstrainers een verschillend programma aanbieden. Op deze manier wordt verwarring zoveel mogelijk uitgesloten. De volledige interviews zijn te vinden in bijlage 5.

➤ Betrokkenheid netwerk (leerkracht en ouders)

Weerbaarheidstrainers

Alle trainers geven aan dat er altijd een leerkracht aanwezig moet zijn bij de training. Op dit moment gebeurt het regelmatig dat er geen leerkracht bij de training aanwezig is. Twee trainers benoemen dat er uitzonderingen zijn. Wanneer kinderen een slecht contact hebben met de leraar of als het een gevoelig onderwerp betreft, kan het zijn dat de aanwezigheid juist belemmerend werkt. De trainers hechten waarde aan de betrokkenheid van de ouders. Dit wordt door iedereen bevestigd. Wel wordt er als kanttekening geplaatst dat ervoor gewaakt moet worden ouders niet te

overvragen, om te voorkomen dat zij helemaal niet meer willen komen. De ouders zouden volgens de trainers het beste bij de training betrokken kunnen worden door:

- Huiswerk aan de ouders meegeven met daarin tips hoe zij hun kind het beste kunnen begeleiden.
- Een pluspakket aan de ouders aan te bieden om met elkaar in gesprek te komen over de opvoeding van hun kind(eren).
- De ouders moeten bij de tussentijdse ouderavond en het examen van de training aanwezig zijn. Deze ouderavond is bedoeld om op onderwerpen in te gaan zoals opvoeding. Ouders kunnen aan de hand van het opvoedingsondersteuningsspel ervaringen met elkaar delen.

Sociale vaardigheidstrainers

De rol van leerkrachten is beperkt. Hierover zijn de meningen gelijkgestemd. Ouders en leerkrachten zouden meer betrokken moeten worden bij de training. Op school moeten leraren weten waar de training over gaat en hierop in kunnen spelen ten tijde van de reguliere lessen. Thuis moeten de ouders met de kinderen aan het werk gaan met de nieuw aangeleerde vaardigheden. Nu wordt de kinderen al huiswerk meegegeven, zodat ze thuis kunnen oefenen. Zij zijn allen van mening dat er gestart moet worden met ouders, dat er tussentijds een evaluatie moet plaatsvinden met de ouders over de voortgang van de training en een afsluitend gesprek aangeboden moet worden. Eén van de trainers geeft aan dat er ook tijd gestoken moet worden in het bereiken van ouders door er bijvoorbeeld bekendheid aan te geven in de schoolgids en informatieavonden te organiseren. Eén van de trainers heeft benoemd dat er een algemene PowerPoint presentatie voor de ouderavond gemaakt zou moeten worden, die instellingsbreed gebruikt kan worden door trainers. Op dit moment stellen de trainers de informatieavond zelf samen. Dit kost tijd. Eén van de trainers zou graag starten met ouders en leerkrachten, tussentijds met hen evalueren en vervolgens met hen afsluiten. Twee van de trainers spreken hun twijfels uit over het effect van de training wanneer goede integratie op deze gebieden ontbreekt.

➤ **Programmaonderdelen die gemist worden in de huidige training (uitgezonderd meningen over betrokkenheid leerkrachten en ouders en thema's)**

Weerbaarheidstrainers

De trainers hebben een duidelijk beeld van wat mist in de huidige training en wat zij graag anders zouden willen zien. Omwille van de sterk uiteenlopende antwoorden waartussen geen verband bestaat, zijn deze puntsgewijs uitgewerkt. Er wordt gezegd dat:

- Er veel verschillen bestaan in het geven van de training. Hier moet meer eenduidigheid inkomen.
- Het huiswerk onder schooltijd gemaakt moet worden.
- Er voor de training relevante informatie (bijvoorbeeld ontwikkeling kind) vanuit de school t.a.v. de kinderen nodig is.
- De weerbaarheidstraining meer diepgang mag hebben d.m.v. gesprekken met kinderen.
- Er meer achtergrondinformatie over de kinderen bekend dient te worden gemaakt voorafgaand aan de training, door bijvoorbeeld een uitgebreidere intake (Wat is er aan de hand, wat is het beste inzetbaar?).
- Audiovisuele ondersteuning, zoals een televisie en/of een laptop, handig zou zijn (geen noodzaak). De presentatie van de training mag beeldender, dit geldt ook voor het huiswerk (website).
- De voorwaarden die gelden om het Marietje Kessels Project effectief te laten zijn, ook aan de school gemotiveerd zouden moeten worden en als strikte voorwaarden moeten gelden.

- Er in ieder geval twee goede lokalen ter beschikking zouden moeten zijn.
- Er vraagtekens zijn bij het thema seksualiteit, omdat daar volgens sommige trainers gerichte scholing voor nodig is.
- Er meer gelegenheid zou moeten zijn om meer lessen te verzorgen. Soms moeten belangrijke zaken geschrapt worden, terwijl een verdiepingsslag gemaakt zou kunnen worden over onderwerpen zoals drugs en alcohol. De klas is na zo’n training al ‘open’ naar elkaar.

Sociale vaardigheidstrainers

Zaken die de sociale vaardigheidstrainers missen in de huidige training zijn fysieke oefeningen. Hier bestaat overeenstemming over. Eén van de trainers noemt ook het ontbreken van oefeningen m.b.t. tot zelfvertrouwen en het hebben van vertrouwen in anderen (laten vallen en opvangen worden door de groep, geblinddoekt door een ruimte worden geleid). Eén van de trainers mist verder tijd en ruimte bij de basisscholen. Ook mist deze materialen. Het gebrek aan gelegenheid tot het bieden van maatwerk wordt ook door één van de trainers genoemd (liefst 8 lessen in het basispakket en bijvoorbeeld 4 om af te kunnen stemmen op de klas).

➤ **Programmaonderdelen die terug moeten komen in de vernieuwde training**

Weerbaarheidstrainers

De trainers hebben een duidelijk beeld van de programmaonderdelen die in een nieuw samengestelde training terug zouden moeten komen. Alle trainers zijn van mening dat alle thema’s waardevol zijn en dat maatwerk geleverd moet worden, zoals zij nu ook al doen. Bepaalde programmaonderdelen zijn klasgerelateerd. Wel reiken zij een aantal programmadelen aan die zij zeer belangrijk achten. Achtereenvolgens zijn dit:

- grenzen (3 keer genoemd);
- groepsdruk (3 keer genoemd);
- zelfvertrouwensopdrachten (2 keer genoemd);
- samenwerkingsopdrachten (2 keer genoemd);
- pesten (2 keer genoemd);
- mishandeling (2 keer genoemd);
- seksueel misbruik;
- achtervolgd worden;
- veiligheid;
- fysieke opdrachten;
- conflicthantering;
- houding.

Sociale vaardigheidstrainers

Er wordt verschillend gedacht over de programmaonderdelen uit de huidige training die volgens de trainers zeker terug moeten komen in de eventueel nieuw samen te stellen training. Eén van de trainers benadrukt dat vooral het fysieke deel van de training belangrijk is. Eén van de trainers vindt dat alle onderdelen terug moeten komen. De programmaonderdelen die zij als waardevol beschouwen zijn:

- houding (2 keer genoemd);
- oogcontact maken (2 keer genoemd);
- reageren op andere kinderen;
- gevoelens;

- grenzen stellen;
- stem;
- zelfvertrouwen.

➤ **Criteria waaraan een gecombineerde training moet voldoen**

Weerbaarheidstrainers

De trainers denken allemaal dat er een mogelijkheid bestaat om de training te combineren. Wel verschillen zij in de noodzaak om de training te combineren. Allemaal geven zij aan dat de weerbaarheidstraining zoals deze nu is, goed is. Verder hebben een aantal trainers naar eigen zeggen te weinig kennis over de sociale vaardigheidstraining, waardoor zij hier geen uitgesproken mening over kunnen en willen geven. Duidelijk is dat alle trainers open staan voor een eventueel gecombineerde training. De trainers noemen de volgende punten waar de gecombineerde training aan zou moeten voldoen:

- Jongerenwerkers en maatschappelijk werkers moeten meer samenwerken. Het zou goed zijn wanneer zij samen de training verzorgen, zodat zij kennis en vaardigheden met elkaar kunnen delen en elkaar kunnen aanvullen. Bij voorkeur een schoolmaatschappelijk werker die het kind al kent en ook wanneer mogelijk zelf met hem of haar in gesprek kan gaan (korte lijntjes).
- Er dient meer achtergrondinformatie over de kinderen bekend te worden gemaakt voorafgaand aan de training, door bijvoorbeeld een uitgebreidere intake.
- Een gestructureerd programma met een duidelijk afgebakend kader.

Sociale vaardigheidstrainers

Alle sociale vaardigheidstrainers geven aan dat er een mogelijkheid bestaat om de training tot één klassikale training aan te bieden, maar zij verschillen over de invulling hiervan:

- Eén van de trainers pleit voor een soort van trainermodel, door de onderwijzers op te leiden om de kinderen vaardigheden aan te leren. In groep 7 en 8 zouden de trainers zich kunnen richten op kinderen die ondanks de training nog iets extra's nodig hebben. Dit zou dan eventueel op indicatie kunnen.
- Om de training klassikaal aan te bieden is het nodig dat de training herschreven wordt, zodat de basale elementen uit beide trainingen gehaald kunnen worden. Hiervoor is kennis nodig.
- Alle trainers hebben aangegeven dat maatschappelijk werkers en jongerenwerkers samen de training zouden moeten geven, opdat zij hun kennis kunnen delen.

➤ **Aansluiting huidige training bij de doelgroep**

Weerbaarheidstrainers

Alle trainers geven aan dat de kinderen de training nagenoeg altijd leuk vinden en in die zin sluit de weerbaarheidstraining voldoende aan bij kinderen waar de training voor bedoeld is. Daarbij wordt aangegeven dat de effectiviteit moeilijk te meten is, omdat de training stopt na tien lessen. Het gaat uiteindelijk om het lange termijn effect.

Sociale vaardigheidstrainers

Opvallend is dat alle trainers aangeven dat de huidige sociale vaardigheidstraining (van de SWW) niet aanslaat bij kinderen die expressief gedrag vertonen. Voor kinderen die teruggetrokken en bang gedrag laten zien, slaat de training wel aan. Dit komt doordat er volgens hen onvoldoende

fysieke oefeningen in de training zijn geïmplementeerd. Vooral voor jongens is het moeilijk om veel te praten.

➤ **Jongens en meisjes**

Weerbaarheidstrainers

Er wordt verschillend gedacht over het geven van de weerbaarheidstraining t.a.v. heterogene groepen, dit wil zeggen trainingen aan de hele klas. Alle trainers geven aan dat zij binnen de training de vrijheid hebben om de training ofwel gescheiden aan te bieden of juist gezamenlijk. Alle trainers vinden deze keuzevrijheid een prettige manier van werken. In principe gaat ieders voorkeur uit naar het scheiden van jongens en meisjes, maar de uiteindelijke beslissing hangt af van de klas zelf. Soms wordt er ook een deel van de lessen gescheiden aangeboden, vooral wanneer er onderwerpen aan bod komen die gevoelig kunnen zijn, zoals seksualiteit. De reden om een klas te scheiden ligt vaak aan de houding van jongens en meisjes. Deze lopen soms sterk uiteen. Jongens neigen meer naar het doen van fysieke oefeningen om vervolgens meer open te staan voor praten, terwijl meisjes over het algemeen beter kunnen en willen praten alvorens zij tot fysieke oefeningen overgaan. Ze vergen een heel andere insteek.

Sociale vaardigheidstrainers

De mening die de trainers hebben over heterogene en homogene groepen t.a.v. jongens en meisjes is dat één van de trainers vindt dat jongens en meisjes gescheiden les moeten krijgen, omdat zij een andere benadering nodig zijn. Twee trainers vinden juist dat jongens en meisjes gezamenlijk les moeten krijgen, met uitzondering van eventuele seksspecifieke accenten en thema's.

➤ **Geïndiceerde/niet geïndiceerde trainingen**

Weerbaarheidstrainers

Een aantal van de trainers hebben vrijwel nooit met een groep geïndiceerde kinderen gewerkt en gaven aan het lastig te vinden om hier een mening over te vormen. De trainers die wel een antwoord hebben gegeven, gaven aan dat zowel geïndiceerd als niet geïndiceerd mogelijk is. Beiden kunnen naast elkaar bestaan, maar genoemd wordt dat een training op indicatie een stempel zou kunnen drukken op het kind. Het zou goed zijn om de training klassikaal aan te bieden, zodat de hele klas betrokken wordt bij het 'probleem'. Hierbij wordt het voorbeeld van het gepeste kind aangehaald, waarbij ook een pester, meelopers en toekijkers een rol spelen. Één van de trainers geeft aan dat er per kind gekeken moet worden of de training individueel gegeven of klassikaal aangeboden moet worden (zorg op maat).

Sociale vaardigheidstrainers

De trainers zijn allemaal van mening dat de sociale vaardigheidstraining, zoals deze nu wordt ingevuld, niet bestemd is voor een klas vanwege de vele gespreksvoering, maar ook omdat deze training bedoeld is voor kinderen die problemen ervaren op het gebied van sociale vaardigheden.

➤ **Verdeling tussen doe-oefeningen en verbale oefeningen (o.a. kringgesprek)**

Weerbaarheidstrainers

De verdeling tussen verbale oefeningen/gesprekken en doe-oefeningen is volgens de meeste trainers goed in balans. Één trainer vindt dat er juist meer gesprekken in de training moeten plaatsvinden, zodat de training meer diepgang krijgt. Alle trainers geven aan dat zij de oefeningen af kunnen stemmen op de groep. Één van de trainers geeft aan dat de verdeling van de oefeningen afhangt van de groep.

Sociale vaardigheidstrainers

De verdeling tussen fysieke oefeningen en de meer verbale oefeningen is volgens de trainers in disbalans. Te weinig aandacht gaat uit naar fysieke elementen. Er worden geen tot weinig fysieke oefeningen gedaan. Aangegeven wordt dat opvalt dat kinderen de aandacht er niet meer bij kunnen houden. Het verbale gedeelte wordt te groot geacht.

➤ **Herhaling programma**

Weerbaarheidstrainers

Bewezen effectieve programma's en literatuuronderzoek hebben uitgewezen dat herhaling na afloop van de training belangrijk is, zodat de kinderen het zich eigen kunnen maken. De trainers vinden allemaal dat herhaling belangrijk is, maar verschillen van mening over de invulling hiervan. Vier van de vijf trainers vinden dat er een terugkomdag georganiseerd moet worden om het geheugen op te frissen. Er zijn twee trainers die vinden dat de weerbaarheidstraining schoolbreed aangepakt moet worden, dus vanaf groep 1 t/m groep 8.

Sociale vaardigheidstrainers

Twee trainers benadrukken het belang van een schoolbreed aangeboden training, waarbij de training een vaste plaats inneemt naast het bestaande vakkenpakket. Hiermee vindt herhaling als vanzelfsprekend plaats (doorlopend proces). Ook geeft één van deze trainers aan dat de training door de hele school gedragen dient te worden. Er moet bekendheid aan gegeven worden onder alle betrokkenen (waaronder ook bijvoorbeeld overblijfmoeder/vaders). Eén van de trainers ziet een herhalingsles wel zitten.

➤ **Scholing**

Weerbaarheidstrainers

Twee van de weerbaarheidstrainers hebben zowel de Marietje Kessels training als de Rots & Water training gevolgd. Beiden zijn hiervoor gecertificeerd. De andere drie weerbaarheidstrainers hebben alleen de Rots & Water training gevolgd en zijn hiervoor gecertificeerd. De Rots & Water training is een driedaagse cursus tot trainer, de Marietje Kessels training is een opleiding van een jaar waarbij één dag in de week 'naar school' gegaan wordt. De weerbaarheidstraining bevat elementen uit zowel de Rots & Water training als het Marietje Kessels Project. Eén van de trainers die alleen de Rots & Water training heeft gevolgd is opgeleid tot maatschappelijk werker en heeft vanuit deze functie ook gewerkt.

Sociale vaardigheidstrainers

De drie geïnterviewde sociale vaardigheidstrainers bieden (of hebben dit in het verleden gedaan) allemaal de sociale vaardigheidstraining aan, zoals deze wordt aangeboden door de instelling. Twee van de trainers geven of hebben de Schatjes, Katjes, Watjes training gegeven. Eén van de trainers biedt momenteel een weerbaarheidstraining aan en is gecertificeerd Marietje Kessels en Rots & Water trainer.

➤ **Bijscholing**

Weerbaarheidstrainers

Alle weerbaarheidstrainers bevestigen het belang van goede scholing. Vier van de vijf trainers zeggen genoeg bagage te hebben om de training te kunnen geven. Eén trainer zou graag meer informatie willen over hoe om te gaan met bepaalde zaken. Volgens de trainers die de opleiding

Marietje Kessels gevolgd hebben, zou iedere trainer deze training gevolgd moeten hebben of gedeelten ervan om de kwaliteit te waarborgen. Één van de trainers geeft aan dat er jaarlijks opfrisdagen vanuit de Rots & Water training georganiseerd worden. Er wordt aandacht geschonken aan onder andere zelfreflectie. In het programma van de teamvergaderingen met het jeugd- en jongerenwerk zijn er een aantal momenten vastgelegd om specifiek het thema weerbaarheid te behandelen. Besproken wordt waar zij tegen aanlopen en wat eventueel anders ingevuld kan worden.

Sociale vaardigheidstrainers

Alle sociale vaardigheidstrainers hebben aangegeven dat zij vanuit hun takenpakket niet geleerd hebben hoe zich als trainer op te stellen in een training, maar dit in de praktijk geleerd hebben en door het volgen van een programma waarin je wordt opgeleid tot Marietje Kessels trainer. Als aanvulling op de interviewvragen heeft één van de sociale vaardigheidstrainers te kennen gegeven dat een maatschappelijk werker niet de taak heeft om een sociale vaardigheidstraining in de klas te geven. Dit zou aan docenten overgelaten kunnen worden, mits het programma goed gestructureerd is. Wanneer kinderen toch nog iets extra's nodig hebben, dan kan een maatschappelijk werker eventueel op indicatie hulp verlenen.

➤ **Aandacht voor cultuur**

Weerbaarheidstrainers

Het belang van het cultuuraspect in de training wordt door de trainers verschillend gewaardeerd. Niemand vindt dat de training aangepast moet worden op basis van culturen. Wel vindt iedereen dat er rekening gehouden moet worden met cultuurverschillen door een zekere kennis te hebben van culturen.

Sociale vaardigheidstrainers

Alle trainers vinden het belangrijk dat er rekening gehouden wordt met verschillende culturen. Zij hebben verschillende meningen over de invulling hiervan. Alle drie de trainers geven aan dat de training hier niet op aangepast hoeft te worden, maar wanneer zich er een situatie voordoet, hier op ingespeeld dient te worden. Één van de trainers heeft gezegd dat de ouders eventueel benaderd zouden kunnen worden, om hen te voorzien van informatie. Zij zouden aan kunnen geven hoe zij werken in een dergelijke training en welke onderwerpen er bijvoorbeeld aan bod komen. Weer een andere trainer heeft een ander idee over het rekening houden met verschillende culturen. Deze trainer vindt dat er d.m.v. een thema rekening gehouden kan worden met culturen. Ook vindt de trainer dat, er niet alleen tijdens de training rekening gehouden moet worden met culturen, maar dit juist schoolbreed aan te pakken. Tot slot vinden alle trainers, dat de benadering naar bijvoorbeeld allochtone kinderen t.o.v. van autochtone kinderen hetzelfde moet blijven.

➤ **Aandacht voor specifieke thema's**

Weerbaarheidstrainers

Één van de trainers zou graag meer op de actualiteit in willen spelen met thema's als loverboys, computeren en baarmoederhalskanker. Er is ook een trainer die zegt dat digipesten in opkomst is. Zij zou daar meer aandacht aan willen besteden. Ook geeft deze trainer aan dat stelen en de gevolgen daarvan een thema zou kunnen zijn, maar dit kan ook ondergebracht worden onder groepsdruk. Ook noemt één van de trainers het belang van oefeningen rondom het signaleren van mishandeling. Twee trainers geven aan dat het programma zoals het nu is, sterk in elkaar zit. Één trainer vindt dat er niet teveel in hokjes geplaatst moet worden, omdat het een training voor de hele

klas is.

Sociale vaardigheidstrainers

Er hoeft volgens geen van de trainers aandacht uit te gaan naar specifieke thema's als bijvoorbeeld mishandeling of scheiding in de training zelf, maar het is wel belangrijk dat de trainer weet heeft van dergelijke zaken om te kunnen signaleren. Het programma zelf hoeft er niet op aangepast te worden. Hier zijn andere middelen voor. Wanneer het wel terugkomt in een training noemen twee trainers de mogelijkheid dit meer in zijn algemeenheid te doen door bijvoorbeeld een thema als: “Wie heeft wel eens dat ze dingen niet leuk vinden van hun ouders?”.

6.2.2 Enquêteresultaten scholen

Er zijn 34 basisscholen benaderd met de vraag mee te werken aan het onderzoek door middel van een enquête. Hiervan hebben acht scholen de enquête ingevuld teruggestuurd. De belangrijkste vragen uit de enquête zijn verwerkt met behulp van grafieken en diagrammen. De resultaten zijn uitgewerkt in drie categorieën: de sociale vaardigheidstraining, de weerbaarheidstraining en resultaten met betrekking tot een eventueel gecombineerde training. De ingevulde enquêtes staan in bijlage 8.

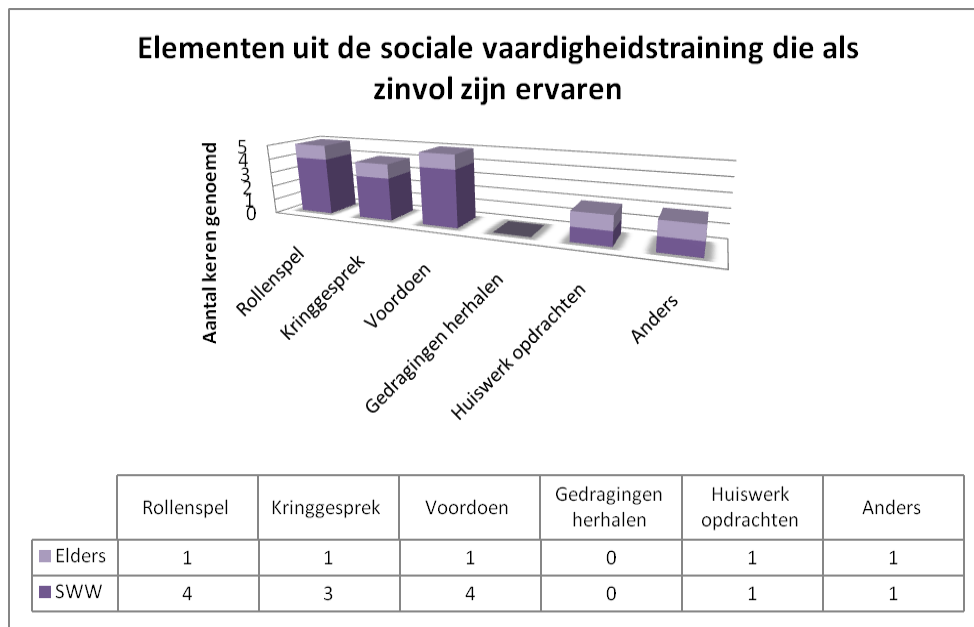
De enquêteopzet in bijlage 7 is een papieren versie, waarbij rekening gehouden is met het vergemakkelijken van de verwerking. Het was niet mogelijk de enquête, zoals deze op het internet vermeld stond, op papier te krijgen. De vragen en antwoordmogelijkheden komen wel overeen.

Onder de respondenten zijn vier leerkrachten en vier intern begeleiders. Alle basisscholen die gereageerd hebben, hebben nu of in het verleden een sociale vaardigheidstraining ingekocht. Ten aanzien van de weerbaarheidstraining zijn dit zeven van de acht basisscholen.

Verwerking vragen met betrekking tot de sociale vaardigheidstraining

➤ **Welke elementen uit de sociale vaardigheidstraining hebt u als zinvol ervaren?**

Van de respondenten hebben er zes een sociale vaardigheidstraining ingekocht bij de SWW. De overige twee respondenten hebben de training elders ingekocht of verzorgen deze zelf. Vijf van de respondenten hebben de sociale vaardigheidstraining zelf bijgewoond. Hen is verzocht de vragen met betrekking tot een sociale vaardigheidstraining in te vullen. In verband met specifieke vragen over de inhoud van de training, hebben wij de overige respondenten verzocht deze vragen niet in te vullen. Figuur 6.1 geeft een overzicht van die elementen uit de sociale vaardigheidstraining die als zinvol worden aangemerkt door de leerkrachten en internbegeleiders.

Figuur 6.1: Elementen uit de sociale vaardigheidstraining die als zinvol zijn ervaren.

De twee respondenten die de antwoordmogelijkheid ‘anders’ hebben ingevuld noemen de volgende elementen:

- zich mogen afreageren;
- ouderinformatieavond;
- kennis rondom sturing van keuzes in eigen gedrag;
- lichaamstaal;
- video/DVD.

➤ Welke elementen uit de sociale vaardigheidstraining hebt u gemist?

Drie respondenten hebben elementen uit de sociale vaardigheidstraining gemist. Drie hiervan hebben niets gemist en twee niets ingevuld. De respondenten noemen de volgende gemiste elementen:

- de focus op de daderrol (binnen de training ging het vooral om de slachtofferrol);
- geschikte fysieke oefeningen;
- video/DVD ter verduidelijking.

Samenvatting uitkomst:

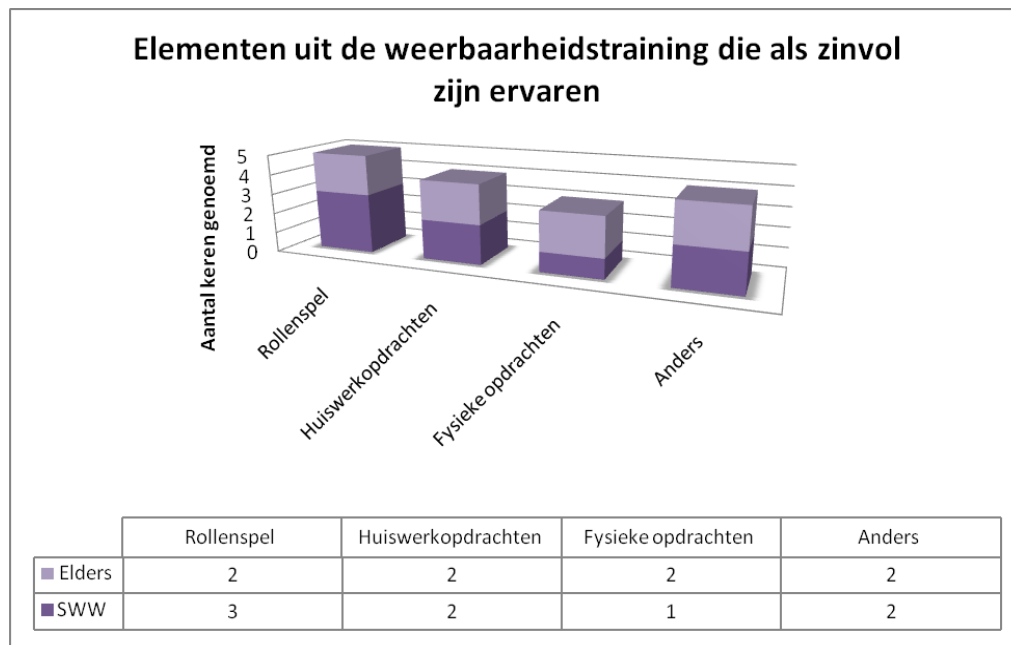
Het rollenspel en het voordoen van oefeningen komen als meest zinvol naar voren, gevolgd door het kringgesprek.

Huiswerkopdrachten en gedragingen worden als minst zinvol ervaren. Van de antwoordmogelijkheid ‘anders’ is twee keer gebruik gemaakt. Drie respondenten hebben elementen uit de sociale vaardigheidstraining gemist.

Verwerking vragen met betrekking tot de weerbaarheidstraining

➤ Welke elementen uit de weerbaarheidstraining hebt u als zinvol ervaren?

Van de respondenten hebben er vier een weerbaarheidstraining ingekocht bij de SWW. De overige drie respondenten hebben de training elders ingekocht of verzorgen deze zelf. Drie hiervan hebben de training bijgewoond. Hen is verzocht de vragen met betrekking tot een weerbaarheidstraining in te vullen. In verband met specifieke vragen over de inhoud van de training, hebben wij de overige respondenten verzocht deze vragen niet in te vullen. Figuur 6.2 geeft een overzicht van die elementen uit de weerbaarheidstraining die als zinvol worden aangemerkt door de leerkrachten en internbegeleiders.

Figuur 6.2: Elementen uit de weerbaarheidstraining die als zinvol zijn ervaren.

De twee respondenten die de antwoordmogelijkheid ‘anders’ hebben ingevuld noemen de volgende elementen:

- kringgesprek;
- voorbeeldgedrag;
- informatieavond;
- examen met ouders;
- bewustwording;
- lichaamstaal.

➤ Welke elementen uit de weerbaarheidstraining hebt u gemist?

Twee respondenten hebben elementen uit de weerbaarheidstraining gemist. De overige scholen hebben niets gemist. De respondenten noemen de volgende gemiste elementen:

- de focus op de daderrol (binnen de training ging het vooral om de slachtofferrol);
- geschikte fysieke oefeningen;
- video/DVD ter verduidelijking.

Samenvatting uitkomst:

Ook bij de weerbaarheidstraining wordt het rollenspel als meest zinvol beschouwd. Hierna volgen achtereenvolgens huiswerkopdrachten en fysieke opdrachten. ‘Anders’ is vier keer genoemd. Twee respondenten hebben aangegeven elementen gemist te hebben in de training.

Verwerking vragen met betrekking tot de gecombineerde training (weerbaarheidstraining + sociale vaardigheidstraining)

➤ Welke werkvormen, technieken en methoden acht u van belang voor de training?

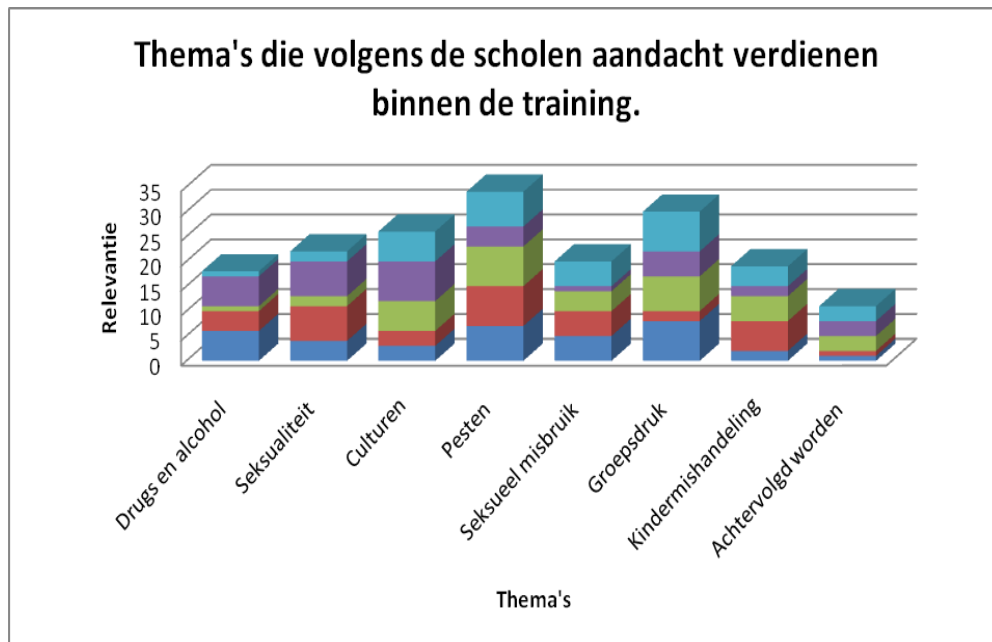
Figuur 6.3 geeft een overzicht van de werkvormen, technieken en methoden die door de respondenten als belangrijk gezien worden.

Figuur 6.3: Werkvormen, technieken en methoden die van belang worden geacht voor de training.

➤ Welke thema's verdienen aandacht binnen de training?

De thema's die door de respondenten aandacht verdienen binnen de training, staan uitgewerkt in figuur 6.4.

Figuur 6.4: Thema's die volgens de scholen aandacht verdienen binnen de training.

➤ **Hoeveel bijeenkomsten zou de training moeten bevatten wil deze effectief zijn?**

Uit enquêtes komt naar voren dat vijf van de respondenten vinden dat de training 10 tot 15 bijeenkomsten moet bevatten, wil deze effectief zijn. De overige drie denken dat minder dan 10 bijeenkomsten voldoende is.

➤ **In hoeverre is er aandacht voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen?**

Alle respondenten zijn bereid om na de training aandacht te blijven besteden aan het stimuleren van de sociale vaardigheden en weerbaarheid van de kinderen. Verder besteden alle respondenten aandacht aan de sociaal-emotionele ontwikkeling. Daarvan geven twee leerkrachten aan dat zij hier nog meer aandacht aan zouden willen besteden.

➤ **Moet de training seksespecifiek aangeboden worden?**

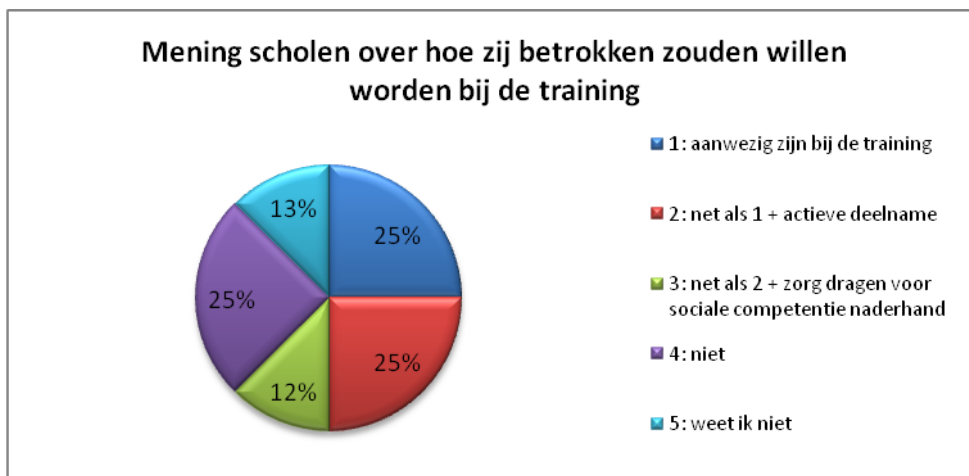
Figuur 6.5 geeft een weergave van de meningen over het al dan niet seksespecifiek aanbieden van de training.

Figuur 6.5: Visie op stelling: "De training dient seksespecifiek te zijn."

➤ **Hoe zou u als school betrokken willen worden bij de training?**

Figuur 6.6 geeft een overzicht van de mening van scholen over hoe zij betrokken zouden willen worden bij de training.

Figuur 6.6: Mening scholen over hoe zij betrokken zouden willen worden bij de training.

➤ **Wat is voor u reden om een training in te kopen?**

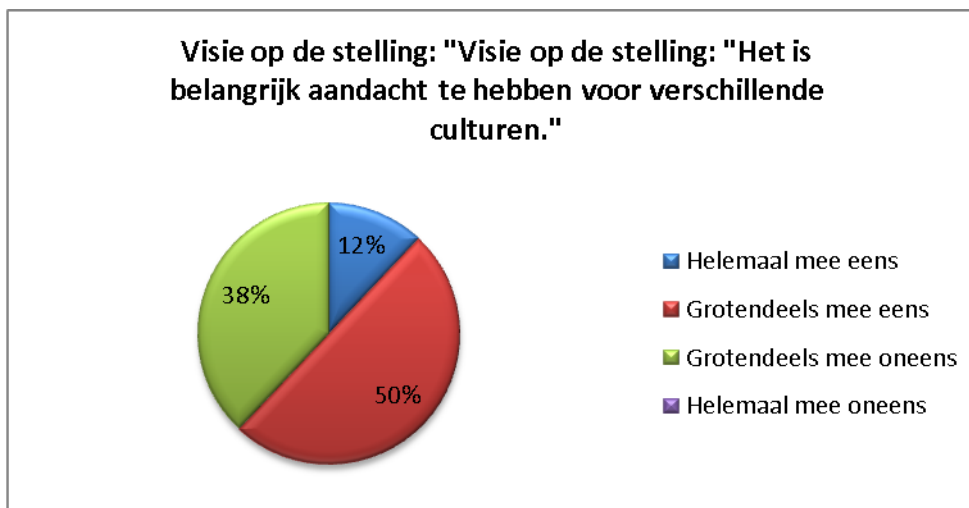
Redenen voor de respondenten om de training in te kopen zijn:

- Sfeer verbeteren in de klas.
- Gedragsproblemen in de klas.
- Weerbaarder maken voor het voortgezet onderwijs.
- Kinderen bewust maken van hun eigen keuzes en deze zelf kunnen maken.
- Zelfvertrouwen opbouwen.

Twee respondenten hebben geen reden opgegeven. Eén respondent geeft aan sterke twijfels te hebben over het effect op lange termijn. De andere respondent wil de training zelf verzorgen.

➤ **In hoeverre dient er aandacht besteed te worden aan culturen binnen een klas?**

De mening over het hebben van aandacht voor verschillende culturen binnen de training, is verwerkt in figuur 6.7.

Figuur 6.7: Visie op de stelling: "Het is belangrijk aandacht te hebben voor verschillende culturen."

Samenvatting uitkomst:

De werkvormen, technieken en methoden die als meest relevant worden ervaren zijn: video, informatieoverdracht, oefenen met gedrag en oefenen met fysieke vaardigheden. Discussie en spel volgen hierop. Van het antwoord ‘anders’ is drie keer gebruik gemaakt.

Het thema pesten scoort het hoogst. Groepsdruk, culturen, seksualiteit, seksueel misbruik, drugs en alcohol en kindermishandeling scoren gemiddeld. Achtervolgd worden scoort het laagst.

Het aantal bijeenkomsten dat de training zou moeten bevatten ligt volgens vijf van de respondenten tussen de 10 en de 15 bijeenkomsten. De overige respondenten vinden 10 bijeenkomsten voldoende.

Alle trainers staan ervoor open in navolging van de training aandacht te blijven besteden aan de vaardigheden en weerbaarheid van kinderen en besteden ook nu al aandacht aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van de kinderen.

Over het seksspecifiek aanbieden van de training zijn de meningen verdeeld. Het merendeel van de leerkrachten/intern begeleiders (50%) zijn het er grotendeels mee eens dat de training seksspecifiek wordt aangeboden. 25% is het hier helemaal mee oneens, 13% is het er grotendeels mee eens en 12% is het er helemaal mee eens.

De meningen van scholen hoe zij betrokken willen worden bij de training zijn verdeeld. 25% wil helemaal niet bij de training betrokken worden, 25% van de scholen wil graag aanwezig zijn bij de training, 25% wil niet alleen bij de training aanwezig zijn, maar ook een actieve deelname hebben tijdens de training. 12% zegt dat zij boven de actieve deelname ook zorg willen dragen voor de sociale competentie van kinderen. De overige 13% zegt hier geen mening over te hebben.

Redenen om de training in te kopen kunnen allemaal geplaatst worden onder de noemer preventie. Redenen kunnen zijn: sfeer verbeteren in de klas, gedragsproblemen in de klas, weerbaarder maken voor het voorgezet onderwijs, kinderen bewust maken van eigen keuzes en deze zelf kunnen maken en zelfvertrouwen opbouwen.

50% van de scholen is het er grotendeels mee eens aandacht te hebben voor culturen. 38% is het hier grotendeels mee oneens en 12% is het helemaal eens met het hebben van aandacht voor culturen binnen de training.

7. Conclusies en aanbevelingen

Inleiding

De aanleiding van dit onderzoek was een signaal vanuit de SWW, daar er vragen waren rondom vernieuwing van de training(en) (sociale vaardigheidstrainingen/weerbaarheidstrainingen) en de vormgeving hiervan. Een samengestelde training, waarbij de weerbaarheidstraining en de sociale vaardigheidstraining verenigd zijn, zou een antwoord hierop kunnen zijn. Aan ons de taak te onderzoeken welke elementen er thuishoren in een effectieve klassikale weerbaarheidstraining (combinatie van de sociale vaardigheidstraining en de weerbaarheidstraining) voor de klassen zeven en acht van het regulier basisonderwijs. De onderzoeksvraag luidde:

“Uit welke elementen bestaat een effectieve klassikale weerbaarheidstraining (combinatie sociale vaardigheidstraining en weerbaarheidstraining) voor de kinderen uit de groepen 7 en 8 van het regulier basisonderwijs?”

Het onderzoek is gestart met het onderverdelen van de onderzoeksvraag in deelvragen. Deze zijn beantwoord door middel van literatuuronderzoek. In aansluiting hierop is veldonderzoek verricht, zijn interviews afgenomen onder de trainers en enquêtes verstuurd naar alle basisscholen in Hoogeveen. Vervolgens hebben we deze informatie verwerkt in de resultaten. Dit hoofdstuk bevat de conclusies van de onderzoeksresultaten. Tot slot wordt het onderzoek afgesloten met discussiepunten en aanbevelingen voor de instelling.

7.1 Conclusies

In antwoord op de onderzoeksvraag naar de elementen die thuishoren in een effectieve klassikale weerbaarheidstraining, zijn de volgende punten van belang:

Docenten en ouders moeten meer betrokken worden bij de training.

In de trainingen die in de literatuur besproken zijn (Marietje Kessels Project, PAD), wordt als voorwaarde voor effectiviteit de betrokkenheid van belangrijke anderen aangedragen. Hieronder vallen ouder(s)/verzorger(s) en leerkrachten. Netwerken waarmee kinderen dagelijks in aanraking komen. De PAD training is zelfs een training die geïmplementeerd is in het onderwijs. Uit algemeen onderzoek naar de voorwaarden voor een effectieve training, werd inzichtelijk, dat vaak herhalen en oefenen van het nieuwe sociale gedrag door buiten de trainingsgroep in aanraking te komen met de nieuw aangeleerde vaardigheden, belangrijk is om ze echt eigen te kunnen maken. Daarbij leidt herhaaldelijk oefenen van de sociale vaardigheden tot betere effecten op lange termijn. Wil de school optimaal betrokken worden bij de training, dan zal de training op basis van de literatuur in de klas moeten plaatsvinden. In die zin zou een gecombineerde training in de klas op z'n plaats zijn. Ook zou het eigen maken van de vaardigheden toenemen wanneer ouders ook nieuwe vaardigheden leren. De meest effectieve programma's bevatten een oudervaarigheidstraining. De multimodale strategie, waarbij via systematische ondersteuning en stimulans vanuit huis en op school gewerkt wordt aan het aanleren en/of verbeteren van de sociale vaardigheden, wordt in effectiviteitsonderzoek als meest succesvol beschouwd. Volgens de trainers worden binnen de huidige trainingen de leerkrachten onvoldoende erbij betrokken. Bij de weerbaarheidstraining is vaak geen leerkracht aanwezig, terwijl dit wel zou moeten. Ook zouden volgens hen ouders intensief betrokken moeten worden, maar er bestaan vraagtekens over hoe dit te doen. Opvallend zijn de resultaten van de enquêtes waarin gevraagd is aan docenten en intern begeleiders of en in hoeverre zij betrokken zouden willen worden bij de training. 25% geeft aan helemaal niet aanwezig te willen

zijn bij een dergelijke training. 13% heeft hier geen mening over. De overige 62% geeft aan bij de training aanwezig te willen zijn. Daarvan zegt 25% dat zij ook een actieve deelname willen hebben tijdens de training en 12% wil zich tevens inzetten voor de sociale competentie naderhand. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de mening van in ieder geval 25% van de respondenten, haaks staat op wat de trainers en de literatuur beweren. Wel bestaat onder de geënquêteerden de bereidheid na de training aandacht te blijven besteden aan het stimuleren van de sociale vaardigheden en weerbaarheid van kinderen.

Programmaonderdelen zouden per klas geselecteerd moeten worden (maatwerk).

Op één na geven alle trainers aan dat alle programmaonderdelen zinvol zijn voor een eventueel samengestelde training. Binnen de weerbaarheidstraining bestaat de mogelijkheid onderdelen naar eigen inzicht te selecteren uitgaande van het klassenklimaat. Het thema dat volgens docenten/intern begeleiders de meeste aandacht verdient binnen de training is het thema pesten. Groepsdruk en culturen scoren ook relatief hoog. Thema's zoals: achtervolgd worden, drugs en alcohol scoren het laagst en zijn dus volgens hen minder van belang. De thema's seksualiteit, seksueel misbruik en kindermishandeling scoren gemiddeld. De leerkrachten en intern begeleiders ervaren rollenspellen, het gedrag voordoen en kringgesprekken als relevante elementen in de sociale vaardigheidstraining. In de weerbaarheidstraining worden vooral de rollenspellen en huiswerkopdrachten zinvol geacht, gevolgd door de fysieke oefeningen.

Het wel/niet scheiden van jongens en meisjes binnen een training verschilt per klas.

De trainers verschillen van mening over het al dan niet scheiden van jongens en meisjes. Wel is iedereen het er over eens dat seksespecifieke thema's gescheiden aangeboden dienen te worden. De weerbaarheidstrainers geven al klassikaal les en zijn allen van mening jongens en meisjes gescheiden les te geven, maar zij vinden het prettig dit van de klas af te laten hangen. Over het algemeen vragen jongens een andere aanpak dan meisjes. De leerkrachten en intern begeleiders verschillen van mening over het seksespecifiek aanbieden van de training. 62% geeft aan dat de training seksespecifiek aangeboden dient te worden. 38% zegt dat de training juist niet seksespecifiek aangeboden dient te worden.

Een niet-geïndiceerde training kan effectief zijn.

In het onderzoek dat Huygen naar voorwaarden voor effectiviteit van dergelijke trainingen heeft gedaan, wordt expliciet genoemd dat trainingen aan heterogene groepen effectiever zouden zijn dan trainingen die op indicatie plaatsvinden. Daarbij wordt het belang van generalisatie door oefening in dagelijkse situaties door verscheidene onderzoeken aangehaald. Een schoolklas leent zich hier goed voor. De trainers denken allemaal dat een geïndiceerde training en een niet-geïndiceerde training naast elkaar kunnen bestaan. Belangrijk is dat gekeken wordt naar de aard van de problemen. De doelstelling van de training moet hierop aansluiten (geïndiceerd/niet-geïndiceerd). De weerbaarheidstrainers noemen ten nadele van de geïndiceerde training de mogelijke stempel die op een kind wordt gedrukt. Het voordeel van een klassikale training ligt volgens hen in het betrekken van de hele klas bij het 'probleem', omdat wanneer iets in de klas speelt, de hele groep daarbij betrokken is en hoort te zijn. Gekeken naar preventieniveau twee, waarbij het beïnvloeden van het gedragsrepertoire centraal staat vanuit preventief kader, kan geconcludeerd worden dat het uitgangspunt van de gecombineerde training preventief moet zijn. Van belang is dus dat de training algemeen kan worden aangeboden en dat er niet teveel aandacht besteed wordt aan specifieke aspecten, waardoor het voor ieder kind leuk en leerzaam blijft. Redenen voor de leerkrachten en intern begeleiders om een klassikale training in te kopen zijn:

- sfeer verbeteren in de klas;
- gedragsproblemen in de klas;
- weerbaarder maken voor het voortgezet onderwijs;

- kinderen bewust maken voor hun eigen keuzes en deze zelf kunnen maken;
- zelfvertrouwen opbouwen.

Een moet een goede balans tussen fysieke oefeningen en verbale oefeningen bestaan.

De PAD training noemt het belang van goede afwisseling tussen verbale oefeningen en doe-oefeningen. De mensen achter deze training geven te kennen dat veel sociale vaardigheidstrainingen sterk verbaal gericht zijn. Dit zou ten koste gaan van de effectiviteit, omdat niet ieder kind dezelfde ontwikkeling doormaakt. Hun advies is gebruik te maken van visuele en motorische ondersteuning. De sociale vaardigheidstraining van de stichting is volgens alle trainers te verbaal. Op één trainer na vinden de trainers dat de weerbaarheidstraining echter goed in balans is. Werkvormen technieken en methoden die als meest belangrijk worden geacht zijn: video, informatieoverdracht, oefenen met gedrag en oefenen met fysieke vaardigheden. Discussie en spel scoren slechts verwaarloosbaar minder. De conclusie die hieruit getrokken kan worden is dat er geen methoden uitspringen.

Er zou meer gelegenheid moeten zijn om oefeningen te herhalen.

Om effect te garanderen wijst zowel literatuuronderzoek als veldonderzoek uit dat herhaling belangrijk is. Alle trainers bevestigen dit, maar over de invulling hiervan wordt verschillend gedacht. Door de trainers wordt zowel de mogelijkheid van een terugkomdag genoemd als het schoolbreed aanbieden van de training. Aan herhaling wordt op dit moment niets gedaan. Over de lengte van de bijeenkomsten geeft de meerderheid van de leerkrachten en intern begeleiders (vijf van de acht) aan dat de ideale lengte van een training 10 tot 15 lessen is. De resterende drie vinden minder dan 10 voldoende om de training effectief te laten zijn.

Er moet meer kennisoverdracht plaatsvinden.

Literatuuronderzoek wijst uit dat een weerbaarheidstraining (Marietje Kessels Project) alleen effectief kan zijn wanneer de trainers hierin geschoold zijn. In tegenstelling tot de literatuur geven de trainers aan geen behoefte te hebben aan extra scholing. De trainers die wel het Marietje Kessels Project hebben gevolgd pleiten hier wel voor. Ondanks de sterk uiteenlopende meningen over de noodzaak tot (bij)scholing is de literatuur hier zo expliciet in dat het zinvol zou zijn kennis te delen. Daarentegen blijkt uit de interviews dat trainers over gerichte kennis beschikken, die vaak niet of slechts één op één gedeeld wordt.

Kennis van culturen is een pre.

Allochtone kinderen kunnen sociale vaardigheden anders interpreteren. De literatuur wijst uit dat vooral het bewustzijn hiervan belangrijk is, zodat trainers rekening kunnen houden met bepaalde zaken en hierop in kunnen spelen daar waar nodig. De mening van de trainer is unaniem wel rekening te houden met verschillende culturen, maar hier het programma niet op aan te passen. 62% procent onder leerkrachten en internbegeleiders vinden het belangrijk hier aandacht aan te besteden. 38% vindt dit minder belangrijk.

Er hoeft binnen het programma geen speciale aandacht uit te gaan naar thema's rondom sociale problemen zoals bedoeld in de literatuur (ADHD, kindermishandeling, echtscheiding).

Cijfers tonen aan dat kindermishandeling, echtscheiding en ADHD met enige regelmaat kunnen voorkomen in de klas. Met uitzondering van enkele trainers (die graag meer op actuele thema's als loverboys en digipesten in willen gaan), zijn de weerbaarheidstrainers van mening dat het programma goed is zoals het nu is. De sociale vaardigheidstrainers wijzen op het belang van het kunnen signaleren, maar vinden niet de er specifieke aandacht uit moet gaan naar bepaalde thema's, omdat hier andere middelen voor zijn.

Het thema kindermishandeling is al in de weerbaarheidstraining, zoals deze nu wordt aangeboden, geïmplementeerd. De thema's ADHD en echtscheiding worden wel als belangrijk beschouwd, maar niet relevant geacht voor deze training. Er zijn andere middelen om deze thema's te behandelen. Leerkrachten en intern begeleiders geven aan het thema kindermishandeling niet het belangrijkste thema te vinden dat behandeld dient te worden. Ook seksueel misbruik scoort een gemiddelde (zie ook de conclusie 'Programmaonderdelen zouden per klas geselecteerd moeten worden.').

7.2 Discussiepunten

Eigen visie

Uit ons literatuuronderzoek komt sterk naar voren dat het netwerk van groot belang is voor de effectiviteit. Tot onze verbazing staat dit haaks op de praktijk. Ondanks dat de trainers zich hiervoor inzetten, blijkt het moeizaam te zijn ouders en leerkrachten in het geheel te betrekken. De verantwoordelijkheid zou volgens ons gedragen moeten worden door alle betrokken partijen. Vanuit dat wat wij geleerd hebben tijdens de opleiding en onze praktijkervaring vinden wij dan ook dat alle neuzen dezelfde kant op moeten staan, wil een doel optimaal bereikt worden. Met andere woorden: wanneer een kind gedragsproblemen heeft kan het zijn dat de ouders deel uit maken van het probleem of dit in stand houden en/of kunnen bijdragen aan de oplossing van dit probleem.

Wij staan volkomen achter de mening van trainers over het bieden van maatwerk. Iedere klas verschilt immers. Ons inziens is het gevaar daarvan wel dat de training niet systematisch is wat morgenlijk tekort doet aan de training. Daar tegenover staat dat ze wel optimaal kunnen inspelen op een klas, mits dit goed gedaan wordt. Dit kan indien er professionals werken.

Om jezelf als instelling te presenteren is het van belang dat de trainers zich weten te profileren. Daarvoor is het belangrijk dat je jezelf weet te legitimeren. Om dit te kunnen doen is professionaliseren belangrijk. Deze drie elementen zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Legitimeren wil zeggen, dat je kunt laten zien wat je doet, hoe je dat doet en waarom je dat doet. Je moet je handelen en de kennis en inzichten waarop dat handelen is gebaseerd aan anderen duidelijk kunnen maken (profilen). Om te kunnen legitimeren moet je over een zekere deskundigheid (professionalisme) beschikken. Ondanks dat het merendeel van de trainers over genoeg kennis denkt te beschikken, is het vanuit onze optiek waardevol om deze kennis met elkaar te delen om je als trainer beter te kunnen profileren naar de buitenwereld.

Validiteit

Dit onderzoek kan als betrouwbaar worden beschouwd, gezien het literatuuronderzoek, waar veel wetenschappelijke gegevens in verwerkt zijn. Het veldonderzoek is gebaseerd op een open interview. Het open interview is naar ons idee te vrijblijvend geweest, gezien de diversiteit van de antwoorden. Ondanks dat we veel wijzer zijn geworden, maakt die hoeveelheid ook precies de kanttekening die bij de validiteit geplaatst moet worden. Desondanks hebben de antwoorden op een aantal punten ook veel overeenkomsten, waardoor ze wel een duidelijk signaal afgeven. Verder hebben slechts 8 van de 34 basisscholen de enquête teruggezonden. Procentueel gezien heeft dus zo'n 25% van de totale populatie gereageerd. Omdat binnen dit onderzoek vooral vanuit een kwalitatief oogpunt is gekeken naar de resultaten, is de validiteit naar ons idee slechts deels beïnvloed.

7.3 Aanbevelingen

Dit onderzoek wordt afgesloten met aanbevelingen voor de instelling. Beschreven wordt hoe aan de elementen binnen een samengestelde training gewerkt kan worden. Er worden aanbevelingen gedaan naar zowel de instelling als de trainers.

Voor de instelling is het volgende van belang:

Leerkrachten moeten intensief betrokken worden bij de training.

Leerkrachten worden onvoldoende betrokken bij de training. Het gaat ten koste van de effectiviteit en daarmee de kwaliteit van de training. Ondanks het signaal vanuit de trainers hoe lastig het is om hen te betrekken zonder ze af te schrikken, weegt dit niet op tegen het verloren gaan van het bereiken van een optimaal effect van de training. Bij een klassikale training mag je van de school en daarmee leerkrachten medewerking verwachten. Het zou als voorwaarde gesteld moeten worden om de training in te kunnen kopen. Minder resoluut is het attenderen van scholen op de meerwaarde van het aanwezig zijn bij de training. Cijfermateriaal n.a.v. effectonderzoek zou hierbij ondersteuning kunnen bieden.

Ouders moeten intensief betrokken worden bij de training.

Ook de ouders worden onvoldoende betrokken bij de training. Dit gaat eveneens ten koste van de kwaliteit van de training. Naar ouders toe is het moeilijker om betrokkenheid als voorwaarde voor deelname van hun kind te stellen, zoals dit naar scholen wel gedaan kan worden. Hieronder worden een aantal adviezen aan de hand gedaan hoe ook ouders verantwoordelijk te maken voor hun kind, met betrekking tot zijn of haar ontwikkeling in de training (Hierbij wordt niet ingegaan op zaken die nu al aangeboden worden):

- Een schriftelijke handreiking bieden waarin tips en adviezen staan over hoe zij hun kind het beste kunnen ondersteunen.
- Een oudervvaardigheidstraining aanbieden.
- Ouders een Child behavior checklist (CBCL) (en/of leerkrachten) laten invullen vooraf aan de training en tussentijd en/of na afloop. De CBCL is een gedragsvragenlijst die de persoonlijkheidsontwikkeling en de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen in kaart brengt. Gekeken wordt hoe kenmerkend bepaald probleemgedrag voor dit kind was gedurende de afgelopen twee maanden.
- Ouders uitnodigen bij minimaal twee lessen aanwezig te zijn.

Het programma moet een duidelijke systematiek hebben met ruimte voor maatwerk.

Klassen verschillen erg van elkaar, waardoor het leveren van maatwerk op zijn plaats is. Ook de mening van scholen verschilt over zinvolle thema's, elementen en werkvormen, zo bleek uit de enquêteresultaten. Wel is het belangrijk een zekere systematiek te behouden. Dit zou gedaan kunnen worden door een vast programma te doorlopen, ofwel de basis, waarbij ruimte is voor specifiek op de klas toepasbare thema's. Op dit moment zien wij veel verschillen in het geven van de weerbaarheidstrainingen, waardoor er naar ons idee een te groot verschil is ontstaan in het geven van de trainingen. Voor de nieuw samengestelde training is het van belang meer eenduidigheid te creëren, zodat er geen steken vallen. De nieuw samengestelde training zou bestemd kunnen zijn voor zowel jongens als meisjes, maar ook hierbij moet ruimte zijn voor maatwerk mocht een klas behoefte hebben aan het scheiden van jongens en meisjes of wanneer de thema's dit toelaten. Dit wordt bevestigd door de enquêteresultaten aangaande het al dan niet seksspecifiek aanbieden van de training. Immers: de groep die voor is, is bijna even groot als de groep die tegen is.

Doelen en uitgangspunten van de training moeten duidelijk gecommuniceerd worden naar scholen.

Om verwarring te voorkomen is het van belang dat geïndiceerde trainingen en niet-geïndiceerde trainingen beide een helder omschreven doel hebben. De instelling beoordeelt al zelf of een klas een weerbaarheidstraining (niet-geïndiceerd) of sociale vaardigheidstraining (geïndiceerd) behoeft. Dit moet ook gelden voor een eventueel nieuw samengestelde training. Advies in deze richting is ook scholen goed op de hoogte te brengen van de verschillen tussen de trainingen en de doelen te verhelderen. In een gecombineerde training moet preventie de insteek zijn. Het programma moet inhaken op een doelgroep, die uiteenloopt van sociaal competente kinderen tot kinderen met psychosociale problemen en kinderen met een gedragsstoornis.

Er moet een goede balans bestaan tussen fysieke en verbale oefeningen.

In de nieuw samengestelde training dient er een balans te bestaan tussen fysieke en verbale oefeningen. Zowel literatuur- als veldonderzoek wijst uit dat vooral fysieke oefeningen belangrijk zijn in het geven van een dergelijke training, hetzij voor de concentratie, hetzij voor het loskomen van jezelf, om vervolgens meer open te staan voor zaken als gevoel. Verbale oefeningen zijn belangrijk om dieper in te gaan op bepaalde onderwerpen. Omdat de nieuw samengestelde training een combinatie is van twee trainingen, denken wij dat deze balans beter te vinden is, omdat van beide trainingen elementen terug moeten komen.

Er ruimte moet zijn voor herhaling van het programma of delen hieruit.

Alle scholen zijn bereid na afloop van de training aandacht te blijven besteden aan de ontwikkeling van aangeleerde vaardigheden op het gebied van weerbaarheid en sociale vaardigheden. Deze uitkomst biedt kansen in de richting van het bevorderen van de effectiviteit. Adviezen op dit gebied zijn:

- de mogelijkheid hebben een herhalingsles te verzorgen na een half jaar (opfriscursus).
- de trainingsdoeleinden en aangeleerde vaardigheden levendig houden door bijvoorbeeld posters in de klas achter te laten (bewustwording bij zowel leerkracht als kind).

Er moet een vervolgonderzoek komen.

Een vervolgonderzoek zou zinvol zijn wanneer er onderzoek gedaan wordt naar hoe ouders het beste betrokken kunnen worden bij de training. Nu is hier nog veel onduidelijkheid over (zowel in de literatuur als de praktijk), terwijl het zeer belangrijk is hen te bereiken. Ten aanzien van de generalisatie is het van essentieel belang dat de ouders betrokken worden bij de training, opdat zij hun kinderen ondersteunen in hetgeen wat geleerd is.

Er moet meer aangesloten worden bij de dagelijkse leefwereld van kinderen.

Deze aanbeveling is gebaseerd op de literatuur (aansluiten bij de dagelijkse leefwereld van kinderen om optimaal effect te bereiken) en op suggesties die uit de interviews naar voren zijn gekomen. De aanbeveling is gericht op het leuk maken door het een levendig accent te geven en daarmee de kinderen te motiveren. Wanneer het leuk is, staan ze ook meer open voor leren. We leven in een tijdperk waarin internet het nieuwe communicatiemiddel is onder de jeugd. Aansluiten bij dit principe binnen de training, door bijvoorbeeld het werkboek voor kinderen (huiswerk dat ze meekrijgen na elke les) op het internet een plaats te geven, zou een manier kunnen zijn om hen te bereiken. De website www.hyves.nl (online sociaal netwerk) kan ook een ingang zijn om jeugd te bereiken, mits de veiligheid en het vertrouwen gewaarborgd blijft.

Het is van groot belang dat de trainers binnen een gecombineerde training:

Zich bijscholen.

Alle trainers die het trainerscertificaat van het Marietje Kessels Project bezitten, vinden dat alle weerbaarheidstrainers hierover zouden moeten beschikken. In de literatuur wordt dit ook bevestigd. Het is op z'n minst opvallend te noemen dat alle trainers die gecertificeerd zijn, graag zouden zien dat iedereen in het bezit is van een certificaat. Dit argument geldt overigens niet voor de sociale vaardigheidstrainers, daar waar het een sociale vaardigheidstraining betreft. Wanneer zij zich ook met weerbaarheid bezig zouden gaan houden (bijvoorbeeld bij een gecombineerde training), zou ook voor hen moeten gelden zich hierin eerst te scholen.

Verder zou het volgende boek een aanrader kunnen zijn ter voorbereiding op het individueel in gesprek gaan met kinderen:

- Beyn, A. (2005). In gesprek met kinderen, de methodiek van de kindertelefoon. Utrecht: NIZW uitgeverij.

Kennis delen.

Wij willen de trainers meegeven relevante kennis in een bredere context met elkaar te delen, binnen een minder vrijblijvend karakter. Dit zou gedaan kunnen worden door:

- Structureel geplande intervisiebijeenkomsten.
- Kennis op papier te zetten.
Uit de interviews kwam naar voren dat er zoveel kennis is bij de trainers, die vaak één op één of helemaal niet gedeeld wordt. Er zou bijvoorbeeld op papier gezet kunnen worden hoe om te gaan met verschillende culturen, wat de signalen zijn van seksueel misbruik en andere vormen van kindermishandeling, wat te bespreken bij intakegesprekken en ouderavonden en hoe het vormgegeven kan worden, enz. Met betrekking tot dit laatste, kan uiteindelijk tijd bespaard worden.
- Sociale vaardigheidstrainers en weerbaarheidstrainers zouden in koppels samen kunnen werken.
Beide trainers hebben zo hun eigen kwaliteiten. Weerbaarheidstrainers zijn bekend met het geven van les aan grote groepen. Maatschappelijk werkers zijn hier minder bekend mee, maar hebben vaak meer zicht op hoe zaken te signaleren en hoe gesprekken aan te gaan met kinderen individueel en ouders. Daarbij kunnen ze elkaar goed aanvullen op verbaal en fysiek gebied.

Zich verdiepen in actuele thema's.

Trainers zouden zich meer kunnen richten op actuele thema's zoals kindermishandeling, loverboys en digipesten, met als doel kinderen bekend te maken hiermee en in het verlengde daarvan het omgaan ermee. Daarnaast is signaleren van belang. Dit zijn thema's die veelal voor kunnen komen in een klas en waar naar onze mening op ingespeeld kan worden. Pestgedrag is al een thema die voorkomt in de weerbaarheidstraining, dus de koppeling naar digipesten is bijvoorbeeld gemakkelijk gemaakt. Alleen het signaleren van dergelijke problematiek is naar onze mening al een geslaagde training.

De training zou de naam 'Sociale weerbaarheid' moeten dragen.

Afsluitend komen wij zoals beloofd met een aanbeveling op het gebied van een naam die geschikt zou zijn voor de 'nieuwe' training. Ondanks dat sociale weerbaarheid in de instelling staat voor de overkoepelende term voor alle trainingen, vinden wij dat deze benaming toch aan de gecombineerde training gegeven zou moeten worden. De naam 'weerbaarheid' alleen zou tekort doen aan de inhoud van de training. Daarbij geeft de naam 'sociale weerbaarheid' direct duidelijkheid over wat de training te bieden heeft.

Nawoord

Dit is het resultaat van een onderzoek waar het afgelopen schooljaar met veel inzet en enthousiasme aan is gewerkt. Terugkijkend was het een hobbelig pad, waarvan we geregeld de verkeerde afslag namen. Gelukkig konden wij elkaar in de samenwerking bijzonder goed vinden en wisten we elkaar terug te fluiten wanneer nodig. We konden elkaar aanspreken op zaken en kwamen altijd in goed overleg tot een compromis of wisten de ander van ons gelijk te overtuigen. Natuurlijk verliep alles ook voor ons niet vlekkeloos en dreigden wij wel eens van de gebaande wegen af te stappen wanneer we het gevoel hadden vast te lopen. Vaak door juist even los te laten en afstand te nemen kwamen we tot nieuwe inzichten waardoor we weer verder konden. Daarbij kon de humor die we delen het ‘leed’ goed verzachten. Belangrijkste les? Schrijven is schrappen. Alles met elkaar was het een leerzame wandeling. Onze eindbestemming is bereikt.

Graag zouden wij hierbij tot slot een aantal mensen willen bedanken voor hun inzet om ons te begeleiden naar een positief eindresultaat. Allereerst Frederike Lunenberg en Karin Klaver, die ons naar dit resultaat toe geleid hebben door kritische kanttekeningen bij ons onderzoek te plaatsen en ons ruim de gelegenheid hebben gegeven voor overleg. Ook gaat onze dank uit naar de basisscholen uit de gemeente Hoogeveen die hun medewerking hebben verleend aan dit onderzoek en de trainers die tijd hebben vrijgemaakt om ons in een interview te woord te staan. Niet in de laatste plaats gaat onze dank ook uit naar het management van Stichting Welzijnswerk Hoogeveen. De zeer gastvrije ontvangst, de openheid en het vertrouwen dat in ons is gesteld hebben wij enorm gewaardeerd. Iedereen bedankt!

Zwolle, 28 april 2009

Marinda van der Leest & Maartje Kuper

Literatuurlijst

Boeken

Baarda, D. & Goede, M. de (2006). *Basisboek methoden en technieken. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwantitatief onderzoek*. Groningen: Wolters-Noordhoff BV.

Baarda, D., Goede, M. de & Kalmijn, M. (2000). *Enquêteren en gestructureerd interviewen*. Groningen: Noordhoff uitgevers B.V.

Bil, M. de & Bil, P. de (2007). *Praktijkgerichte ontwikkelingspsychologie. Van wieg tot hangplek: de ontwikkeling van 0- tot en met 18 jarigen*. Soest: Nelissen.

Bilsen, h. van, Engelijk, T. & Volker, S. (1993). *Gedragstherapie in de klas*. Lisse: Swets & Zeitlinger BV.

Bunthof, A. & Bijlsma, J. (2006). *Brochure WMO*. Zwolle: Interne uitgave afdeling Sociale Studies Hogeschool Windesheim.

Cautaert, S., Dupont, V. & Ideler, I. (2001). *Weerbaarheid van jongeren, een denk- en doeboek*. Leuven-Apeldoorn: Garant.

Collot D'Escury-Koenings, A., Engelen-Snaterse, T., Mackaay-Cramer, E. e.a. (1995). *Sociale vaardigheidstrainingen voor kinderen*. Lisse: Swets & Zeitlinger B.V.

Fijter, R. de (2000). *Vrienden in overvloed*. Amersfoort: CPS (onderwijsontwikkeling en advies).

Ginkel, F. van, Veenbaas, R. & Noorda, J. (2006). *Jongerenwerk, stand van zaken en perspectief*. Amsterdam: uitgeverij SWP.

Hendriks, Z. & Verstegen, R. (1980). *Gedragsproblemen in de klas*. Nijmegen: Dekker & van de Vegt.

Jagt, N. (2008). *Beroepsprofiel van de maatschappelijk werker*. Utrecht: NVMW.

Jansen, E. & Joostens, H. (1998). *Enquêteren*. Groningen: Wolters-Noordhoff B.V.

Kayser, D. (1996). *Multiculturele samenleving, interculturele sociale vaardigheden op de basisschool*. Utrecht: uitgeverij de Tijdstroom.

Kordelaar, N. van & Schmidt, M. (2007). *Zo gaan Sarah en Jerom met elkaar om*. Amsterdam: uitgeverij SWP.

Steehouder, M., Jansen C., Maat, K., Staak, J. van der, Vet, D. de, Witteveen, M. e.a. (1999). *Leren Communiceren, handboek voor mondelinge en schriftelijke communicatie*. Groningen: Wolters-Noordhoff.

Vorst, K. van & Bokkum, M. van (2003). *Kinderen en... hun sociale talenten, theoretische verantwoording*. Rotterdam: Pedologisch Instituut CED Groep.

Tijdschriften

Boendermaker, L. & Ince, D. (2008). Effectieve interventies tegen jeugddelinquentie. *Jeugd en Co, tijdschrift voor professionals in de jeugdsector* 4, pp. 26 –38.

Overveld, K. & Louwe, J. (2007). Effectief werken aan sociale en emotionele competenties. *JSW, Maandblad voor het basisonderwijs en speciaal onderwijs* 91, pp. 20-23.

Wakker, J. (2008). Symptomen van seksueel misbruik bij kinderen. *Tijdschrift voor vaktherapie* 3, pp. 3-11.

Internet

CBS, Centraal Bureau voor Statistiek (2001). (Statistiek).
<http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/9295D279-139D-4DAD-AB42-A18740BF8C50/0/pb01n022.pdf>
(April 2009).

Cel-ebration (z.j.). *Clown with Mixed Emotions (afbeelding voorblad)*.
<http://images.google.nl/imgres?imgurl=http://www.cel-ebration.com> (Mei 2009).

Expertisecentrum Kindermishandeling van het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn (NIZW) (z.j.). *Ik word vaak geslagen*.
<http://www.opvoedadvies.nl/kindermishandeling.htm>
(Januari 2009).

Expertisecentrum Kindermishandeling van het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn (NIZW) (z.j.). *Echtscheiding*.
<http://www.opvoedadvies.nl/scheiding.htm/>.
(Januari 2009).

Foekema, H. (2004). *ADHD-kinderen op de basisschool*.
<http://www.ojeeadhd.nl/argeweb/downloads/Nipo%20rapport%20adhd.pdf>
(Januari 2009).

Haverkamp, M, Houterman, K., Hulsbeek, M, e.a. (2000).
(sociaal-emotionele ontwikkeling). <http://www.sociaal.emotioneel.nl>
(November 2008).

Impuls, Vereniging voor volwassenen en met ADHD en aanverwante stoornissen (z.j.). (ADHD).
<http://www.impulsdigitaal.nl/default.asp?UID=%7BE0F3432B-7519-4DEB-AA71-6C00E59BECA1%7D>
(Januari 2009).

Kerkhof, B. (2009). *Kind in de Knel*.
<http://www.conseo.nl/kindindeknel/2005/02/nieuwe-cijfers-van-het-cbs-over-aantal.php>
(April 2009).

Louwe J., Overveld K. e.a. (2008). *Programma Alternatieve Denkstrategieën (PAD)*.
<http://www.nji.nl/eCache/DEF/1/07/135.cmVjb3Jkbnl9Mzc.html>
(Februari 2009).

Nederlands Jeugd Instituut (z.j.). (*Uitgangspunten dossier effectieve jeugdinterventies*).
<http://www.nji.nl/eCache/DEF/1/07/653.html>
(Januari. 2009).

Nederlands Jeugd Instituut (2007). (*Cijfers over kindermishandeling*).
<http://www.nji.nl/eCache/DEF/1/06/188.html>
(Maart 2009).

TransAct - tegenwoordig Movisie (2005). (*Een aantal activiteiten rondom weerbaarheid overgenomen van het NISB*).
<http://www.weerbaarheid.nu/weerbaarheid/watishet>
(November 2008).

Trimbos Instituut, Netherlands Institute of Mental Health and Addiction (z.j.). (*Gevolgen ADHD*).
<http://www.trimbos.nl/default4720.html>
(Januari 2009).

Universiteit van Groningen (2007). *Project: Grensverleggend. Onderzoek naar een leerlingpopulatie van cluster 4 en evaluatie van de training "Omgaan met sociale grenzen"*.
<http://dissertations.ub.rug.nl/faculties/ppsw/2007/a.m.n.huyghen/?FullItemRecord=ON>
(Januari 2009).

Verhoef, M. (2009). *Wat zijn de gevolgen van seksueel misbruik voor kinderen?*
(http://www.seksueelmisdrijf.nl/jl/index.php?option=com_content&task=view&id=108&Itemid=146)
(Januari 2009).

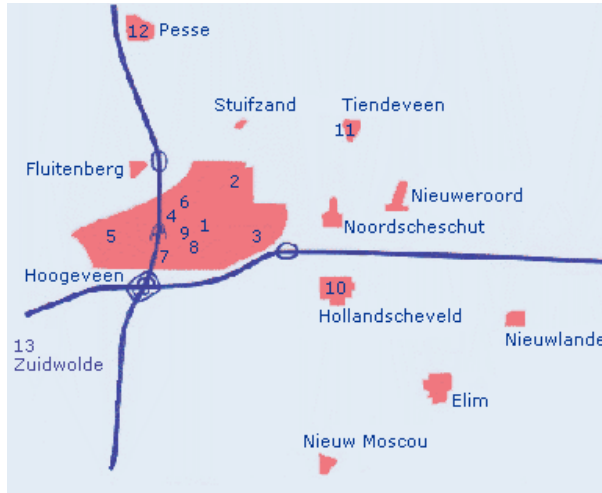
Vegt A. van der, Diepeveen, M., Klerks M. e.a. (2001). *Je verweren kun je leren; evaluatie van de Marietje Kesselsprojecten*.
<http://www.regioplan.nl/gfx/content/OA-224.pdf>
(Februari 2009).

Vliek L., Weide, G., Schutte, K. (november 2007). *Theoretische onderbouwing en effectiviteit van de Kanjertraining*.
www.kanjertraining.nl/docs/Artikel1_website.doc
(April 2009).

Bijlage 1

De afstudeerinstelling

Stichting Welzijnswerk Hoogeveen (SWW) is een brede welzijnsorganisatie met als belangrijkste werkgebied de gemeente Hoogeveen.

Figuur 1: Locaties stichting welzijnswerk

1. centraal bureau
2. bureau Krakeel
3. de Vogelwiek
4. het Oor
5. de Weideblik / GZC de Weide
6. het Knooppunt
8. Plein 64
10. het Anker
11. de Eiken
12. bureau Pesse
13. de Boerhoorn

Kerndiensten van de Stichting Welzijnswerk Hoogeveen zijn:

- Algemeen maatschappelijk werk

Het gaat om een breed aanbod van hulp- en dienstverlening. De hulp wordt geboden bij het ordenen en oplossen van problemen op het gebied van financiën, huisvesting, werken, relaties, opvoeding, verwerking enz. Elke burger kan zich in principe aanmelden voor deze hulp.

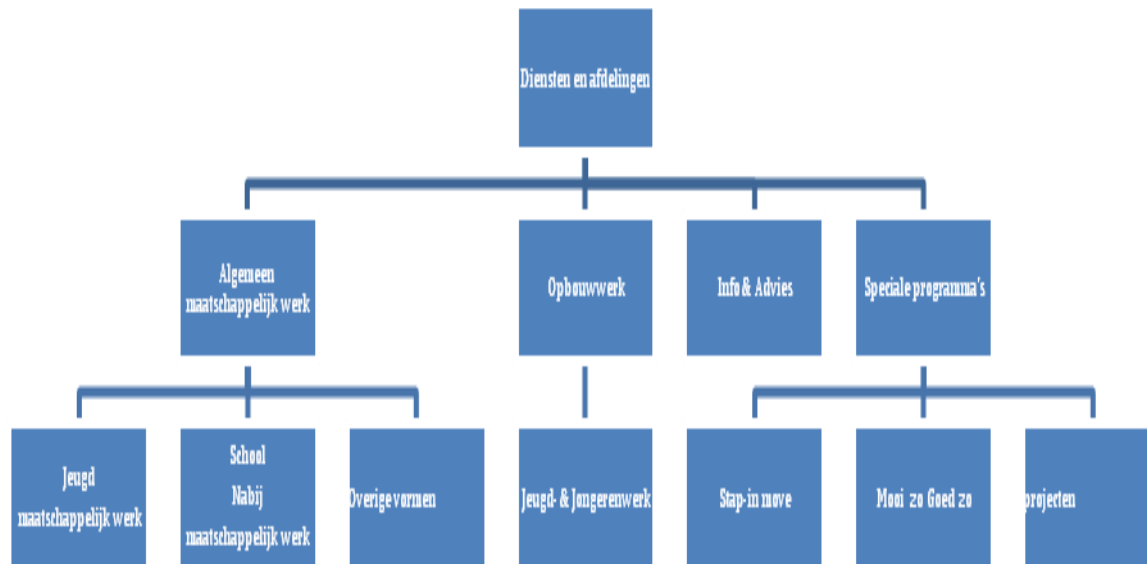
- Opbouwwerk

Opbouwwerkers ondersteunen gezamenlijke initiatieven in de woon- en leefomgeving met als doel het verbeteren en in stand houden van de leefbaarheid in wijken en dorpen.

- Informatie & Advies

Hier kan men terecht met vragen op het gebied van uitkeringen, belastingen, consumentenzaken, wonen, werk, onderwijs, personen- en familierecht, juridische kwesties, gezondheid, welzijn en vrije tijd. De medewerkers kunnen cliënten helpen bij het invullen van formulieren, het uitzoeken van regelingen en voorzieningen.

De onderstaande organigram laat een duidelijk beeld zien van de kerndiensten en de activiteiten die hieronder vallen.

Figuur 2: Organigram van de kerndiensten die de instelling aanbiedt.

Bijlage 2

Sociale vaardigheden

1	het stellen van vragen
2	consequenties van gedrag accepteren
3	met conflicten kunnen omgaan
4	luisteren
5	verantwoordelijkheid voor gedrag accepteren
6	kunnen omgaan met verliezen
7	adequaat kunnen omgaan met boosheid
8	adequaat kunnen omgaan met angst
9	dankjewel en alsjeblieft kunnen zeggen
10	jezelf een pluim kunnen geven
11	met mislukken kunnen omgaan
12	succesvol met fouten kunnen omgaan
13	een zelfverzekerde houding kunnen aannemen
14	instructies kunnen opvolgen
15	vrienden kunnen maken
16	het begrijpen van andermans gevoelens
17	kunnen onderhandelen met groepsgenootjes
18	met agressie van anderen kunnen omgaan
19	kunnen samenwerken met leeftijdsgenootjes
20	accepteren dat je niet altijd je zin krijgt
21	op gepaste manier aandacht vragen
22	op je beurt kunnen wachten
23	nee kunnen accepteren

Uit 'Vrienden in overvloed', p. 13

Bijlage 3

Marietje Kessels Project

Aan de hand van een onderzoek (van der Vegt e.a., 2001) waarbij de effectiviteit van het Marietje Kessels Project is geëvalueerd, wordt hieronder het Marietje Kessels Project besproken.

Het Marietje Kessels Project is ontwikkeld om de weerbaarheid van jonge kinderen te vergroten en te voorkomen dat zij het slachtoffer worden van machtsmisbruik en/of zichzelf schuldig gaan maken aan (seksueel)intimiderend of grensoverschrijdend en ongewenst (dader)gedrag. Het project bestaat uit 12 lessen, die worden gegeven in groep 7 en 8 van de basisschool. De training wordt seksespecifiek aangepakt. Jongens krijgen les van een mannelijke preventiewerker en meisjes van een vrouwelijke. De training spits zich toe op zowel de mentale weerbaarheid (leren nee zeggen), als de fysieke weerbaarheid (technieken voor zelfverdediging). De training betreft de ouders en de school in het geheel door de ouders van te voren uit te nodigen voor een ouderavond en bij de afsluiting. De leerkracht dient aanwezig te zijn wanneer de lessen aangeboden worden. Door middel van groepsgesprekken, fysieke (zelfverdediging-)oefeningen, rollenspellen en opdrachten in een huiswerkschrift leren de kinderen situaties van machtsmisbruik te herkennen, hun handelingsmogelijkheden in ongewenste of onveilige situaties te vergroten en hoe en waar ze om hulp kunnen vragen.

Over het algemeen is geconcludeerd dat het project een positief effect heeft op de weerbaarheid van kinderen. Dit is vooral gericht op de kennis en attitude van kinderen. Effecten op vaardigheden en gedrag bleken minder goed aantoonbaar. In het onderzoek zijn aan kinderen en leerkrachten vragen gesteld over weerbaarheid, machtsmisbruik en hun waardering over het project. Hieronder volgt een compilatie van de meest relevante punten die uit dit onderzoek naar voren kwamen.

Marietje Kessels Project voldoet aan de uit onderzoek gebleken voorwaarden voor effectiviteit van preventieprogramma's (van Oosten en Hoïng, 2004; Van Empelen, 2005). De training voldoet aan dat wat van belang is om een preventieve training in enige mate effectief te laten zijn:

- 1) Duur van het programma.
Programma's dienen uit tenminste vier sessies bestaan. De ideale lengte van een programma ligt tussen de acht en de twaalf bijeenkomsten.
- 2) Lengte van de bijeenkomsten.
Lange bijeenkomsten zijn geen garantie voor een grotere effectiviteit. Meerdere korte bijeenkomsten kunnen meer effect hebben.
- 3) Herhaling van het programma.
Herhaling van het programma is zinvol om de vaardigheden eigen te maken.
- 4) Gebruik van diverse verbale, mentale en fysieke methoden, technieken en werkvormen:
 - Video en/of theater waarin voorbeelden worden getoond (modeling);
 - Informatieoverdracht;
 - Discussie;
 - Spel;
 - Oefenen met gedrag;
 - Actieve fysieke participatie/oefenen van fysieke vaardigheden (houding, stemgebruik, zelfverdediging);
 - Betrokkenheid van belangrijke anderen (ouders/opvoeders, leerkrachten);
 - Inzet van deskundige trainers.
- 5) De Preventiewerker beschikt over een opleiding op HBO niveau, een door de beroepsvereniging erkend certificaat docent weerbaarheid in het basisonderwijs en moet

kennis hebben van de (on)mogelijkheden van de primaire preventieprogramma's, de oorzaken en verschillende vormen van machtsmisbruik, de omvang en de gevolgen van machtsmisbruik, de belevingswereld en (groeps-)omgangsvormen van kinderen in de leeftijd van 9 t/m 13 jaar, de sociale kaart dan wel de verwijsmogelijkheden, vaardigheden in het uitvoeren van verschillende didactische (leerzame) werkvormen, een goed beeld van eigen persoonlijke opvattingen, houding en emoties met betrekking tot seksualiteit, seksueel geweld en machtsmisbruik en een open en respectvolle houding naar kinderen.

- 6) Om de training te laten slagen is het van belang dat kinderen ofwel seksuele voorlichting hebben gehad of dat krijgen tijdens het project.

Bijlage 4

PAD

Aan de hand van onderzoeken (Louwe e.a., 2007a en 2007b; Louwe & Overveld, 2008; Van Luit, Joha & Vermeer, 2001; Van Opstal, 1994) waarbij de effectiviteit van het de PAD training is geëvalueerd, wordt hieronder de PAD training worden besproken.

Programma Alternatieve Denkstrategieën (PAD) is van oorsprong een Amerikaans preventieprogramma dat in Nederland wordt gebruikt op scholen voor basisonderwijs, speciaal basisonderwijs en scholen binnen een REC (Regionaal Expertise Centrum). Schoolteams worden getraind met behulp van een uitgebreide lessenserie en de hierbij behorende hulpmiddelen om op een professionele wijze te werken aan de sociale en emotionele competentie van hun leerlingen (Louwe en Overveld, 2007). De algemene doelstelling van het programma is om de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen in de basisschoolleeftijd te stimuleren. De PAD training pleit ervoor dat naast een curatieve (genezende) aanpak ook een preventief programma bedoeld voor alle leerlingen toegepast moet worden. Beiden sluiten elkaar dus niet uit. Er dient gewerkt te worden met een doordachte en methodische aanpak in plaats van gebruik te maken van enkele losse thema's. Dit om tegemoet te komen aan het evidence based werken (zie hoofdstuk 3).

De lessen richten zich op vier aspecten van de sociale competentie:

- het zelfbeeld: Hoe waardeer en zie ik mijzelf?
- Zelfcontrole: Hoe stem ik mijn gedrag af op mijn emoties?
- Emoties: Hoe ga ik om met de emoties van mijzelf en de ander?
- Probleemoplossend vermogen: Hoe kan ik op bevredigende wijze een probleem oplossen? (Louwe en Overveld, 2007).

Naast de duur, systematiek en hiërarchie in het programma, die wij in deze paragraaf nog zullen bespreken, behoren deze vier dimensies van gedrag tot de werkzame ingrediënten van de PAD training.

Er bestaan twee versies: een leerplan voor de brede doelgroep en een leerplan voor specifieke doelgroepen. Met het oog op dit onderzoek zullen wij ons als vanzelfsprekend verdiepen in de gegevens die rondom de brede doelgroep bestaan. Het brede programma is bedoeld voor kinderen van 4 t/m 12 jaar en bestaat uit 103 lessen die afhankelijk van de behoefte van de leerlingen 1 a 2 keer per week gedurende 5 schooljaren wordt gegeven. Dit ruime tijdsbestek is niet reëel (noch haalbaar) voor de training waar wij ons in dit onderzoek op richten. Desalniettemin verdient deze training aandacht, omdat het één van de weinige bewezen (en dus effectieve) algemene klassikale programma's betreft waar sociale vaardigheden getraind worden.

Bij de ontwikkeling van de PAD training is geprobeerd om met bezwaren die bij andere programma's naar voren kwamen rekening te houden. Hieronder zullen wij deze bezwaren en de gevonden uitkomst hiervan bespreken:

- 1) Veel programma's zijn verbaal gericht. Er wordt uitgegaan van een normale taalontwikkeling, terwijl in het basisonderwijs ook kinderen zijn met een taalachterstand. De PAD training besteedt veel aandacht aan de ontwikkeling van het begrippenkader van de leerlingen en probeert het gedrag door middel van taal te sturen, maar er wordt ook veel gebruik gemaakt van visuele en motorische ondersteuning.

- 2) Sommige programma's werken met hypothetische- of sterk voorgestructureerde situaties. Hierdoor wordt generalisaties naar reële situaties bemoeilijkt. De PAD training richt zich op de dagelijkse schoolgang met daarbij de aangeboden kennis.
- 3) Bij de meeste programma's staat de sociaal- emotionele ontwikkeling centraal. In de PAD training wordt er een relatie gelegd tussen de sociaal- emotionele ontwikkeling en het pedagogische klimaat. De leraar wordt betrokken bij de training door middel van nascholing, gericht op het zelfstandig kunnen hanteren van de training en het zich aanpassen aan het ontwikkelingsniveau van de leerlingen.
- 4) In veel programma's wordt er kortdurend geoefend met specifieke situaties. Het eigen maken van vaardigheden kan hierdoor bemoeilijkt worden. De PAD training zegt hierover, dat met een beperkt programma niet volstaan kan worden, omdat de sociaal- emotionele ontwikkeling volgens hen een doorlopend proces is.
- 5) In de nascholingscursus wordt tevens ingegaan op het informeren van ouders, en waar mogelijk, de samenwerking met hen op te zoeken rondom het stimuleren van de sociaal- emotionele ontwikkeling van hun kind.
- 6) Veel trainingen richten zich of op sociale vaardigheden of op sociale cognities. In de PAD training worden beide gehanteerd. Het probleemoplossende vermogen wordt getraind, waarbij zowel inzicht- als vaardigheidsaspecten aanbod komen. Verder wordt intensief gewerkt aan het vergroten van mogelijke gedragsalternatieven.

Bijlage 5

Afgenomen interviews

Interview met Bart Pijper

Jeugd- en Jongerenwerker

1. Welke trainingen of combinaties van de trainingen biedt u nu aan?

Ik bied de weerbaarheidstraining (gecombineerd Marietje Kesselsproject en Rots & Water) aan jongens en combinatiegroepen. Ik heb een getuigschrift van het Marietje Kesselsproject en Rots en Water.

2. Wat is uw visie t.a.v. heterogene en homogene groepen in een dergelijke training?

Het hangt af van de groep of je de training aan jongens of meisjes moet geven. Je kunt van elkaar leren. Er is niet één waarheid. Gezamenlijke lessen kan goed, maar er moet ruimte zijn voor gescheiden lessen. Wanneer er veel dingen spelen tussen jongens en meisjes moet je maatwerk kunnen leveren.

Geïndiceerd/niet geïndiceerd: allebei kan. Nadeel van geïndiceerd is dat zij een stempel gekregen hebben. Vooral met pesten moet je niet steeds de rol benadrukken. Iedereen is onderdeel van pestgedrag. Dan kun je het beste het hele systeem daarbij gebruiken. Ouders, leerkracht, de pesters, de slachtoffers, de meelopers etc. Soms is het goed om kinderen die niet weerbaar zijn bij kinderen te zetten die ook niet weerbaar zijn. Het kan beide kanten op gaan.

3. Vallen de weerbaarheidstraining en de sociale vaardigheidstraining zoals deze nu worden aangeboden door de instelling te combineren tot één klassikale training? Zo ja, waaraan moet dan een klassikale weerbaarheidstraining volgens u voldoen?

Ik zou het heel goed vinden dat, een maatschappelijk werker samen gaat werken met een jongerenwerker. Je kunt van elkaars kwaliteit leren. Als je het samen doet, leer je van elkaars kennis. Wanneer er signalen zijn moet dit worden overgedragen aan de maatschappelijk werker en daar gaat het vaak mis. Het liefst geef ik signalen door aan de schoolmaatschappelijk werker die werkzaam is op de school, zodat hij of zij het kind al kent. Een kind vertelt mij iets in vertrouwen en dan moet ik zeggen dat het kind het verder moet bespreken met iemand die hij/zijn niet kent. Dit werkt vaak niet, het is een vertrouwenskwestie.

4. Sluit de huidige training volgens u voldoende aan bij kinderen waar de training voor bedoeld is?

Kinderen vinden de training heel erg leuk, ik denk dat het zeker aanslaat. Ik denk dat diegene die het nodig heeft, er echt iets van leert en dat dit ook blijvend is. Maar het is moeilijk te meten of iets blijft hangen. Er is veel verschil in het geven van de training. Aan de ene kant is dit de kracht van de training, maar dit is ook een valkuil. De docent is bijvoorbeeld vaak niet of half aanwezig. Ik probeer er voor te pleiten dat er een leerkracht bij aanwezig is en ik wil dat er een examen bij is, waar ouders en leerkrachten bij moeten zijn. Dit gebeurt lang niet altijd, en dat gaat koste van de kwaliteit. Verder wil ik dat het huiswerk behandeld wordt onder schooltijd. Ik vind dat iedereen opgeleid moet worden als Marietje Kessels trainer, of gedeelten hieruit moet volgen. Het ligt nu aan de trainer zelf of je scholing wilt. Weinig jongerenwerkers geven de training vanuit de theoretische achtergrond van het programma, ze werken vanuit hun kracht. Sommige maatschappelijk werkers vinden het lastig om voor een groep te staan en dat is logisch want hier zijn ze niet voor opgeleid.

5. Welke programmaonderdelen uit de training die u nu geeft, zouden volgens u sowieso in de eventueel nieuw samen te stellen training terug moeten komen?

Een combinatie vind ik heel goed. Kinderen zelfvertrouwen geven is belangrijk. Verder zijn samenwerkingsoopdrachten en fysieke opdrachten goed om te openen, zodat ze vervolgens een

verdiepingsslag kunnen maken door te praten. Het programma vind ik heel sterk. Ik vind het jammer wanneer ik na tien lessen weg moet, want er zou een verdiepingsslag in moeten met onderwerpen als jeugdcriminaliteit, drugs / alcohol. Als je dan doorpakt bereik je veel meer dan wanneer je later bijvoorbeeld voorlichting gaat geven over drugs en alcohol. Het vertrouwen is er al na de tien bijeenkomsten, dan kun je veel meer bereiken. Wanneer een kind dan verteld dat zijn vader alcoholist is, dan krijg je steun van de klas, want er zijn al tien lessen aan vooraf gegaan. De groep is een groep geworden. Verder moeten leerkrachten er sterk bij betrokken worden. Hier moet goed over nagedacht worden, want dit is zo belangrijk. Jaarlijks zou er gekeken moeten worden naar het beleid van de instelling rondom deze trainingen, een kwaliteitsimpuls moet geïntegreerd worden.

6. Zijn er dingen die u mist of graag anders zou willen zien in de huidige training?

De voorwaarden zoals die beschreven zijn in het MKP moeten aan de school gemotiveerd worden en als strikte voorwaarde gesteld worden. Er mogen meer eisen gesteld worden, zoals twee goede lokalen om de training te kunnen geven, er dient een docent aanwezig te zijn en ouderavonden moeten vast in het programma zitten. Er wordt veel te weinig gesproken met elkaar. Er zijn vraagtekens over hoe je om moet gaan met problematiek zoals seksualiteit. De meeste jongerenwerkers hebben op dat gebied geen specifieke training gevolgd. Er wordt veel te gemakkelijk gedacht over de weerbaarheid. Er is een probleem en vervolgens wordt de weerbaarheid ingezet. Intake is belangrijk, wat is er aan de hand, wat is het beste inzetbaar? Scholen hebben een groot probleem en ik vind het jammer, dat alleen de groepen zeven en acht worden aangepakt, want problemen spelen al jaren. Schoolbreed van groep 1 t/m groep 8 met weerbaarheid bezig gaan is belangrijk.

7. Hoe kijkt u aan tegen de verdeling tussen verbale oefeningen/gesprekken en meer 'doe' oefeningen/gesprekken t.a.v. de kinderen?

Verdeling vind ik goed. Ik stem dit ook af op de groep. Wanneer de groep druk is dan doe ik meer fysieke oefeningen, maar het hangt ook van mezelf af. Als ik druk ben en er niet met mijn hoofd bij ben, ga ik niet veel praten, maar juist fysieke oefeningen doen.

8. Vindt u dat er rekening gehouden moet worden met de verschillende culturen die in een klas kunnen voorkomen? Zo ja, hoe zou dit volgens u het beste kunnen worden vormgegeven?

Ja, respect hebben voor andere culturen, open zijn naar en een open sfeer proberen te creëren. Het is bij ons oké dat, je bijvoorbeeld niet mee doet met een oefening. Je weet erg weinig van een groep, maar dit heeft zijn voordelen, want je gaat onbevooroordeeld de groep in. Ik ga oprecht mijn interesse tonen in iemands cultuur. Ik probeer er altijd rekening mee te houden, maar ik heb nooit gemerkt dat de training er onder leidt wanneer er veel verschillende culturen binnen een klas aanwezig zijn.

9. Welke thema's zijn van essentieel belang en zouden moeten terugkomen in de training. (scheiding, ADHD, mishandeling)?

Ik denk dat het goed is om maatschappelijk werkers de weerbaarheid te laten geven en de jongerenwerkers de SOVA. Gecombineerd zou ook kunnen, maar ik heb er geen duidelijk idee over. Ik sta overal open voor. Duidelijk is wel dat er dingen veranderd moeten worden. Het programma dat nu wordt aangeboden zit sterk in elkaar, dus er hoeft niet echt aan gesleuteld te worden.

10. Op welke manier zouden de ouders volgens u het beste betrokken kunnen worden bij de training?

Hier heb ik geen standaard oplossing voor. Plus pakket voor ouders aanbieden om met elkaar in gesprek te komen over de opvoeding van hun kinderen zou zinvol zijn. De ouderavonden die wij geven zijn wel voldoende, want ouders zijn vaak wel overtuigd dat de weerbaarheidstraining echt heel nuttig is. Ouders hebben soms iets extra's nodig. Ouders hebben meer tools nodig, om met wat wij de kinderen leren verder te gaan. De volwassenen moeten ook aan het werk gaan, maar dan moeten zij ook weten hoe zij dat moeten doen. Ik weet niet of je het als voorwaarde moet stellen dat ouders actief moeten zijn, want anders jaag je ouders weg en dat wil je als hulpverlener al helemaal niet. Het is een uitdaging om die ouders er bij te betrekken. Ook leerkrachten hebben tools nodig om in te kunnen spelen op probleemgedrag van kinderen zoals mishandeling. Docenten zien vaak niet hun aandeel in het proces en dat is erg jammer.

11. Bewezen effectieve programma's en literatuuronderzoek hebben uitgewezen dat herhaling na afloop van de training van dat wat geleerd is in de training erg belangrijk is, zodat de kinderen het eigen kunnen maken. Hoe zou dit volgens u het beste vorm gegeven kunnen worden?

Ik ben er voorstander van om de training aan groep acht aan te bieden, want kinderen uit groep acht hebben vaak meer feeling met de thema's, zoals seksualiteit. Groep acht zit in de prepuberfase en heeft daardoor meer affectievermogen. Een korte herhaling/aanvulling zou dan op het VO kunnen komen. Je ziet dat sommige scholen hier al druk mee bezig zijn.

12. Kun je gezien het takenpakket waar u als opgeleid maatschappelijk werker/sociaal pedagogisch werker over beschikt uit de voeten met de trainingen waar u nu mee werkt? Zo nee, wat verdient meer aandacht en hoe zou dit aangeboden moeten worden?

Ja, ik kan er mee uit de voeten, maar dat komt door mijn werkervaring en de scholing die ik heb gehad. Je hebt echt scholing nodig om een goede training te kunnen geven. Maatwerk is erg belangrijk!

13. Verder nog aanvullingen?

Nee

1. Welke trainingen of combinaties van de trainingen biedt u nu aan?

Ik bied de SOVA aan en Tim & Flapoor voor kinderen van 6 t/m 9 jaar. In het verleden ook de trainingen: Schatjes, Watjes, Katjes (SKW) aangeboden.

2. Wat is uw visie t.a.v. heterogene en homogene groepen in een dergelijke training?

Dat wat kinderen moeten leren, moet geleerd worden. Dit betekent dat de training op indicatie gegeven moet worden. De training moet niet klassikaal aangeboden worden, anders komen kinderen niet tot hun recht. De trainingen zijn niet geschikt voor preventie. Een uur kletsen is echt te lang voor jonge kinderen.

Als het gaat om preventieve activiteiten t.a.v. sociale vaardigheid hoeven de kinderen niet gescheiden te worden. Op school en in de vrije situatie komen ze ook met elkaar in aanraking op het sociale gebied. Als er in een groep een thema speelt wat om apart vraagt kan er altijd een aparte bijeenkomst komen.

3. Vallen de weerbaarheidstraining en de sociale vaardigheidstraining zoals deze nu worden aangeboden door de instelling te combineren tot één klassikale training? Zo ja, waaraan moet dan een klassikale weerbaarheidstraining volgens u voldoen?

Ja, dat denk ik wel, want beiden hebben goede elementen. Wanneer de training klassikaal wordt aangeboden dan is het van essentieel belang dat de leraar erbij betrokken wordt. Nodig hiervoor is kennis om de basale elementen uit de trainingen te halen en daar één training van te maken. Het zou mooi zijn om de training te gaan herschrijven. Verder is het belangrijk dat de kinderen elkaar aankijken wanneer zij iets zeggen. Een training die goed op elkaar is afgestemd. Tevens denk ik, dat jongerenwerkers en maatschappelijk werkers met elkaar moeten samenwerken. Soms zijn zij het niet met elkaar eens, bijvoorbeeld over de signalering. Belangrijk is dat daar éénheidigheid over komt. Ik vind dat de jongerenwerkers tijdens het geven van een weerbaarheidstraining moeten signaleren op problemen als mishandeling of seksueel misbruik. Juist zij staan dicht bij de jongeren en kunnen daarin veel betekenen. Tijdens het geven van een training leer je de kinderen niet alleen vaardigheden, signalering maakt ook onderdeel uit van de training.

4. Sluit de huidige training volgens u voldoende aan bij kinderen waar de training voor bedoeld is?

Nee, de SOVA sluit vooral aan bij bange, teruggetrokken kinderen, maar bij kinderen die expressief gedrag vertonen zoals schreeuwen, slaat de training absoluut niet aan, omdat er teveel gepraat wordt. Daar kunnen deze kinderen niet tegen. Bij de weerbaarheidstraining hebben kinderen geen persoonlijke doelen. Dit is nogal een verschil met een SOVA. Daarbij wordt wel gebruikt gemaakt van persoonlijke doelen.

5. Welke programmaonderdelen uit de training die u nu geeft, zouden volgens u sowieso in de eventueel nieuw samen te stellen training terug moeten komen?

Oogcontact maken, houding, aankijken, reageren op andere kinderen en gevoelens.

6. Zijn er dingen die u graag anders zou willen zien of mist in de huidige training?

De ouders en leerkrachten moeten meer betrokken worden bij de training. Dit zal schoolbreed moeten worden aangepakt. Ik twijfel over de effectiviteit van de trainingen, omdat de training naar mijn mening niet goed geïntegreerd wordt. Wanneer ouders thuis niet aan het werk gaan met de kinderen zullen de vaardigheden na een tijdje weer wegzakken. Ook leraren moeten weten waar de training over gaat en hier op in spelen tijdens de normale schoolgang. Dit zou vanaf groep 1 al in het vakkenpakket geïntegreerd moeten worden wil het effectief zijn.

Dit zou bijvoorbeeld via een schoolgids aangekondigd kunnen worden en door informatieavonden voor ouders en leerkrachten. Leerkrachten moeten achter de training staan en aanwezig zijn bij de training. Er dient samengewerkt te worden vanuit het vijf sporenbeleid!

Liever één goede training dan drie halve training per jaar.

Verder zou ik graag acht lessen zien in het basispakket en dat ik vier lessen overhoud om af te stemmen op de klas. Oftewel, zorg op maat. Verder mis ik afstemming met docenten en tijd, geld en ruimte bij basisscholen. Er zijn te weinig materialen en er is te weinig tijd (1 uur i.p.v. 1,5 uur). Verder mis ik de fysieke oefeningen en een oefening m.b.t. tot zelfvertrouwen en het vertrouwen in anderen, door bijvoorbeeld elkaar op te vangen in een groep of elkaar geblinddoekt leiden door de school.

7. Hoe kijkt u aan tegen de verdeling tussen verbale oefeningen/gesprekken en meer 'doe' oefeningen/gesprekken t.a.v. de kinderen?

De verdeling is slecht en uit balans. Bij de SOVA worden er weinig tot geen fysieke oefeningen gedaan. Beter zou zijn wanneer er een aantal fysieke oefeningen in de training worden geïmplementeerd. Kinderen houden hun aandacht zo beter bij de les.

8. Vindt u dat er rekening gehouden moet worden met de verschillende culturen die in een klas kunnen voorkomen? Zo ja, hoe zou dit volgens u het beste kunnen worden vormgegeven?

Er dient rekening gehouden worden met culturen d.m.v. een thema. Kinderen moeten op dezelfde manier benaderd worden, welke culturele achtergrond zij ook hebben. Wel wordt het bespreekbaar gemaakt mocht het aanbod komen, maar de training hoeft er niet op aangepast te worden. Schoolbreed vind ik dat je met verschillende culturen iets moet doen, niet alleen tijdens een training.

9. Welke thema's zijn van essentieel belang en zouden moeten terugkomen in de training. (scheiding, ADHD, mishandeling)?

Scheiding en mishandeling zijn belangrijk thema's, maar hebben niets te maken met basale oefeningen. Misschien kan het worden ondergebracht bij bijvoorbeeld de KIES training. Deze is speciaal bedoeld voor kinderen van gescheiden ouders. Ik vind het wel belangrijk dat een trainer verstand heeft van allerlei zaken, zodat je beter kan signaleren.

10. Op welke manier zouden de ouders volgens u het beste betrokken kunnen worden bij de training?

Schoolgids, informatieavonden, algemene ouderavonden, één of twee keer bij de training aanwezig zijn. Er zou bijvoorbeeld een PowerPoint presentatie van de ouderavond voor heel de SWW gemaakt moeten worden die iedereen kan gebruiken. Ouders moeten meer inzicht krijgen in het belang van de training en het oefenen in de thuissituatie. Verder zou je tussentijds de training met de ouders kunnen bespreken, maar dit is wel lastig op school, dus dan zou er voor een tussentijdse ouderavond gekozen moeten worden. Verder moet aangedragen worden dat ouders altijd kunnen bellen.

11. Bewezen effectieve programma's en literatuuronderzoek hebben uitgewezen dat herhaling na afloop van de training van dat wat geleerd is in de training erg belangrijk is, zodat de kinderen het eigen kunnen maken. Hoe zou dit volgens u het beste vorm gegeven kunnen worden?

Het is van essentieel belang dat de docent betrokken wordt bij de training. Niet alleen de docent, maar schoolbreed. Hieronder vallen ook overblijfvaders- en moeders en de ouders. De school zou gebruik moeten maken van de schoolgids, om daar de training in aan te kondigen. Verder kan er een

algemene ouderavond georganiseerd worden waarin de training aan bod kan komen. Dan moet er een informatieavond voorafgaand aan de training gegeven worden, door bijvoorbeeld een Power Pointpresentatie. Op dit moment verzorgd iedere trainer een eigen presentatie voor de ouderavonden, maar het zou beter zijn als er één presentatie is die iedereen kan gebruiken. Dit scheelt veel tijd, dus geld. Verder moet er gebruik gemaakt worden van een tussentijds gesprek met de ouders waarin je de stand van zaken doorneemt (Zie ook vraag 6).

12. Kun je gezien het takenpakket waar u als opgeleid maatschappelijk werker/sociaal pedagogisch werker over beschikt uit de voeten met de trainingen waar u nu mee werkt? Zo nee, wat verdient meer aandacht en hoe zou dit aangeboden moeten worden?

Ik kan zelf wel uit de voeten met de training, maar dit komt door mijn jarenlange ervaring en mijn eigenwijsheid. Het gevaar is wel dat alles een automatisme wordt. Het is een gewoonte hoe je de training geeft. Herschrijven is daarom ook belangrijk, want de maatschappij verandert. Een voorbeeld is het Marietje Kessels project. Deze training is jaren geleden opgezet en de training wordt nog steeds zo gegeven. Ik denk niet dat dit goed is, want de maatschappij verandert en daar moet je in zo'n training op inspelen. Maar dit kost tijd en geld. De SOVA sluit niet altijd aan op het kind en daarop moet je anticiperen.

13. Verder nog aanvullingen?

Graag zou ik jullie willen vragen om iets te doen met de jongere kinderen, om deze ook aan het licht te brengen, aangezien de training bij hen ook niet altijd aanslaat. De meerwaarde van zo'n training moet duidelijk worden gemaakt aan scholen.

1. Welke trainingen of combinaties van de trainingen biedt u nu aan?

Ik ben opgeleid als maatschappelijk werker en heb een Rots en Water training gedaan. Ik geef vooral Rots en Water training aan jongens en bied soms de training aan zowel jongens als meisjes.

2. Wat is uw visie t.a.v. heterogene en homogene groepen in een dergelijke training?

Jongens zijn heel fysiek. Willen ervarend leren. Meer fysiek bezig zijn. In het basisonderwijs wordt veel gepraat dus de jongens zijn de klos. Ik denk dat het nog wel eens aan stoere rolmodellen in het onderwijs ontbreekt. Jongens willen best praten, maar eerst hun energie even kwijt. Ik heb nooit aan meiden alleen les gegeven, wel gemengde groepen. Meiden hebben niets met stoeien, jongens niet met gezellig beppen. Meiden moeten vooral vaak leren helder en duidelijk nee te zeggen. Soms is gemend dan wel prettig. Ik kan jongens dan bijvoorbeeld vragen wat zij daarvan vinden in bijzijn van de meiden. Dan kan ik beide krachten gebruiken. Maar mijn voorkeur gaat uit naar gescheiden.

3. Vallen de weerbaarheidstraining en de sociale vaardigheidstraining zoals deze nu worden aangeboden door de instelling te combineren tot één klassikale training? Zo ja, waaraan moet dan een klassikale weerbaarheidstraining volgens u voldoen?

Ik heb op verschillende manieren weerbaarheid gegeven. Weerbaarheid aan kinderen die ik al jaren kende. Ik ken hun achtergrond en kan hierop inspelen en weet dingen die ze vertellen een plek te geven. Ik denk op zich dat dat effectiever is. Wel heb ik een dubbele pet op. Naschoolse opvang is veel vrijer (dat deed ik ook). In schooltijd en buitenschooltijd zijn twee verschillende dingen. En op scholen waar ik nooit kom, geef ik alleen weerbaarheid en dat is het. Ik weet eigenlijk niet echt wat het zwaarste weegt. De meetbaarheid van weerbaarheid is discutabel.

Ik denk dat ze wel gecombineerd kunnen worden, maar ik denk dat in de weerbaarheid wel sociale vaardigheden zijn ingebakken. Een weerbaarheidstrainer zou het dan moeten geven. Deze kan denk ik eerder sociale vaardigheden geven, dan een maatschappelijk werker weerbaarheid.

4. Sluit de huidige training volgens u voldoende aan bij kinderen waar de training voor bedoeld is?

Ja, ze vinden het hartstikke leuk. En omdat ze het leuk vinden staan ze open voor leren. Ze vinden het stoer. Meiden leer ik vooral de techniek heel goed aan (echt laten voelen dat ze sterk zijn).

5. Welke programmaonderdelen uit de training die u nu geeft, zouden volgens u sowieso in de eventueel nieuw samen te stellen training terug moeten komen?

Grenzen aangeven, alle fysieke oefeningen om zelfvertrouwen op te doen (achterover vallen bijv.) en de samenwerkingsopdrachten (schouder aan schouder bijv.). Ik vind het een vrij complete cursus, wat mij betreft hoeft er niet zo gek veel veranderd te worden.

Je hebt verschillende processen in een klas. Dat stuur je. Zwakkeren sterker maken, degene die heel agressief/dominant zijn rustiger maken. Binnen die groep zijn er altijd individuen met bepaalde ingewikkelde dingen. Daar heb ik geen tijd voor. Ik probeer ze mentaal en fysiek weerbaar te maken. Ik ben geen therapeut. Ik ben weerbaarheidstrainer. Ik signaleer wel. Ik leg het bij de docent neer.

6. Zijn er dingen die u graag anders zou willen zien of mist in de huidige training?

Audiovisuele ondersteuning, door bijvoorbeeld een televisie of laptop mee te kunnen nemen. Dit is handig om wat oefeningen te kunnen laten zien of voorlichtingsfilmpjes voor zware lessen over o.a. kindermishandeling van bijvoorbeeld de kindertelefoon te laten zien. Het mag van mij wel wat beeldender. Het is toch de beeldbuisgeneratie die nu opgroeit. Maar het is niet noodzakelijk. Ook

t.a.v. huiswerk is het niet altijd even leuk. Je zou het levendiger kunnen maken door bijvoorbeeld een website.

7. Hoe kijkt u aan tegen de verdeling tussen verbale oefeningen/gesprekken en meer 'doe' oefeningen/gesprekken t.a.v. de kinderen?

Ik stuur hier zelf per keer op in. Als ze heel onrustig zijn schuif ik ermee, door meer fysieke elementen erin te gooien. Afhankelijk van waar de weerstand zit. Ik kijk heel duidelijk naar de processen in de klas. De leider, meelopers, de clown, zuiger, slijmers etc.

8. Vindt u dat er rekening gehouden moet worden met de verschillende culturen die in een klas kunnen voorkomen? Zo ja, hoe zou dit volgens u het beste kunnen worden vormgegeven?

Ja, wordt te weinig rekening mee gehouden. Wij leven in een 'ik' cultuur. Er is bijvoorbeeld een 'Wij cultuur' in een groot deel van de wijk Krakeel. Ik houd er ook rekening mee in de lessen. Het lesprogramma hoeft niet aangepast te worden. De nuancering moet anders komen te liggen. Ze hebben hele andere schaamtegevoelens. Als je de oudste zoon van een Turks gezin met de jongste zoon van een Marokkaans gezin laat stoeien, gaat dit niet goed. Met worstelen zorg ik dat die jongens juist niet bij elkaar komen. Wat mij betreft mogen hier veel meer mensen uit verschillende culturen komen te werken.

9. Welke thema's zijn van essentieel belang en zouden moeten terugkomen in de training (scheiding, ADHD, mishandeling)?

Weerbaarheid heeft als centraal thema grenzen aangeven. Sociale vaardigheden heb ik nooit gegeven. Alleen de Goldsteinmethode aan zwakbegaafde mensen.

10. Op welke manier zouden de ouders volgens u het beste betrokken kunnen worden bij de training?

Zoals we het nu doen. We vragen twee avonden van ze in 13 weken. Dit vind ik voldoende. Het is goed zo. Soms heb ik er liever geen leraar bij, maar 9 van de 10 keer wel. Als de leerkracht nors is bijvoorbeeld, liever niet. Dit wordt niet voldoende gedaan. Leraren hebben meer zoiets van: "Jullie ontlasten mij even, kan ik met wat anders bezig gaan." Goede intakegesprekken met leerkrachten zouden dit misschien kunnen voorkomen. Dit wordt al wel gedaan. Eigenlijk moet je gewoon met de vuist op tafel slaan, maar we zijn al blij als ze de training inkopen. Dat ze hun geld aan ons besteden. Je kunt ze niet dwingen.

11. Bewezen effectieve programma's en literatuuronderzoek hebben uitgewezen dat herhaling na afloop van de training van dat wat geleerd is in de training erg belangrijk is, zodat de kinderen het eigen kunnen maken. Hoe zou dit volgens u het beste vorm gegeven kunnen worden?

Na 10 lessen weerbaarheid zou er eigenlijk nog een opfriscursus moeten komen. Een aantal maanden na de training. De training hoeft niet schoolbreed aangeboden te worden door leerkrachten. Deze hebben een heel andere rol: die van leerkracht. Dat moet je door jongerenwerkers laten doen.

12. Kun je gezien het takenpakket waar u als opgeleid maatschappelijk werker/sociaal pedagogisch werker over beschikt uit de voeten met de trainingen waar u nu mee werkt? Zo nee, wat verdient meer aandacht en hoe zou dit aangeboden moeten worden?

Ja, ook door mijn achtergrond (maatschappelijk werker, werkervaring bij de Raad van de Kinderbescherming). Verder heb ik heb de Rots en Water cursus gedaan. Dit is genoeg om de training te kunnen geven.

13. Heeft u nog iets toe te voegen aan hetgeen gevraagd is?

Nee.

1. Welke trainingen of combinaties van de trainingen biedt u nu aan?

Weerbaarheidstraining. Ik heb zowel de Rots en watertraining als de cursus waarin je wordt opgeleid tot Marietje Kesselstrainer gevolgd.

2. Wat is uw visie t.a.v. heterogene en homogene groepen in een dergelijke training?

Voor de effectiviteit is het beter dat jongens en meisjes gescheiden les krijgen. Jongens en meisjes leren op verschillende manieren. Jongens willen graag eerst doen en dan praten en bij meiden is dat net andersom. Jongens vervallen gauw in gedrag als stoer doen. Meisjes zijn tegenwoordig een stuk assertiever geworden. Jongens sneeuwen onder bij de meiden. Jongens en meisjes vereisen een andere aanpak. Om jongens echt te bereiken moeten fysieke activiteiten in eerste instantie aangeboden worden. Meisjes willen eerst liever een raamwerk hebben en weten wat er gaat gebeuren en waarom.

3. Vallen de weerbaarheidstraining en de sociale vaardigheidstraining zoals deze nu worden aangeboden door de instelling te combineren tot één klassikale training? Zo ja, waaraan moet dan een klassikale weerbaarheidstraining volgens u voldoen?

Een SOVA en een weerbaarheidstraining staan naast elkaar. Sociale vaardigheidstrainingen zijn voor kleinere groepen. Het persoonlijke element is heel belangrijk. Dit is moeilijk voor een klas (grote groep). Bij weerbaarheid mag wel wat dieper op de achtergrond van de kinderen worden ingegaan vooraf aan de training. Bijvoorbeeld door vooraf een intakegesprek op school te doen. In een sociale vaardigheidstraining wordt de trainer veel meer tijd geboden voor alles rondom de training. In een weerbaarheidstraining krijgen we veel minder tijd. Bij een SOVA wordt een intake gedaan en vindt een afsluitend gesprek met de ouders plaats. Hier biedt de weerbaarheidstraining zoals die nu is, geen gelegenheid toe. Soms is het beter jongens & meisjes te scheiden, maar aan de andere kant kunnen jongens en meisjes veel van elkaar leren zoals trappen op kussens. Jongens verbazen zich over hoe hard meisjes kunnen trappen. Aanwezigheid van een docent is ook belangrijk. Soms wel soms niet, ligt aan de relatie van de leerkracht met de kinderen. Wel belangrijk dat de leerkracht in zijn eigen lessen het geleerde kan gebruiken. Ook zou er draagvlak moeten zijn in de hele school.

4. Sluit de huidige training volgens u voldoende aan bij kinderen waar de training voor bedoeld is?

Het doel van de beide trainingen is verschillend. Bij de SOVA mogen er van mij meer fysieke oefeningen in gevoerd worden, terwijl de weerbaarheid meer diepgang mag hebben d.m.v. gesprekken. Meisjes zijn daarin anders dan jongens. Meisjes stellen zich op zoals gewenst is, dus fysieke oefeningen zijn voor hen erg belangrijk om hun eigen (innerlijke)kracht te zien en Meer een andere kant van zichzelf te zien. Jongens daarentegen hebben moeite met praten, gevoelens uiten. Zij zouden juist baat bij gespreksvoering hebben veelal na fysieke oefeningen.

5. Welke programmaonderdelen uit de training die u nu geeft, zouden volgens u sowieso in de eventueel nieuw samen te stellen training terug moeten komen?

Naast de fysieke vaardigheden ook de thema's behandelen. Afspraken over pesten, zelf ruzies oplossen, groepsdruk, mishandeling, seksueel misbruik, achtervolgt worden (meisjes), veiligheid (jongens).

6. Zijn er dingen die u graag anders zou willen zien of mist in de huidige training?

De aanwezigheid van docenten is erg belangrijk tijdens het geven van de training, omdat de docent verder moet met de kinderen. Dit wordt niet altijd gedaan. Bij sommige thema's zoals seksualiteit en mishandeling kan het zijn dat de docent niet bij de training aanwezig is, omdat juist de aanwezigheid van een docent belemmerend kan zijn. Kinderen schamen zich wanneer zij praten over seksualiteit. Ik vind dat hier ruimte voor moet zijn. Verder vind ik dat wanneer de leerkracht een slechte verhouding heeft met de klas, de leraar er niet bij mag zijn. De training heeft dan geen zin, want de klas zal dan niets van zichzelf laten zien.

Bij de SOVA training mis ik de aantrekkelijkheid. Het boekje dat kinderen meekrijgen nodigt niet uit. De Training kan saai zijn vanwege het vele praten. Daarom is het juist belangrijk dat het werkboekje aanspreekt en de lesvorm wat afwisselender is, qua fysiek en mentaal gebeuren. De SOVA kent een uitgebreide intake. De weerbaarheid kent deze niet. Ik vind het belangrijk dat er een goede uitgebreide intake en evaluatie/nagesprek gehouden wordt.

7. Hoe kijkt u aan tegen de verdeling tussen verbale oefeningen/gesprekken en meer 'doe' oefeningen/gesprekken t.a.v. de kinderen?

De SOVA kent te weinig fysieke oefeningen en de weerbaarheid te weinig gespreksvoering.

8. Vindt u dat er rekening gehouden moet worden met de verschillende culturen die in een klas kunnen voorkomen? Zo ja, hoe zou dit volgens u het beste kunnen worden vormgegeven?

Er dient zeker rekening gehouden te worden met verschillende culturen, maar hier dient niet te diep tijdens de les op ingegaan te worden, wel moet er rekening mee gehouden worden. Er zit een groot verschil in vaardigheden tussen culturen, ieder kind moet in zijn waarde gelaten worden. Mochten er problemen komen, dan zal ik dat overleggen met de leraar. Ik vind dat er meer ruimte moet zijn voor extra dingen die opvallen. Er moet ingespeeld worden op de klas die je voor je hebt. Met de school overleggen en zorgen dat er op maat dingen aangeboden kunnen worden. Ook een keuze maken met de school over welke thema's behandeld worden.

9. Welke thema's zijn van essentieel belang en zouden moeten terugkomen in de training. (scheiding, ADHD, mishandeling)?

Ik zou meer op de actualiteit willen inspelen, zoals nu baarmoederhalskanker/computers/loverboy's. Deze zou ik graag in een thema zoals seksualiteit willen implementeren. De oefening: een brief schrijven naar Tim en Kim is een waardevolle oefening, die zeker terug moet komen in een gecombineerde training. De oefening heeft te maken met signaleren van mishandeling.

Meestal probeer ik in een gesprek deze thema's goed te behandelen, gaat dit niet naar wens dan gebruik ik de briefvorm/lesbrief. Belangrijk is om eerlijk te zijn naar kinderen en recht voor zijn raap te zijn. Ik vraag bijvoorbeeld aan een klas: "wie wordt er thuis mishandeld?" Ik merk dat ik op deze manier eerder een eerlijk antwoord krijg, dan dat ik om de brei heen draai. Het is belangrijk dat trainers de weg weten te bewandelen wanneer je signaleert dat een kind misbruikt of mishandeld wordt.

10. Op welke manier zouden de ouders volgens u het beste betrokken kunnen worden bij de training?

Voor de weerbaarheid wordt er/zou er een ouderavond georganiseerd kunnen worden. Huiswerk kan meegegeven worden naar huis zodat de ouders zien waar hun kind mee bezig is en er thuis gesprekken gevoerd kunnen worden. Ook kunnen de ouders tips meekrijgen over hoe zij hun kind het beste kunnen begeleiden.

11. Bewezen effectieve programma's en literatuuronderzoek hebben uitgewezen dat herhaling na afloop van de training van dat wat geleerd is in de training erg belangrijk is, zodat de kinderen het eigen kunnen maken. Hoe zou dit volgens u het beste vorm gegeven kunnen worden?

De leerkracht zou de oefeningen moeten herhalen tijdens de gewone lessen. Aan het begin van iedere bijeenkomst, herhaal ik altijd wat we de vorige bijeenkomst hebben gedaan. Verder is er is te weinig geld om bepaalde dingen van de training nog eens te herhalen. Er zou eigenlijk na een half jaar een herhalingsles ingepland moeten worden. Vroeger was dat wel zo.

12. Kun je gezien het takenpakket waar u als opgeleid maatschappelijk werker/sociaal pedagogisch werker over beschikt uit de voeten met de trainingen waar u nu mee werkt? Zo nee, wat verdient meer aandacht en hoe zou dit aangeboden moeten worden?

Door mijn ervaring en scholing kan ik goed uit de voeten met de training die ik geef. Ik vind dat er te weinig scholing is voor de trainers om de training goed te kunnen geven. Belangrijk is dat je de training eigen kunt maken, maar dit moet zeker met behulp van scholing. Ik denk dat de maatschappelijk werker scholing nodig heeft, in hoe om te gaan met groepen en de jeugd- en jongerenwerker in het voeren van (individuele) gesprekken met kinderen en leerkracht De kwaliteit van de weerbaarheidstrainers is naar mijn idee nog niet goed genoeg, omdat er geen eenduidigheid is.

13. Heeft u nog iets toe te voegen aan hetgeen gevraagd is?

Kortom, ik vind dat er meer éénduidigheid moet komen in beide trainingen. Er moeten afspraken gemaakt worden over hoe nu verder. De SOVA-training is inhoudelijk uitgediept en ik vind dat er meer fysieke vaardigheden aangeboden moeten worden, ook aan de weerbaarheidstraining zoals deze nu wordt aangeboden, moet nog gewerkt worden met name aan het inhoudelijke gedeelte.

1. Welke trainingen of combinaties van de trainingen biedt u nu aan?

Schatjes, Katjes, Watjes (SKW) in samenwerking met Icare. Op scholen en op indicatie. In het verleden heb ik ook de sociale vaardigheidstraining die door de SWW wordt aangeboden verzorgd.

2. Wat is uw visie t.a.v. heterogene en homogene groepen in een dergelijke training?

In principe moet het gewoon schoolbreed aangeboden worden. Vanaf groep 1. Jongens en meisjes bij elkaar. Het kan goed klassikaal worden aangeboden. In groep 1 en 2 wordt wel gehamerd op hoe je met elkaar omgaat. Maar vanaf groep 3 vervalt dat grotendeels en staan taal rekenen etc. op de voorgrond.

Je moet jongens en meisjes niet te snel scheiden. Misschien kun je het wel gezamenlijk aanbieden, maar wel met seksspecifieke accenten en thema's.

3. Vallen de weerbaarheidstraining en de sociale vaardigheidstraining zoals deze nu worden aangeboden door de instelling te combineren tot één klassikale training? Zo ja, waaraan moet dan een klassikale weerbaarheidstraining volgens u voldoen?

Waar een wil is, is een weg. Ik vind het lastig, maar vraag me af of we het aan kunnen bieden vanuit de SWW. Het zou veel eerder aangeboden kunnen worden. Schoolmaatschappelijk werk zou zich er hard voor kunnen maken om in gesprek te gaan met scholen en een soort trainermodel te verzorgen, door de onderwijzers op te leiden om de kinderen vaardigheden aan te leren. In groep 7/8 zou je je kunnen richten op kinderen die ondanks de training nog iets extra's nodig hebben. Dit zou dan eventueel op indicatie kunnen.

4. Sluit de huidige training volgens u voldoende aan bij kinderen waar de training voor bedoeld is?

Deze sluit wel aan bij de kinderen. Een intake zou wel zinvol zijn, maar wanneer docenten aanwezig zijn bij de training, zou een aparte intake niet hoeven. De docent geeft dan voldoende informatie tijdens, vooraf en/of na de training. Het zou een voorwaarde moeten zijn dat een leraar bij de training aanwezig is. Het mooie van SKW is de betrokkenheid van ouders. Het wordt gegeneraliseerd. Het zou verboden moeten worden wanneer de ouders zich onttrekken aan de training, anders heeft de training domweg geen zin. Het is de verantwoordelijkheid van de ouders wil de training aanslaan.

5. Welke programmaonderdelen uit de training die u nu geeft, zouden volgens u sowieso in de eventueel nieuw samen te stellen training terug moeten komen?

Alle onderdelen moeten terug komen. De ene helft van de training in groep 7 implementeren, de andere helft in groep 8. Je kunt hier mee spelen. Het hoeft niet perse zoals het nu gaat. De basis thema's terug laten komen en ruimte overhouden voor dingen die de klas nodig heeft (maatwerk).

6. Zijn er dingen die u graag anders zou willen zien of mist in de huidige training?

Het is vrij statisch, veel praten, weinig beweging. Dodelijk saai en lastig om de aandacht er bij te houden. Ik vind de sociale vaardigheidstraining van de SWW minder goed gestructureerd. De SKW is goed gestructureerd. Ook naar ouders toe, bijvoorbeeld de manier waarop ze geïnformeerd worden. Er wordt heel veel gepraat, bij beide sova's. Dit moet voor de kinderen erg saai zijn. Het zou mooi zijn als er een meer fysiek element in terug zou komen.

7. Hoe kijkt u aan tegen de verdeling tussen verbale oefeningen/gesprekken en meer 'doe' oefeningen/gesprekken t.a.v. de kinderen?

Meer fysiek, minder praten.

8. Vindt u dat er rekening gehouden moet worden met de verschillende culturen die in een klas kunnen voorkomen? Zo ja, hoe zou dit volgens u het beste kunnen worden vormgegeven?

Daar moet wel rekening mee gehouden worden door er op in te spelen en het bespreekbaar te maken mocht een situatie zich voordoen. Eerste reactie is gewoon een algemene training. De ouders benaderen door aan te geven hoe wij in de training werken. Misschien informatie voorzien naar ouders toe t.a.v. de training en het oefenen thuis.

9. Welke thema's zijn van essentieel belang en zouden moeten terugkomen in de training. (scheiding, ADHD, mishandeling)?

Ik vind wel dat er aandacht aan besteed moet worden op school, maar niet in een training. Voor scheiding zijn andere middelen voor handen. Mishandeling zijn er thema's die wel aangestipt moeten worden. De training SKW besteed hier wel wat aandacht aan. Het zou vorm gegeven kunnen worden door "heb je wel eens iets vervelends meegemaakt?" (breder maken) Belangrijk is wel dat je de kinderen ruimte geeft om het te vertellen, maar er uiteindelijk wel iets mee doet. Het is niet vrijblijvend. Hangt ook af van de sfeer in de groep. Soms gewoon ook zeggen zoals het is. Het is belangrijk open te zijn naar kinderen toe. Dan weten kinderen dat ze bij jou terecht kunnen als ze over dit onderwerp eens iets kwijt willen.

10. Op welke manier zouden de ouders volgens u het beste betrokken kunnen worden bij de training?

Ik vind niet dat de ouders vanuit de SKW nog meer betrokken moeten worden. Intake met ouders en kind, informatieavond voor leerkrachten en ouders, tussentijdse evaluatie en een afsluitend gesprek met de ouders individueel is genoeg. Ook wordt huiswerk meegegeven aan ouders met de vraag of zij thuis met hun kind ook met de onderwerpen willen oefenen die in de training aan bod komen.

11. Bewezen effectieve programma's en literatuuronderzoek hebben uitgewezen dat herhaling na afloop van de training van dat wat geleerd is in de training erg belangrijk is, zodat de kinderen het eigen kunnen maken. Hoe zou dit volgens u het beste vorm gegeven kunnen worden?

Vanaf groep 1 al implementeren. Acht jaar lang herhalen en de ouders ermee aan het werk zetten. De leerkracht kan het kind bevragen tijdens de gewone lessen.

12. Kun je gezien het takenpakket waar u als opgeleid maatschappelijk werker/sociaal pedagogisch werker over beschikt uit de voeten met de trainingen waar u nu mee werkt? Zo nee, wat verdient meer aandacht en hoe zou dit aangeboden moeten worden?

Vanuit het takenpakket gezien niet, maar uit ervaring weet ik hoe ik de training moet geven. Ik heb geleerd vanuit de praktijk. Ik vind dat er eenduidigheid moet zijn, maar er moet wel genoeg ruimte zijn om binnen de kaders de vrijheid te hebben om in te spelen op het hier en nu. Je moet maatwerk kunnen leveren. Niet iedereen kan een training geven, zeker een gecombineerde training. Een jongerenwerker en een maatschappelijk werker zouden samen de training kunnen geven om van elkaar te leren. Beiden kunnen elkaar goed aanvullen.

13. Heeft u nog iets toe te voegen aan hetgeen gevraagd is?

Julie hebben niet gevraagd of een maatschappelijk werker de training zou moeten geven. Ik vind dat een maatschappelijk werker niet de taak heeft om een SOVA training te geven. Wanneer de training schoolbreed wordt geïntegreerd, dan zouden docenten deze training moeten geven. De SKW training is zo gestructureerd, dat docenten deze training ook zouden kunnen geven. Ik denk

dat maatschappelijk werkers eigenlijk te duur zijn om de training te geven, aangezien ik mij afvraag in hoeverre de training effectief is. Ik denk dat docenten de SKW training zouden kunnen geven en dat maatschappelijk werkers aan het einde van de basisschool eventueel op indicatie een training aan kunnen bieden voor kinderen die iets extra's nodig hebben.

1. Welke trainingen of combinaties van de trainingen biedt u nu aan?

Weerbaarheid aan meisjes (Marietje Kessels en Rots en Water), maar ik heb recentelijk ook trainingen op het gebied van sociale vaardigheden verzorgd.

2. Wat is uw visie t.a.v. heterogene en homogene groepen in een dergelijke training?

T.a.v. jongens en meisjes vind ik dit goed werken. Jongens hebben een andere benadering nodig dan meisjes. Meisjes vinden het ook leuk om even samen te gaan kletsen over dingen. Jongens willen meer fysiek bezig zijn.

Wanneer we spreken over heterogene groepen zoals bijvoorbeeld een klas, zou een Rots en Watertraining denk ik het beste aansluiten. Deze kan aan iedereen aangeboden worden. Een sociale vaardigheidstraining (in ieder geval die zoals wij hem nu aanbieden) op zichzelf zou geen goed uitgangspunt zijn voor een klas. Deze kinderen moeten op indicatie met gelijkgestemden kunnen oefenen.

3. Vallen de weerbaarheidstraining en de sociale vaardigheidstraining zoals deze nu worden aangeboden door de instelling te combineren tot één klassikale training? Zo ja, waaraan moet dan een klassikale weerbaarheidstraining volgens u voldoen?

Ja, dit zou waardevol kunnen zijn. Maar geen sociale vaardigheden, zoals wij deze binnen de huidige training nu kennen. Dat slaat niet aan.

4. Sluit de huidige training volgens u voldoende aan bij kinderen waar de training voor bedoeld is?

De huidige sociale vaardigheidstraining is naar mijn idee meer geschikt voor teruggetrokken, verlegen kinderen. Met name jongens die overschreeuwend gedrag laten zien, zouden beter tot hun recht kunnen komen in een training waarbij het fysieke component centraal staat. De weerbaarheidstraining sluit goed aan bij de doelgroep waarvoor die bedoel is.

5. Welke programmaonderdelen uit de training die u nu geeft, zouden volgens u sowieso in de eventueel nieuw samen te stellen training terug moeten komen?

Lichaamshouding, stem en oogcontact. En dan vooral het fysieke deel ervan. Als je dat verandert, verandert het gevoel vaak ook. Ook grenzen stellen en zelfvertrouwen zijn belangrijk. Je eigen kracht leren kennen en voelen hoe sterk je bent. Daarnaast zijn thema's als seksualiteit en kindermishandeling belangrijk.

6. Zijn er dingen die u graag anders zou willen zien of mist in de huidige training?

Wanneer ouders niet mee willen werken, zou dat een contra-indicatie moeten zijn om de training aan dat kind aan te bieden. Ook zou de weerbaarheidstraining op voorwaarde dat er een leerkracht bij aanwezig is aangeboden moeten worden. Omdat het beter is, maar ook praktisch gezien, omdat er iemand van school aanwezig moet zijn voor wanneer er bijvoorbeeld iets gebeurt met één van de kinderen. Als trainer heb je geen onderwijsakte en mag je dus eigenlijk niet alleen voor een klas staan.

Ouders en leerkrachten zouden meer betrokken moeten worden. Starten met ouders en leerkrachten, tussentijds met hen evalueren en met hen afsluiten.

7. Hoe kijkt u aan tegen de verdeling tussen verbale oefeningen/gesprekken en meer 'doe' oefeningen/gesprekken t.a.v. de kinderen?

Bij de weerbaarheidstraining vind ik dit goed verdeeld, ongeveer fifty/fifty. In de sociale vaardigheidstraining vind ik het verbale gedeelte te groot.

8. Vindt u dat er rekening gehouden moet worden met de verschillende culturen die in een klas kunnen voorkomen? Zo ja, hoe zou dit volgens u het beste kunnen worden vormgegeven?

Niet zozeer in het programma zelf. De verwarring wanneer nodig en als er tijd beschikbaar is bespreken, maar het programma zelf er niet op aanpassen.

9. Welke thema's zijn van essentieel belang en zouden moeten terugkomen in de training. (scheiding, ADHD, mishandeling)?

Zie vraag 5. Thema's als scheiding en dergelijke zou ik niet zo willen bespreken, maar meer in zijn algemeenheid. Bijvoorbeeld 'Wie heeft wel eens dat ze dingen niet leuk vinden van hun ouders?' Voor specifieke thema's is een gericht aanbod beter (scheidingsgroep). Misbruik/mishandeling wordt wel te weinig gezien, maar ze kunnen het ook niet altijd zien. Er gebeurt al zoveel in de groep. Van belang is om het openlijk te bespreken. Als ze voor het slaan bijvoorbeeld ineenkrimpen, mag je ervanuit gaan dat er meer aan de hand is.

10. Op welke manier zouden de ouders volgens u het beste betrokken kunnen worden bij de training?

Zie vraag 6.

11. Bewezen effectieve programma's en literatuuronderzoek hebben uitgewezen dat herhaling na afloop van de training van dat wat geleerd is in de training erg belangrijk is, zodat de kinderen het eigen kunnen maken. Hoe zou dit volgens u het beste vorm gegeven kunnen worden?

Herhalingsles zou niet verkeerd zijn, maar 10 bijeenkomsten vind ik voldoende.

12. Kun je gezien het takenpakket waar u als opgeleid maatschappelijk werker/sociaal pedagogisch werker over beschikt uit de voeten met de trainingen waar u nu mee werkt? Zo nee, wat verdient meer aandacht en hoe zou dit aangeboden moeten worden?

Met mijn achtergrond als maatschappelijk werker en de trainingen die ik gevolgd heb (jaar lang 1 dag per week Marietje Kessels, 3 dagen Rots en Water), heb ik voldoende om uit de voeten te kunnen met de trainingen. Eigenlijk vind ik dat elke weerbaarheidstrainer de weerbaarheidstraining doorlopen moet hebben, alvorens ze als trainer aan de slag gaan. Ik vind dat er een wildgroei is onder weerbaarheidstrainingen. Iedereen geeft het zomaar. Dat terwijl er een heel fysiek component aan verbonden is. Daar moet je wel aansluiting mee hebben. Daarbij wordt in de training waarin je wordt opgeleid als trainer geleerd hoe om te gaan met mishandeling, misbruik, gesprekken met kinderen alleen aan te gaan, hoe in gesprek te gaan met ouders etc. Een maatschappelijk werker die daarentegen sociale vaardigheidstrainingen aanbiedt, moet dit in principe gewoon kunnen. Zij kunnen gebruik maken van aangeleerde methodieken (sociale vaardigheden).

Daarbij zouden om de kwaliteit te waarborgen, jeugd maatschappelijk werkers en jongerenwerkers/opbouwwerkers aan elkaar gekoppeld kunnen worden en in duo's kunnen gaan werken. Ze kunnen veel van elkaar leren.

13. Heeft u nog iets toe te voegen aan hetgeen gevraagd is?

Nee

1. Welke trainingen of combinaties van de trainingen biedt u nu aan?

Rots en Water en een stukje van Marietje Kessels. Ik heb zelf het traject Marietje Kessels niet gevolgd. Wat ik eruit gebruik heb ik geleerd van collega's, dus in de praktijk opgedaan. De Rots en Water training ben ik wel voor gecertificeerd.

2. Wat is uw visie t.a.v. heterogene en homogene groepen in een dergelijke training?

Ik heb alleen nog maar klassen gehad dus kan me er geen goed beeld van vormen. Wij spitsen het programma wel toe op de klas. Als de kinderen bijvoorbeeld erg druk binnenkomen, dan doe ik hier wel iets mee. Het programma laat ons hier heel vrij in.

3. Vallen de weerbaarheidstraining en de sociale vaardigheidstraining zoals deze nu worden aangeboden door de instelling te combineren tot één klassikale training? Zo ja, waaraan moet dan een klassikale weerbaarheidstraining volgens u voldoen?

Ja, maar trainers moeten een goed programma krijgen. Goed gestructureerd. In sommige klassen (bepaalde wijken) is meer nodig dan alleen weerbaarheid.

4. Sluit de huidige training volgens u voldoende aan bij kinderen waar de training voor bedoeld is?

Soms heeft de weerbaarheid wel wat meer nodig. Je krijgt soms te maken met verwaarlozing, ouders die verdovende middelen gebruiken etc. Dan moet je je toch een beetje meer aanpassen en goede informatie vooraf krijgen. Ik weet de weg wel om hiermee om te gaan. De informatie die ik vooraf zou willen krijgen, krijg ik bij de ene school wel en de andere school niet. Hierdoor komen soms ook kinderen in de training terecht die eigenlijk niet kunnen deelnemen (laag 1Q bijv.) Hoe ik omga met bepaalde problematiek komt meer vanuit mezelf dan dat ik er training en dergelijke in heb gehad. We hebben wel eens een training gehad op dat gebied dus helemaal blanco zijn we daar niet in. Daarbij heb ik met gezinnen gewerkt, dus ik ben er bekend mee. Wat meer informatie (bijv. uitwisseling onder collega's) zou wel fijn zijn.

5. Welke programmaonderdelen uit de training die u nu geeft, zouden volgens u sowieso in de eventueel nieuw samen te stellen training terug moeten komen?

Groepsdruk, mishandeling, grenzen, pesten. Eigenlijk allemaal wel. In principe kijken we samen met een docent al welke thema's we gaan inzetten, dus kunnen we op maat leveren.

6. Zijn er dingen die u graag anders zou willen zien of mist in de huidige training?

We hebben 1 ouderbijeenkomst, 10 lessen met afsluitend een examen. Zou van mij soms wel wat meer mogen zijn. Soms moeten we belangrijke zaken schrappen. In vergelijking met collega's met meer ervaring mis ik soms wel een rugzak waar ik dingen uit kan trekken. Ik heb voor een weerbaarheidstraining meer tijd nodig om voor te bereiden dan iemand met meer ervaring op dit gebied. Ik krijg er even veel tijd ervoor. Ouders en leerkrachten zouden meer betrokken moeten worden. Starten met ouders en leerkrachten, tussentijds met hen evalueren en met hen afsluiten.

7. Hoe kijkt u aan tegen de verdeling tussen verbale oefeningen/gesprekken en meer 'doe' oefeningen t.a.v. de kinderen?

Dat is aardig in balans. We bespreken wel zaken in de kring, maar doen er ook oefeningen naast.

8. Vindt u dat er rekening gehouden moet worden met de verschillende culturen die in een klas kunnen voorkomen? Zo ja, hoe zou dit volgens u het beste kunnen worden vormgegeven?

Ja, ik vind zeker dat je daar rekening mee moet houden. Er zit wel verschil tussen culturen. Bijvoorbeeld seksualiteit. We geven een training aan iedereen, dus we kunnen de training er niet op aanpassen maar rekening houden met bepaalde zaken. Door de vragen die je stelt.

9. Welke thema's zijn van essentieel belang en zouden moeten terugkomen in de training. (scheiding, ADHD, mishandeling)?

ADHD houden we niet speciaal rekening mee. Soms maakt het andere kinderen ook weer druk dus spelen we er wel op in. Aan de ene kant denk ik dat het handig is om daar wat over te weten, maar je moet ook niet alles willen weten. Je moet het ook gewoon als een klas kunnen zien. Als je alles in hokjes gaat plaatsen dan wordt het heel lastig om een klassikale training te gaan geven.

10. Op welke manier zouden de ouders volgens u het beste betrokken kunnen worden bij de training?

In de eerste plaats begin je al met een bijeenkomst voor ouders om uit te leggen wat je gaat doen, dus dit is al een goede start. We zijn in de Weide van plan om daarna oudergroepen te formeren om meer contact met ouders te krijgen. Zij kunnen dan bijv. ook de diploma-uitreiking organiseren.

11. Bewezen effectieve programma's en literatuuronderzoek hebben uitgewezen dat herhaling na afloop van de training van dat wat geleerd is in de training erg belangrijk is, zodat de kinderen het eigen kunnen maken. Hoe zou dit volgens u het beste vorm gegeven kunnen worden?

Je zou een terugkom 'iets' kunnen organiseren. Gebeurt nu niet. Ik denk dat dat wel heel mooi zou zijn. Bepaalde oefeningen nog een keer doen en kijken wat is blijven hangen. Dan weet je het voor jezelf ook. Ik vind het moeilijk om te zeggen of kinderen voldoende hebben aan 10 keer. Ik zie ze daarna niet meer. Het liefst willen we dat er een docent bij is. In de praktijk komt het heel vaak voor dat het niet zo is. Eigenlijk moeten hier van te voren hele goede afspraken over gemaakt worden. Na afloop van de training wordt met de leerkracht wel nagesproken wanneer er dingen aan de hand zijn. In feite vind ik wel dat er een leerkracht bij moet zijn. Niet om de training te kunnen geven, maar zodat de leerkracht weet hoe het met zijn of haar klas gaat. Ik vind niet dat het een contra-indicatie moet zijn om de training in te kopen.

12. Kun je gezien het takenpakket waar u als opgeleid maatschappelijk werker/sociaal pedagogisch werker over beschikt uit de voeten met de trainingen waar u nu mee werkt? Zo nee, wat verdient meer aandacht en hoe zou dit aangeboden moeten worden?

Vanuit de training heb ik voldoende handvatten. Ik ben opbouwwerker en doe de training ernaast. Het zit niet in mijn takenpakket. Jongerenwerkers hebben dat wel in hun takenpakket zitten. Het enige wat ik nog wel zou willen, is hoe om te gaan met bepaalde zaken die kunnen voorvallen/voorkomen in de klas (rugzakje). Ik vind, dat je je aan een aantal richtlijnen moet houden. Dat is voor mij ook een houvast. Ik heb behoefte aan die kaders. Ik wijk er wel vanaf, maar een beetje. Het ligt eraan wat een klas dan nodig is. Misschien nog wel iets meer ingekaderd.

13. Heeft u nog iets toe te voegen aan hetgeen gevraagd is?

Nee

1. Welke trainingen of combinaties van de trainingen biedt u nu aan?

Ik geef weerbaarheidstrainingen. Ik ben jeugd en jongerenwerker. Wij noemen het bewust weerbaarheidstraining, omdat we een selectie hebben gemaakt uit de Rots en Watertraining en de Marietje Kessels training. Ik heb weerbaarheid met Map meegedraaid en toen de training Rots en Water gevolgd. Ik heb geen training in het Marietje Kesselsproject gehad.

2. Wat is uw visie t.a.v. heterogene en homogene groepen in een dergelijke training?

Bij de intake beslissen we in principe pas of we de meisjes en jongens scheiden. Als er veel speelt in een klas, is dit soms het beste. Ik heb weinig met geïndiceerde kinderen gewerkt.

Mijn visie is dat ik een voorstander van homogene groepen ben maar dat het in sommige gevallen, bijvoorbeeld bij kleine groepen, prima kan om de groep in zijn geheel les te geven. Onze voorkeur gaat uit naar of alleen jongens of alleen meisjes.

3. Vallen de weerbaarheidstraining en de sociale vaardigheidstraining zoals deze nu worden aangeboden door de instelling te combineren tot één klassikale training? Zo ja, waaraan moet dan een klassikale weerbaarheidstraining volgens u voldoen?

Ik moet dan inhoudelijk meer over de sociale vaardigheidstraining weten. Ik denk dat het wel zou kunnen. Bij de weerbaarheidstraining pakken wij een hele klas. Ik zou wel graag willen dat het meer klassikaal wordt aangeboden. Trainingen op indicatie moeten niet wegvallen, maar je drukt al snel een stempel op een kind. Het 'probleem' ligt heel vaak in een groep. Als iemand gepest wordt, heb je te maken met de gepeste, de pester, de meelopers etc. Het één sluit het ander niet uit, maar het is niet dat ik dit persé zou willen. Volgens mij is het èn èn.... Het is belangrijk om alle signalen van de verschillende professionals naast elkaar te leggen en dan bepalen of het nodig is om een kind een individuele training te geven.

4. Sluit de huidige training volgens u voldoende aan bij kinderen waar de training voor bedoeld is?

Ik denk dat we in de loop der jaren een erg mooie training in elkaar hebben weten te draaien. Vaak kun je in de eerste les al een beetje aanvoelen wat er in de groep speelt. Daar pas je je training op aan. Het kan dus zijn dat er bij een jongensgroep iets heel anders nodig is dan op dat moment bij de meiden, terwijl ze in de zelfde groep zitten. We proberen de kinderen bewust te maken van hun houding en zelfvertrouwen mee te geven. Ik denk dat dat aardig lukt. Toch is het lastig omdat je de kinderen natuurlijk niet 10 jaar later weer spreekt om te vragen of ze er echt iets aan gehad hebben. We horen wel positieve reacties van leerkrachten en ouders.

5. Welke programmaonderdelen uit de training die u nu geeft, zouden volgens u sowieso in de eventueel nieuw samen te stellen training terug moeten komen?

Houding, grenzen aangeven (eigenwaarde) en groepsdruk (pesten bijv.). Grenzen in hoe je voor jezelf op komt. Dat je bewust bent van je houding.

6. Zijn er dingen die u graag anders zou willen zien of mist in de huidige training?

Ik mis niet echt iets. Ik zou graag ruimte creëren om een vervolg training te kunnen geven. Alleen natuurlijk in de gevallen waar het nodig is. Ook zou ik willen dat het structureel in het basisonderwijs wordt opgenomen.

7. Hoe kijkt u aan tegen de verdeling tussen verbale oefeningen/gesprekken en meer 'doe' oefeningen/gesprekken t.a.v. de kinderen?

Het is allebei nodig. Bij de meiden leg ik meer nadruk op het in je kracht komen. Meisjes zijn vaak toch wat timide en giechelig..... waardoor ze niet altijd even sterk lijken of ze denken dat ze niet sterk zijn. Vooral in de eerste lessen leg ik daarom meer nadruk op het verdedigen van jezelf en ook schoppen tegen het kussen. Verder kletsen meiden heel wat af wat soms later ten koste gaat van de fysieke training. Maar de verdeling is per groep verschillend.

8. Vindt u dat er rekening gehouden moet worden met de verschillende culturen die in een klas kunnen voorkomen? Zo ja, hoe zou dit volgens u het beste kunnen worden vormgegeven?

Ik denk dat je de groep wel als een geheel moet zien maar je moet denk ik zeker rekening houden met de verschillende culturen. Je kunt de andere leerlingen bewust maken van de verschillen in de culturen maar ook in de kinderen zelf. Het is wel handig als je zelf een beetje op de hoogte bent van bijzondere gebruiken in een cultuur.

9. Welke thema's zijn van essentieel belang en zouden moeten terugkomen in de training. (scheiding, ADHD, mishandeling)?

Ik denk dat ik weer de zelfde punten als bij vraag 5 wil benoemen. Digipesten is erg aan het opkomen, daar zouden we meer aandacht aan kunnen besteden. En thema's als stelen en de gevolgen daarvan. Dit past eigenlijk ook binnen groepsdruk.

10. Op welke manier zouden de ouders volgens u het beste betrokken kunnen worden bij de training?

Binnen elke training is er een ouderavond gepland, zo ongeveer na de 1^e of 2^e les. Dus aan het begin van de training. Ouders hebben dan al wat reacties van de kinderen gehoord en zijn ook nieuwsgierig geworden. Dan is er nog ruimte voor een tussentijdse ouderavond om dieper op bepaalde onderwerpen in te gaan zoals over opvoedingsvragen die ouders met elkaar kunnen bespreken a.d.h.v het opvoedingsondersteuningsspel. En de ouders worden weer uitgenodigd voor het examen aan het eind van de training. De kinderen laten dan zien wat ze hebben geleerd en krijgen een diploma. Ouders zijn belangrijk maar ook is het belangrijk dat het door de school en de leerkrachten gedragen wordt.

11. Bewezen effectieve programma's en literatuuronderzoek hebben uitgewezen dat herhaling na afloop van de training van dat wat geleerd is in de training erg belangrijk is, zodat de kinderen het eigen kunnen maken. Hoe zou dit volgens u het beste vorm gegeven kunnen worden?

Eigenlijk zou ik het liefste willen dat het structureel op de basisschool wordt aangeboden. Bijv. vanaf groep 7 en dan in groep 8 een soort herhalingsbijeenkomsten. En ook meer betrokkenheid van docenten in de vorm van terugkoppeling. Als wij er een soort van vervolg aan willen geven, hebben wij wel input nodig van de docent. Maar het is heel lastig, omdat ze vaak weer een andere docent krijgen in groep 8. Het is lastig om verandering te constateren. Het is een proces van jaren. Ik denk dat het 10 jaar later veel beter aan te geven is, of ze er wat aan gehad hebben. Het is dus heel lastig om de effectiviteit te meten. Daarbij moet je elk jaar een docent ervan overtuigen hoe belangrijk het is om bij de training aanwezig te zijn. Het moet meer ingebed worden in de school en ouders moeten meer betrokken worden.

12. Kun je gezien het takenpakket waar u als opgeleid maatschappelijk werker/sociaal pedagogisch werker over beschikt uit de voeten met de trainingen waar u nu mee werkt? Zo nee, wat verdient meer aandacht en hoe zou dit aangeboden moeten worden?

Een jaar lang heb ik ongeveer 60 trainingen bijgewoond van twee collega's. Daarnaast heb ik de driedaagse training Rots en Water gevolgd. Ik ben wat dat betreft denk ik goed genoeg uitgerust. Er

zijn jaarlijks opfrisdagen vanuit de rots en water organisatie. Het bijwonen van deze dagen zijn interessant en er wordt met een frisse blik gekeken naar waar je nu mee bezig bent, een soort van verdiepingsmoment. In het programma van onze teamvergaderingen met het jeugd- en jongerenwerk hebben we ook een aantal momenten vastgelegd om het specifiek over de weerbaarheid te hebben. we bespreken dan waar we tegen aanlopen en wat anders kan of zou moeten. De opfrisdagen wil ik graag bij kunnen blijven wonen.

13. Heeft u nog iets toe te voegen aan hetgeen gevraagd is?

Nee

Bijlage 6

Introductiebrief bij enquête

Hoogeveen, april 2009

Geachte heer/mevrouw,

Wij zijn twee studenten van de Christelijke Hogeschool Windesheim en doen ter afronding van onze opleiding Maatschappelijk Werk & Dienstverlening namens Stichting Welzijnswerk Hoogeveen (SWW) een afstudeeronderzoek. Ons onderzoek richt zich op de elementen die in een effectieve klassikale weerbaarheidstraining (combinatie sociale vaardigheidstraining en weerbaarheidstraining) thuishoren en bedoeld zijn voor de groepen 7 en 8 van de basisschool.

Het jeugdbeleid van SWW is gericht op het ontwikkelen van een algemeen programma in het kader van preventie, waarbij samenwerking met scholen en ouders een grote plaats innemen. Juist omdat de training zich richt op scholen en u als leerkracht zicht heeft op het gedrag van kinderen in de klas, zijn wij erg benieuwd naar uw mening.

Met de uitkomsten van ons afstudeeronderzoek, zullen wij een advies uitbrengen aan Stichting Welzijnswerk gericht op vernieuwing van de training en hopen wij aanbevelingen te kunnen doen op dit gebied. Uw gegevens zullen alleen gebruikt worden ten behoeve van dit onderzoek. Persoonlijke gegevens zullen niet in het uiteindelijke onderzoeksverslag worden opgenomen. Na controle en verwerking van de gegevens zullen deze worden verwijderd. Op de vragenlijst zelf staat alleen een respondentnummer. **Uw respondentnummer is**
Wij verzoeken u om dit nummer op de enquête in te vullen.

Wij vragen u vriendelijk de vragenlijst op het internet in te vullen, dit kan vanaf 6 april tot uiterlijk 17 april a.s.. U vindt deze vragenlijst op de website van de Stichting Welzijnswerk:
<http://www.welzijnswerk-hoogeveen.nl> . Klik het item aan in het menu aan de linkerkant.
Het invullen zal ongeveer 10 minuten van uw tijd in beslag nemen.
De vragenlijst door u ingevuld wordt verzonden naar Marleen Seydel op het secretariaat van de afdeling jeugd- en jongerenwerk van de SWW.

Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met:

Frederike Lunenberg
leidinggevende jeugd- en jongerenwerk
E-mail : f.lunenberg@welzijnswerk-hoogeveen.nl
Tel : 0528-278855

Alvast onze hartelijke dank.

Marinda van der Leest & Maartje Kuper

Bijlage 7

Opzet enquête

De onderstaande vragenlijst was beschikbaar via een link van de website van de SWW:
www.welzijnswerk-hoogeveen.nl.

Vragenlijst weerbaarheidstrainingen

Deze enquête is opgebouwd uit vier delen: algemene vragen, vragen met betrekking tot een sociale vaardigheidstraining, vragen met betrekking tot een weerbaarheidstraining en tot slot vragen over de eventueel nieuw samen te stellen training waarbij een weerbaarheidstraining gecombineerd wordt met een sociale vaardigheidstraining.

Bovenstaande trainingen worden vaak door elkaar gebruikt en kennen dan ook veel raakvlakken. Toch hebben de trainingen een ander doel voor ogen. Om verwarring te voorkomen hebben we de trainingen hieronder voor u uiteengezet:

In een sociale vaardigheidstraining wordt er gewerkt aan het aanleren van sociaal vaardig gedrag.

Iemand is sociaal vaardig wanneer er een balans is tussen de eigen belangen en die van een ander.

Sociale vaardigheden hebben alles te maken met het contact tussen mensen, zoals kennismaken, complimenten maken, vragen stellen, samenwerken, etc.

Bij een weerbaarheidstraining ligt de nadruk op het opkomen voor jezelf, gevoelens kenbaar maken, het aangeven van grenzen en het opbouwen van zelfvertrouwen.

Indeling van de vragenlijst

Vragen 1 t/m 3: Enkele persoonsgegevens van de invuller

Vragen 4 t/m 9: Vragen m.b.t. een sociale vaardigheidstraining

Vragen 10 t/m 15: Vragen m.b.t. een weerbaarheidstraining

Vragen 16 t/m 25: Vragen m.b.t. een sociale weerbaarheidstraining (combinatie weerbaarheidstraining en sociale vaardigheidstraining)

Invulinstructie

In de enquête treft u telkens een vraag aan met daarbij behorende antwoordmogelijkheden. Meestal staan die in een keuzelijstje, waarin u het gewenste antwoord kunt aanklikken. Indien meer dan 1 antwoord uit een aantal mogelijkheden gegeven kan worden, dient u die antwoorden in het bij de vraag horende tekstveld te typen.

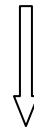
Wij danken u bij voorbaat voor uw medewerking.

Respondentnummer:

Enkele persoonsgegevens

Omdat de enquête anoniem wordt afgenomen, vragen wij u hier eerst een aantal persoonsgegevens in te vullen. Wij verzoeken u ons zo nauwkeurig mogelijk de gevraagde gegevens te verstrekken.

Cijfer omcirkelen s.v.p.

1	Geslacht	• Man • Vrouw	1 2	01
2	Leeftijd	• jonger dan 20 • 21 tot 30 • 31 tot 40 • 41 tot 50 • 51 jaar en ouder	1 2 3 4 5	02
3	Functie op school	• leerkracht • intern begeleider	1 2	03

Vragen met betrekking tot een sociale vaardigheidstraining

Cijfer omcirkelen s.v.p.

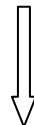
4	Vindt er op uw school nu een sociale vaardigheidstraining plaats of heeft deze in het verleden plaatsgevonden? Indien 2 of 3 omcirkeld, ga verder met vraag 9.	• Ja • Nee • Weet ik niet	1 2 3	04
5	Door welke instelling is deze training verzorgd?	• SWW • Anders	1 2	05
6	Hebt u in het verleden een sociale vaardigheidstraining bijgewoond? Indien 2 omcirkeld, ga verder met vraag 9.	• Ja • Nee	1 2	06
7	Welke hierna genoemde elementen uit de sociale vaardigheidstraining hebt u als zinvol ervaren? Bij deze vraag zijn meerdere antwoorden mogelijk.	• Rollenspel • Kringgesprek • Huiswerkopdrachten • Voordoen (voorbeeld gedrag) • Anders, namelijk.....	1 2 3 4 5	07
8	Zijn er elementen die u gemist hebt?	• Ja • nee	1 2	08
9	Wanneer u bij vraag 7 met ja hebt geantwoord, kunt u hier aangeven wat u gemist hebt: _____ _____ _____	_____ _____ _____ _____		09

Cijfer omcirkelen s.v.p.

[illegible]

Vragen met betrekking tot een sociale weerbaarheidstraining (combinatie weerbaarheidstraining en sociale vaardigheidstraining)

Cijfer omcirkelen s.v.p.

16	Welke van de hierna genoemde werkvormen, technieken en methoden acht u van belang t.a.v. van de training? Bij deze vraag zijn meerdere antwoorden mogelijk.	• video • Informatieoverdracht • Discussie • Spel • Oefenen met gedrag • Oefenen van fysieke vaardigheden • Weet ik niet • Anders, namelijk.....	1 2 3 4 5 6 7 8	16
17	Welke van de hiernaast genoemde thema's verdienen volgens u aandacht binnen de training? Geef de 8 thema's een cijfer van 1 tot 8. Cijfer 1 staat voor minst relevant voor de training, cijfer 8 staat voor meest relevant voor de training.	• drugs & alcohol • seksualiteit • culturen • Pesten • seksueel misbruik • groepsdruk • kindermishandeling • Achtervolgd worden	- - - - - - - -	17
18	Hoeveel bijeenkomsten zou de training moeten bevatten wil deze volgens u effectief zijn?	• Minder dan 10 • 10 tot 15 • 16 tot 20 • 21 of meer	1 2 3 4	18

19	Bent u bereid om nadat de training is afgerond aandacht te blijven besteden aan het stimuleren van de sociale vaardigheden/weerbaarheid?	• Ja • Nee	1 2	19
20	Besteedt u aandacht aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen?	• Ja • Ja, maar zou meer willen. • Nee, het tijdsbestek binnen het onderwijs laat dit niet toe • Nee, vind ik niet belangrijk. • Nee, vind ik geen taak voor de leerkracht. • Anders, namelijk.....	1 2 3 4 5 6	20
21	De training dient seksspecifiek te zijn (jongens en meisjes gescheiden).	• Helemaal mee eens • Grotendeels mee eens • Grotendeels mee oneens • Helemaal mee oneens	1 2 3 4	21
22	Op welke manier zou volgens u de leerkracht het beste betrokken kunnen worden bij training?	• Aanwezig zijn bij de training • Aanwezig zijn + actieve deelname • Aanwezig zijn + actieve deelname + zorg dragen voor de sociale -competentie naderhand • Niet • Weet ik niet	1 2 3 4 5	22
23	Op welke manier zouden volgens u de ouder(s)/verzorger(s) het beste betrokken kunnen worden bij de training?	• Voorlichtende ouderavond • Voorlichtende ouderavond + nabespreking bij afronding training • Niet • Weet ik niet • Anders, namelijk.....	1 2 3 4 5	23
24	Wat zou voor u een belangrijke reden zijn om de training in te kopen?	• Sfeer verbeteren in de klas • Gedragsproblemen in de klas • Geen mening • Anders, namelijk.....	1 2 3 4	24
25	Het is belangrijk om binnen de training aandacht te hebben voor verschillende culturen met betrekking tot de verschillen die bestaan rondom sociale vaardigheden.	• Helemaal mee eens • Grotendeels mee eens • Grotendeels mee oneens • Helemaal mee oneens	1 2 3 4	25

Hieronder heeft u ten slotte de gelegenheid om eventueel op- of aanmerkingen plaatsen:

Wij danken u voor het invullen van de enquête.

Bijlage 8

Afgenomen enquêtes

Respondentnummer: 028B

1. Geslacht: man
2. Leeftijd: 51 jaar en ouder
3. Functie op school: leerkracht
4. Vindt op uw school nu een sociale vaardigheidstraining plaats of heeft deze in het verleden plaatsgevonden? [indien NEE of WEET IK NIET: ga verder met vraag 9]: ja
5. Door welke instelling is deze training verzorgd?: SWW
6. Hebt u in het verleden een sociale vaardigheidstraining bijgewoond? [Indien NEE, ga verder met vraag 9]: ja
7. Welke hierna genoemde elementen uit de sociale vaardigheidstraining hebt u als zinvol ervaren: rollenspel / kringgesprek / huiswerkopdrachten / voordoen (voorbeeldgedrag) / andere, namelijk:..... : rollenspel, kringgesprek en voorbeeldgedrag
8. Zijn er elementen die u gemist hebt?: ja
9. Wanneer u bij vraag 8 JA hebt geantwoord, kunt u hier aangeven wat u hebt gemist:: ik miste vooral: een focus op de \"daderrol\" miste ik. Het ging met name om de \"slachtoffers\"
10. Vindt er op uw school nu een weerbaarheidstraining plaats of heeft deze in het verleden plaatsgevonden? [Indien NEE of WEET IK NIET: ga verder met vraag 14]: nee
11. Door welke instelling is deze training verzorgd?:
12. Hebt u in het verleden een weerbaarheidstraining bijgewoond? [Indien NEE: ga verder met vraag 14]:
13. Welke hierna genoemde elementen uit de weerbaarheidstraining hebt u als zinvol ervaren: rollenspel / huiswerkopdrachten / fysieke oefeningen / andere, namelijk: [elementen hier invullen:]
14. Zijn er nog elementen die u in de training gemist hebt?: nee
15. Wanneer u bij vraag 14 JA hebt geantwoord, kunt u hier aangeven wat u hebt gemist:: [ik miste vooral:]
16. Welke van de hierna genoemde werkvormen, technieken en methoden acht u van belang voor de training: video / informatieoverdracht / discussie / spel / oefenen met gedrag / oefenen fysieke vaardigheden / weet ik niet / anders, namelijk:.....: video training en informatieoverdracht
17. Welke van de hiernaast genoemde thema's verdienen volgens u aandacht binnen de training?: [Plaats achter de thema's een cijfer van 1 tot 8; daarbij staat 1 voor minst relevant en 8 voor meest relevant voor de training]: - drugs en alcohol:1 - seksualiteit:2 - culturen:6 - pesten:8 - seksueel misbruik:4 - groepsdruk: 7 - kindermishandeling:5 - achtervolgd worden:3
18. Hoeveel bijeenkomsten zou de training moeten bevatten wil deze volgens u effectief zijn?: minder dan 10
19. Bent u bereid om -- nadat de training is afgerond -- aandacht te blijven besteden aan het stimuleren van de sociale vaardigheden/weerbaarheid?: ja
20. Besteedt u aandacht aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen?: ja
- 20 a. Indien u bij vraag 20 ANDERS hebt gekozen, vul dan hier uw reden in:: [anders, namelijk:]
21. De training dient seksespecifiek te zijn: jongens en meisjes gescheiden: grotendeels mee oneens
22. Op welke manier zou volgens u de leerkracht het beste betrokken kunnen worden bij de training?: 3: als 2 + zorg soc. competentie
23. Op welke manier zouden volgens u de ouders of verzorgers het best betrokken kunnen worden bij de training?: 1: voorlichtende ouderavond
- 23 a. Indien u bij vraag 23 ANDERS hebt gekozen, vul dan hier uw vorm van betrokkenheid in::

[anders, namelijk:]

24. Wat zou voor u een belangrijke reden zijn om de training in te kopen?: anders:

24 a. Indien u bij vraag 24 ANDERS hebt gekozen, vul dan hier uw reden in:: ik twijfel sterk aan het positieve effect op langere termijn

25. Het is belangrijk om binnen de training aandacht te hebben voor verschillende culturen m.b.t. de verschillen die bestaan rondom sociale vaardigheden: grotendeels mee eens

Op- of aanmerkingen die u nog kwijt wilt::

Respondentnummer: 032B

1. Geslacht: vrouw
2. Leeftijd: 31 tot 40
3. Functie op school: intern begeleider
4. Vindt op uw school nu een sociale vaardigheidstraining plaats of heeft deze in het verleden plaatsgevonden? [indien NEE of WEET IK NIET: ga verder met vraag 9]: ja
5. Door welke instelling is deze training verzorgd?: anders
6. Hebt u in het verleden een sociale vaardigheidstraining bijgewoond? [Indien NEE, ga verder met vraag 9]: nee
7. Welke hierna genoemde elementen uit de sociale vaardigheidstraining hebt u als zinvol ervaren: rollenspel / kringgesprek / huiswerkopdrachten / voordoen (voorbeeldgedrag) / andere, namelijk:..... :
8. Zijn er elementen die u gemist hebt?: nee
9. Wanneer u bij vraag 8 JA hebt geantwoord, kunt u hier aangeven wat u hebt gemist:: [ik miste vooral:]
10. Vindt er op uw school nu een weerbaarheidstraining plaats of heeft deze in het verleden plaatsgevonden? [Indien NEE of WEET IK NIET: ga verder met vraag 14]: ja
11. Door welke instelling is deze training verzorgd?: anders
12. Hebt u in het verleden een weerbaarheidstraining bijgewoond? [Indien NEE: ga verder met vraag 14]: nee
13. Welke hierna genoemde elementen uit de weerbaarheidstraining hebt u als zinvol ervaren: rollenspel / huiswerkopdrachten / fysieke oefeningen / andere, namelijk: [elementen hier invullen:]
14. Zijn er nog elementen die u in de training gemist hebt?: nee
15. Wanneer u bij vraag 14 JA hebt geantwoord, kunt u hier aangeven wat u hebt gemist:: [ik miste vooral:]
16. Welke van de hierna genoemde werkvormen, technieken en methoden acht u van belang voor de training: video / informatieoverdracht / discussie / spel / oefenen met gedrag / oefenen fysieke vaardigheden / weet ik niet / anders, namelijk:.....: diverse afhankelijk van de hulpvraag en (on)mogelijkheden van leerlingen
17. Welke van de hiernaast genoemde thema's verdienen volgens u aandacht binnen de training?: [Plaats achter de thema's een cijfer van 1 tot 8; daarbij staat 1 voor minst relevant en 8 voor meest relevant voor de training]: -drugs en alcohol: 7 - seksualiteit: 3 - culturen: 5 - pesten: 7 - seksueel misbruik: 7 - groepsdruk: 8 - kindermishandeling: 7 - achtervolgd worden: 4
18. Hoeveel bijeenkomsten zou de training moeten bevatten wil deze volgens u effectief zijn?: 10 tot 15
19. Bent u bereid om -- nadat de training is afgerond -- aandacht te blijven besteden aan het stimuleren van de sociale vaardigheden/weerbaarheid?: ja
20. Besteedt u aandacht aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen?: ja
- 20 a. Indien u bij vraag 20 ANDERS hebt gekozen, vul dan hier uw reden in:: [anders, namelijk:]
21. De training dient seksespecifiek te zijn: jongens en meisjes gescheiden: helemaal mee oneens
22. Op welke manier zou volgens u de leerkracht het beste betrokken kunnen worden bij de training?: 2: als 1 + actieve deelname
23. Op welke manier zouden volgens u de ouders of verzorgers het best betrokken kunnen worden bij de training?: 5: anders:....
- 23 a. Indien u bij vraag 23 ANDERS hebt gekozen, vul dan hier uw vorm van betrokkenheid in:: nieuwsbrief
24. Wat zou voor u een belangrijke reden zijn om de training in te kopen?: geen mening
- 24 a. Indien u bij vraag 24 ANDERS hebt gekozen, vul dan hier uw reden in:: [anders, namelijk:]

25. Het is belangrijk om binnen de training aandacht te hebben voor verschillende culturen m.b.t. de verschillen die bestaan rondom sociale vaardigheden: grotendeels mee eens
Op- of aanmerkingen die u nog kwijt wilt::

Respondentnummer: 0201

1. Geslacht: man
2. Leeftijd: 51 jaar en ouder
3. Functie op school: leerkracht
4. Vindt op uw school nu een sociale vaardigheidstraining plaats of heeft deze in het verleden plaatsgevonden? [indien NEE of WEET IK NIET: ga verder met vraag 9]: ja
5. Door welke instelling is deze training verzorgd?: SWW
6. Hebt u in het verleden een sociale vaardigheidstraining bijgewoond? [Indien NEE, ga verder met vraag 9]: ja
7. Welke hierna genoemde elementen uit de sociale vaardigheidstraining hebt u als zinvol ervaren: rollenspel / kringgesprek / huiswerkopdrachten / voordoen (voorbeeldgedrag) / andere, namelijk:..... : rollenspel voordoen (voorbeeldgedrag)
8. Zijn er elementen die u gemist hebt?: nee
9. Wanneer u bij vraag 8 JA hebt geantwoord, kunt u hier aangeven wat u hebt gemist:: [ik miste vooral:]
10. Vindt er op uw school nu een weerbaarheidstraining plaats of heeft deze in het verleden plaatsgevonden? [Indien NEE of WEET IK NIET: ga verder met vraag 14]: ja
11. Door welke instelling is deze training verzorgd?: SWW
12. Hebt u in het verleden een weerbaarheidstraining bijgewoond? [Indien NEE: ga verder met vraag 14]: ja
13. Welke hierna genoemde elementen uit de weerbaarheidstraining hebt u als zinvol ervaren: rollenspel / huiswerkopdrachten / fysieke oefeningen / andere, namelijk:: zie 7
14. Zijn er nog elementen die u in de training gemist hebt?: nee
15. Wanneer u bij vraag 14 JA hebt geantwoord, kunt u hier aangeven wat u hebt gemist:: [ik miste vooral:]
16. Welke van de hierna genoemde werkvormen, technieken en methoden acht u van belang voor de training: video / informatieoverdracht / discussie / spel / oefenen met gedrag / oefenen fysieke vaardigheden / weet ik niet / anders, namelijk:.....: spel oefenen gedrag oefenen fysieke vaardigheden.
17. Welke van de hiernaast genoemde thema's verdienen volgens u aandacht binnen de training?: [Plaats achter de thema's een cijfer van 1 tot 8; daarbij staat 1 voor minst relevant en 8 voor meest relevant voor de training]: - drugs en alcohol:6 - seksualiteit:4 - culturen:3 - pesten:7 - seksueel misbruik:5 - groepsdruk:8 - kindermishandeling:2 - achtervolgd worden:1
18. Hoeveel bijeenkomsten zou de training moeten bevatten wil deze volgens u effectief zijn?: 10 tot 15
19. Bent u bereid om -- nadat de training is afgerond -- aandacht te blijven besteden aan het stimuleren van de sociale vaardigheden/weerbaarheid?: ja
20. Besteedt u aandacht aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen?: ja
- 20 a. Indien u bij vraag 20 ANDERS hebt gekozen, vul dan hier uw reden in:: [anders, namelijk:]
21. De training dient seksespecifiek te zijn: jongens en meisjes gescheiden: grotendeels mee eens
22. Op welke manier zou volgens u de leerkracht het beste betrokken kunnen worden bij de training?: 5: weet ik niet
23. Op welke manier zouden volgens u de ouders of verzorgers het best betrokken kunnen worden bij de training?: 2: als 1 + nagesprek a/h eind
- 23 a. Indien u bij vraag 23 ANDERS hebt gekozen, vul dan hier uw vorm van betrokkenheid in:: [anders, namelijk:]
24. Wat zou voor u een belangrijke reden zijn om de training in te kopen?: anders:
- 24 a. Indien u bij vraag 24 ANDERS hebt gekozen, vul dan hier uw reden in:: kinderen bewust maken van eigen keuzes kunnen maken en zelfvertrouwen opbouwen.

25. Het is belangrijk om binnen de training aandacht te hebben voor verschillende culturen m.b.t. de verschillen die bestaan rondom sociale vaardigheden: grotendeels mee eens
Op- of aanmerkingen die u nog kwijt wilt::

Respondentnummer: E037

1. Geslacht: vrouw
2. Leeftijd: 51 jaar en ouder
3. Functie op school: intern begeleider
4. Vindt op uw school nu een sociale vaardigheidstraining plaats of heeft deze in het verleden plaatsgevonden? [indien NEE of WEET IK NIET: ga verder met vraag 9]: ja
5. Door welke instelling is deze training verzorgd?: anders
6. Hebt u in het verleden een sociale vaardigheidstraining bijgewoond? [Indien NEE, ga verder met vraag 9]: ja
7. Welke hierna genoemde elementen uit de sociale vaardigheidstraining hebt u als zinvol ervaren: rollenspel / kringgesprek / huiswerkopdrachten / voordoen (voorbeeldgedrag) / andere, namelijk:..... : [elementen hier invullen] rollenspel / kringgesprek / huiswerkopdrachten / voordoen (voorbeeldgedrag ouderinformatie/kennis rondom sturing van / keuze in eigen gedrag / lichaamstaal / video/dvd
8. Zijn er elementen die u gemist hebt?: ja
9. Wanneer u bij vraag 8 JA hebt geantwoord, kunt u hier aangeven wat u hebt gemist:: [ik miste vooral:] geschikte fysieke oefeningen
10. Vindt er op uw school nu een weerbaarheidstraining plaats of heeft deze in het verleden plaatsgevonden? [Indien NEE of WEET IK NIET: ga verder met vraag 14]: ja
11. Door welke instelling is deze training verzorgd?: anders
12. Hebt u in het verleden een weerbaarheidstraining bijgewoond? [Indien NEE: ga verder met vraag 14]: ja
13. Welke hierna genoemde elementen uit de weerbaarheidstraining hebt u als zinvol ervaren: rollenspel / huiswerkopdrachten / fysieke oefeningen / andere, namelijk: : [elementen hier invullen:] rollenspel / huiswerkopdrachten / fysieke oefeningen / bewustwording / lichaamstaal
14. Zijn er nog elementen die u in de training gemist hebt?: ja
15. Wanneer u bij vraag 14 JA hebt geantwoord, kunt u hier aangeven wat u hebt gemist:: [ik miste vooral:] de combi tussen SOVA en SOWE vooral voor jongens is SOVA erg verbaal
16. Welke van de hierna genoemde werkvormen, technieken en methoden acht u van belang voor de training: video / informatieoverdracht / discussie / spel / oefenen met gedrag / oefenen fysieke vaardigheden / weet ik niet / anders, namelijk:..... : [werkvormen hier invullen:]video / informatieoverdracht / discussie / spel / oefenen met gedrag / oefenen fysieke vaardigheden / info overdracht ook naar ouders / beeldassociatie(petten,dieren)
17. Welke van de hiernaast genoemde thema s verdienen volgens u aandacht binnen de training?: [Plaats achter de thema s een cijfer van 1 tot 8; daarbij staat 1 voor minst relevant en 8 voor meest relevant voor de training]: - drugs en alcohol:4 - seksualiteit:7 - culturen:3 - pesten:8 - seksueel misbruik:5 - groepsdruk:2 - kindermishandeling:6 - achtervolgd worden:1 Is mede afhankelijk van groep/wijk/school/plek in Ned etc.
18. Hoeveel bijeenkomsten zou de training moeten bevatten wil deze volgens u effectief zijn?: 10 tot 15
19. Bent u bereid om -- nadat de training is afgerond -- aandacht te blijven besteden aan het stimuleren van de sociale vaardigheden/weerbaarheid?: ja
20. Besteedt u aandacht aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen?: ja
- 20 a. Indien u bij vraag 20 ANDERS hebt gekozen, vul dan hier uw reden in:: [anders, namelijk:]
21. De training dient seksespecifiek te zijn: jongens en meisjes gescheiden: grotendeels mee eens
22. Op welke manier zou volgens u de leerkracht het beste betrokken kunnen worden bij de training?: 2: als 1 + actieve deelname
23. Op welke manier zouden volgens u de ouders of verzorgers het best betrokken kunnen worden bij de training?: 5: anders:...

23 a. Indien u bij vraag 23 ANDERS hebt gekozen, vul dan hier uw vorm van betrokkenheid in::
[anders, namelijk:] Meerdere info avonden

24. Wat zou voor u een belangrijke reden zijn om de training in te kopen?: gedragsproblemen in de klas

24 a. Indien u bij vraag 24 ANDERS hebt gekozen, vul dan hier uw reden in:: [anders, namelijk:]
sfeerverbetering(preventief) gedragsproblemen(curatief)

25. Het is belangrijk om binnen de training aandacht te hebben voor verschillende culturen m.b.t. de verschillen die bestaan rondom sociale vaardigheden: grotendeels mee oneens

Op- of aanmerkingen die u nog kwijt wilt:: Ik vind dat dit (SO-VA-WE)standaard gegeven zou moeten worden binnen het reguliere basisonderwijs

Respondentnummer: 034N

1. Geslacht: man
2. Leeftijd: 51 jaar en ouder
3. Functie op school: leerkracht
4. Vindt op uw school nu een sociale vaardigheidstraining plaats of heeft deze in het verleden plaatsgevonden? [indien NEE of WEET IK NIET: ga verder met vraag 9]: ja
5. Door welke instelling is deze training verzorgd?: SWW
6. Hebt u in het verleden een sociale vaardigheidstraining bijgewoond? [Indien NEE, ga verder met vraag 9]: nee
7. Welke hierna genoemde elementen uit de sociale vaardigheidstraining hebt u als zinvol ervaren: rollenspel / kringgesprek / huiswerkopdrachten / voordoen (voorbeeldgedrag) / andere, namelijk:..... : [elementen hier invullen]
8. Zijn er elementen die u gemist hebt?:
9. Wanneer u bij vraag 8 JA hebt geantwoord, kunt u hier aangeven wat u hebt gemist:: [ik miste vooral:]
10. Vindt er op uw school nu een weerbaarheidstraining plaats of heeft deze in het verleden plaatsgevonden? [Indien NEE of WEET IK NIET: ga verder met vraag 14]: ja
11. Door welke instelling is deze training verzorgd?: SWW
12. Hebt u in het verleden een weerbaarheidstraining bijgewoond? [Indien NEE: ga verder met vraag 14]: ja
13. Welke hierna genoemde elementen uit de weerbaarheidstraining hebt u als zinvol ervaren: rollenspel / huiswerkopdrachten / fysieke oefeningen / andere, namelijk: : [elementen hier invullen:] rollenspel huiswerk fysieke oef. info avond examen met ouders
14. Zijn er nog elementen die u in de training gemist hebt?: nee
15. Wanneer u bij vraag 14 JA hebt geantwoord, kunt u hier aangeven wat u hebt gemist:: [ik miste vooral:]
16. Welke van de hierna genoemde werkvormen, technieken en methoden acht u van belang voor de training: video / informatieoverdracht / discussie / spel / oefenen met gedrag / oefenen fysieke vaardigheden / weet ik niet / anders, namelijk:..... : [werkvormen hier invullen:] informatieoverdracht rots en water elementen oefenen met gedrag /groepsdruk
17. Welke van de hiernaast genoemde thema's verdienen volgens u aandacht binnen de training?: [Plaats achter de thema's een cijfer van 1 tot 8; daarbij staat 1 voor minst relevant en 8 voor meest relevant voor de training]: - drugs en alcohol:1 - seksualiteit:2 - culturen:6 - pesten:7 - seksueel misbruik:5 - groepsdruk:8 - kindermishandeling:4 - achtervolgd worden:3
18. Hoeveel bijeenkomsten zou de training moeten bevatten wil deze volgens u effectief zijn?: 10 tot 15
19. Bent u bereid om -- nadat de training is afgerond -- aandacht te blijven besteden aan het stimuleren van de sociale vaardigheden/weerbaarheid?: ja
20. Besteedt u aandacht aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen?: ja
- 20 a. Indien u bij vraag 20 ANDERS hebt gekozen, vul dan hier uw reden in:: [anders, namelijk:]
21. De training dient seksespecifiek te zijn: jongens en meisjes gescheiden: grotendeels mee eens
22. Op welke manier zou volgens u de leerkracht het beste betrokken kunnen worden bij de training?: 4: niet
23. Op welke manier zouden volgens u de ouders of verzorgers het best betrokken kunnen worden bij de training?: 1: voorlichtende ouderavond
- 23 a. Indien u bij vraag 23 ANDERS hebt gekozen, vul dan hier uw vorm van betrokkenheid in:: [anders, namelijk:]
24. Wat zou voor u een belangrijke reden zijn om de training in te kopen?: sfeer verbeteren in de klas

24 a. Indien u bij vraag 24 ANDERS hebt gekozen, vul dan hier uw reden in:: [anders, namelijk:]

25. Het is belangrijk om binnen de training aandacht te hebben voor verschillende culturen m.b.t. de verschillen die bestaan rondom sociale vaardigheden: grotendeels mee eens

Op- of aanmerkingen die u nog kwijt wilt:: Is weerbaarheidstraining een taak van de school of van de ouders? dus onder of na schooltijd?

Respondentnummer: 033M

1. Geslacht: vrouw
2. Leeftijd: 51 jaar en ouder
3. Functie op school: intern begeleider
4. Vindt op uw school nu een sociale vaardigheidstraining plaats of heeft deze in het verleden plaatsgevonden? [indien NEE of WEET IK NIET: ga verder met vraag 9]: ja
5. Door welke instelling is deze training verzorgd?: SWW
6. Hebt u in het verleden een sociale vaardigheidstraining bijgewoond? [Indien NEE, ga verder met vraag 9]: ja
7. Welke hierna genoemde elementen uit de sociale vaardigheidstraining hebt u als zinvol ervaren: rollenspel / kringgesprek / huiswerkopdrachten / voordoen (voorbeeldgedrag) / andere, namelijk:..... : kringgesprek/ rollenspel/ klusbrieven/ voorbeeld gedrag/ mogen afreageren
8. Zijn er elementen die u gemist hebt?: ja
9. Wanneer u bij vraag 8 JA hebt geantwoord, kunt u hier aangeven wat u hebt gemist:: video/ dvd ter verduidelijking
10. Vindt er op uw school nu een weerbaarheidstraining plaats of heeft deze in het verleden plaatsgevonden? [Indien NEE of WEET IK NIET: ga verder met vraag 14]: ja
11. Door welke instelling is deze training verzorgd?: anders
12. Hebt u in het verleden een weerbaarheidstraining bijgewoond? [Indien NEE: ga verder met vraag 14]:
13. Welke hierna genoemde elementen uit de weerbaarheidstraining hebt u als zinvol ervaren: rollenspel / huiswerkopdrachten / fysieke oefeningen / andere, namelijk: : [rollenspel/ fysieke oefeningen/ klusbrieven/ kringgesprekken/ voorbeeld gedrag/
14. Zijn er nog elementen die u in de training gemist hebt?: ja
15. Wanneer u bij vraag 14 JA hebt geantwoord, kunt u hier aangeven wat u hebt gemist:: video/ dvd ter verduidelijking
16. Welke van de hierna genoemde werkvormen, technieken en methoden acht u van belang voor de training: video / informatieoverdracht / discussie / spel / oefenen met gedrag / oefenen fysieke vaardigheden / weet ik niet / anders, namelijk:.....: alle hier genoemde
17. Welke van de hiernaast genoemde thema's verdienen volgens u aandacht binnen de training?: [Plaats achter de thema's een cijfer van 1 tot 8; daarbij staat 1 voor minst relevant en 8 voor meest relevant voor de training]: - drugs en alcohol:1 - seksualiteit:1 - culturen:5 - pesten:7 - seksueel misbruik:2 - groepsdruk:5 - kindermishandeling:5 - achtervolgd worden:1
18. Hoeveel bijeenkomsten zou de training moeten bevatten wil deze volgens u effectief zijn?: minder dan 10
19. Bent u bereid om -- nadat de training is afgerond -- aandacht te blijven besteden aan het stimuleren van de sociale vaardigheden/weerbaarheid?: ja
20. Besteedt u aandacht aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen?: ja
- 20 a. Indien u bij vraag 20 ANDERS hebt gekozen, vul dan hier uw reden in:: [anders, namelijk:]
21. De training dient seksespecifiek te zijn: jongens en meisjes gescheiden: helemaal mee oneens
22. Op welke manier zou volgens u de leerkracht het beste betrokken kunnen worden bij de training?: 4: niet
23. Op welke manier zouden volgens u de ouders of verzorgers het best betrokken kunnen worden bij de training?: 2: als 1 + nagesprek a/h eind
- 23 a. Indien u bij vraag 23 ANDERS hebt gekozen, vul dan hier uw vorm van betrokkenheid in:: [anders, namelijk:]
24. Wat zou voor u een belangrijke reden zijn om de training in te kopen?: anders:
- 24 a. Indien u bij vraag 24 ANDERS hebt gekozen, vul dan hier uw reden in:: geen reden, wil het zelf verzorgen, geen instantie van buiten de school

25. Het is belangrijk om binnen de training aandacht te hebben voor verschillende culturen m.b.t. de verschillen die bestaan rondom sociale vaardigheden: grotendeels mee oneens
Op- of aanmerkingen die u nog kwijt wilt::

Respondentnummer: H043

1. Geslacht: man
2. Leeftijd: 51 jaar en ouder
3. Functie op school: leerkracht
4. Vindt op uw school nu een sociale vaardigheidstraining plaats of heeft deze in het verleden plaatsgevonden? [indien NEE of WEET IK NIET: ga verder met vraag 9]: ja
5. Door welke instelling is deze training verzorgd?: SWW
6. Hebt u in het verleden een sociale vaardigheidstraining bijgewoond? [Indien NEE, ga verder met vraag 9]: ja
7. Welke hierna genoemde elementen uit de sociale vaardigheidstraining hebt u als zinvol ervaren: rollenspel / kringgesprek / huiswerkopdrachten / voordoen (voorbeeldgedrag) / andere, namelijk:..... : rollenspel kringgesprek voordoen gedragingen herhalen
8. Zijn er elementen die u gemist hebt?: nee
9. Wanneer u bij vraag 8 JA hebt geantwoord, kunt u hier aangeven wat u hebt gemist:: [ik miste vooral:]
10. Vindt er op uw school nu een weerbaarheidstraining plaats of heeft deze in het verleden plaatsgevonden? [Indien NEE of WEET IK NIET: ga verder met vraag 14]: ja
11. Door welke instelling is deze training verzorgd?: SWW
12. Hebt u in het verleden een weerbaarheidstraining bijgewoond? [Indien NEE: ga verder met vraag 14]: ja
13. Welke hierna genoemde elementen uit de weerbaarheidstraining hebt u als zinvol ervaren: rollenspel / huiswerkopdrachten / fysieke oefeningen / andere, namelijk:: rollenspel fysieke oefeningen samen als klas doen
14. Zijn er nog elementen die u in de training gemist hebt?: nee
15. Wanneer u bij vraag 14 JA hebt geantwoord, kunt u hier aangeven wat u hebt gemist:: [ik miste vooral:]
16. Welke van de hierna genoemde werkvormen, technieken en methoden acht u van belang voor de training: video / informatieoverdracht / discussie / spel / oefenen met gedrag / oefenen fysieke vaardigheden / weet ik niet / anders, namelijk:.....: video informatieoverdracht discussie (kort) oefenen met gedrag oefenen fysieke vaardigheden
17. Welke van de hiernaast genoemde thema's verdienen volgens u aandacht binnen de training?: [Plaats achter de thema's een cijfer van 1 tot 8; daarbij staat 1 voor minst relevant en 8 voor meest relevant voor de training]: - drugs en alcohol:1 - seksualiteit:3 - culturen:4 - pesten:8 - seksueel misbruik:3 - groepsdruk:8 - kindermishandeling:6 - achtervolgd worden:2
18. Hoeveel bijeenkomsten zou de training moeten bevatten wil deze volgens u effectief zijn?: minder dan 10
19. Bent u bereid om -- nadat de training is afgerond -- aandacht te blijven besteden aan het stimuleren van de sociale vaardigheden/weerbaarheid?: ja
20. Besteedt u aandacht aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen?: ja
- 20 a. Indien u bij vraag 20 ANDERS hebt gekozen, vul dan hier uw reden in:: [anders, namelijk:]
21. De training dient seksespecifiek te zijn: jongens en meisjes gescheiden: grotendeels mee eens
22. Op welke manier zou volgens u de leerkracht het beste betrokken kunnen worden bij de training?: 1: aanwezig bij training
23. Op welke manier zouden volgens u de ouders of verzorgers het best betrokken kunnen worden bij de training?: 2: als 1 + nagesprek a/h eind
- 23 a. Indien u bij vraag 23 ANDERS hebt gekozen, vul dan hier uw vorm van betrokkenheid in:: [anders, namelijk:]
24. Wat zou voor u een belangrijke reden zijn om de training in te kopen?: anders:
- 24 a. Indien u bij vraag 24 ANDERS hebt gekozen, vul dan hier uw reden in:: weerbaarder worden

voor het voortgezet onderwijs

25. Het is belangrijk om binnen de training aandacht te hebben voor verschillende culturen m.b.t. de verschillen die bestaan rondom sociale vaardigheden: grotendeels mee oneens

Op- of aanmerkingen die u nog kwijt wilt:: Het liefst zou de training onder gymnastiektijd moeten worden gegeven. Na schooltijd hebben de kinderen heel vaak andere dingen te doen en dan zijn ze afwezig.

Respondentnummer: R024

1. Geslacht: man
2. Leeftijd: 21 tot 30
3. Functie op school: leerkracht
4. Vindt op uw school nu een sociale vaardigheidstraining plaats of heeft deze in het verleden plaatsgevonden? [indien NEE of WEET IK NIET: ga verder met vraag 9]: ja
5. Door welke instelling is deze training verzorgd?: SWW
6. Hebt u in het verleden een sociale vaardigheidstraining bijgewoond? [Indien NEE, ga verder met vraag 9]: nee
7. Welke hierna genoemde elementen uit de sociale vaardigheidstraining hebt u als zinvol ervaren: rollenspel / kringgesprek / huiswerkopdrachten / voordoen (voorbeeldgedrag) / andere, namelijk:..... : [elementen hier invullen]
8. Zijn er elementen die u gemist hebt?:
9. Wanneer u bij vraag 8 JA hebt geantwoord, kunt u hier aangeven wat u hebt gemist:: [ik miste vooral:]
10. Vindt er op uw school nu een weerbaarheidstraining plaats of heeft deze in het verleden plaatsgevonden? [Indien NEE of WEET IK NIET: ga verder met vraag 14]: ja
11. Door welke instelling is deze training verzorgd?: SWW
12. Hebt u in het verleden een weerbaarheidstraining bijgewoond? [Indien NEE: ga verder met vraag 14]: nee
13. Welke hierna genoemde elementen uit de weerbaarheidstraining hebt u als zinvol ervaren: rollenspel / huiswerkopdrachten / fysieke oefeningen / andere, namelijk: : [elementen hier invullen:]
14. Zijn er nog elementen die u in de training gemist hebt?: nee
15. Wanneer u bij vraag 14 JA hebt geantwoord, kunt u hier aangeven wat u hebt gemist:: [ik miste vooral:]
16. Welke van de hierna genoemde werkvormen, technieken en methoden acht u van belang voor de training: video / informatieoverdracht / discussie / spel / oefenen met gedrag / oefenen fysieke vaardigheden / weet ik niet / anders, namelijk:..... : video, spel, discussie, fysieke vaardigheden.
17. Welke van de hiernaast genoemde thema's verdienen volgens u aandacht binnen de training?: - drugs en alcohol:6 - seksualiteit:7 - culturen:8 - pesten:4 - seksueel misbruik: 1 - groepsdruk:5 - kindermishandeling:2 - achtervolgd worden:3
18. Hoeveel bijeenkomsten zou de training moeten bevatten wil deze volgens u effectief zijn?: 10 tot 15
19. Bent u bereid om -- nadat de training is afgerond -- aandacht te blijven besteden aan het stimuleren van de sociale vaardigheden/weerbaarheid?: ja
20. Besteedt u aandacht aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen?: ja, maar zou meer willen
- 20 a. Indien u bij vraag 20 ANDERS hebt gekozen, vul dan hier uw reden in:: [anders, namelijk:]
21. De training dient seksespecifiek te zijn: jongens en meisjes gescheiden: grotendeels mee eens
22. Op welke manier zou volgens u de leerkracht het beste betrokken kunnen worden bij de training?: 1: aanwezig bij training
23. Op welke manier zouden volgens u de ouders of verzorgers het best betrokken kunnen worden bij de training?: 1: voorlichtende ouderavond
- 23 a. Indien u bij vraag 23 ANDERS hebt gekozen, vul dan hier uw vorm van betrokkenheid in:: [anders, namelijk:]
24. Wat zou voor u een belangrijke reden zijn om de training in te kopen?: anders:
- 24 a. Indien u bij vraag 24 ANDERS hebt gekozen, vul dan hier uw reden in:: om de kinderen weerbaar te maken voor het VO.

25. Het is belangrijk om binnen de training aandacht te hebben voor verschillende culturen m.b.t. de verschillen die bestaan rondom sociale vaardigheden: helemaal mee eens
Op- of aanmerkingen die u nog kwijt wilt: